

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

**Zpřítomňování „německé“ minulosti v pohraničí –
případová studie Klášterec nad Ohří**

Bc. Marcela Coufalová

© 2017 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Marcela Coufalová

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Zpřítomňování "německé" minulosti v pohraničí – případová studie Klášterec nad Ohří

Název anglicky

Appearance of the "german" past in the Czech-German border – a case study of Klášterec nad Ohří

Cíle práce

Cílem diplomové práce je zjistit, zda dochází a případně v jaké podobě ke vzpomínání a prezentaci "německé" minulosti v pohraničním městě Klášterci nad Ohří, které bylo před koncem druhé světové války osídleno převážně německy hovořícím obyvatelstvem.

Metodika

Teoretická část práce se bude opírat o odbornou literaturu a relevantní informační zdroje. K dosažení stanoveného výzkumného cíle bude v praktické části práce využito převážně kvalitativních výzkumných metod.

Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran

Klíčová slova

Paměť, identita, pohraničí, kvalitativní výzkum, Klášterec nad Ohří.

Doporučené zdroje informací

- ARBURG, A., STANĚK, T. Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951: dokumenty z českých archivů. 1.vydání Středokluky: SUSA, 2010. ISBN: 808605768223.
- CORBIN, J. – STRAUSS, A L. *Základy kvalitativního výzkumu : postupy a techniky metody zakotvené teorie.* Brno: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-.
- ERLL, A. Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen. Verlag J.B. Metzler Stuttgart, 2005. ISBN 978-3476018939.
- HALBWACHS, M. – JAISSON, M. – NAMER, G. *Kolektivní paměť.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7419-016-2.
- OTČENÁŠEK, J. Němci v Čechách po roce 1945. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR v Praze; Scriptorium, 2006. – 208 s. ISBN 80-85010-92-5.
- STANĚK, T.: Odsun Němců z Československa, 1945-1947. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2.
-

Předběžný termín obhajoby

2016/17 LS – PEF

Vedoucí práce

PhDr. Sandra Kreisslová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 7. 12. 2016

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 15. 12. 2016

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 27. 02. 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci „Zpřítomňování „německé“ minulosti v pohraničí – případová studie Klášterec nad Ohří“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31. 3. 2017

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Sandře Kreisslové, Ph.D. za vstřícnost, odborné vedení a věcné připomínky při psaní této diplomové práce. Dále děkuji všem, kteří mi během zpracování poskytli cenné rady a informace. Poděkování patří i mým rodičům a blízkým, za morální podporu během celého studia.

Zpřítomňování „německé“ minulosti v pohraničí – případová studie Klášterec nad Ohří

Souhrn

Diplomová práce se věnuje problematice percepce německé historie města a jejího objevování z pohledu současného obyvatelstva pohraničního města Klášterec nad Ohří. Snahou je tedy zjistit, jak občané tohoto města vnímají jeho historii, jež byla po staletí spojena s německy hovořícím obyvatelstvem, a zda dochází k připomínání si této minulosti. Lépe pochopit zkoumané téma pomůže historický exkurz vývojem Klášterce nad Ohří a jeho sociodemografickými proměnami vsouvislosti s nuceným vysídlením německy hovořících obyvatel a následným dosídlením oblasti obyvatelstvem novým, přicházejícím zejména z vnitrozemí českých zemí. Daná problematika je řešena kombinací kvantitativních a kvalitativních metod, přičemž názory a postoje obyvatel k německé historii města jsou sledovány prostřednictvím dotazníkového šetření.

Klíčová slova: Paměť, identita, pohraničí, kvalitativní výzkum, Klášterec nad Ohří

Appearance of the „german” past in the Czech-German border – a case study of Klášterec nad Ohří

Summary

This master thesis deals with the perception of “German” history and its discovering from the perspective of the current population of the border town Klášterec nad Ohří. The aim is to find out how citizens perceive the history of the town, which has been associated for centuries with the German-speaking population, and whether there is a remembrance of the past. Historical background of the town and its sociodemographic changes related to forced displacement of German-speaking inhabitants and the subsequent resettlement by the new population coming mainly from the interior of the Czech lands helps to understand the topic better. The issue is solved by a combination of quantitative and qualitative methods. The research is based on questionnaire survey, there are analysed the opinions and attitudes of the inhabitants towards the “German” history of the town.

Keywords: Memory, identity, borderlands, qualitative research, Klášterec nad Ohří

Obsah

1 Úvod.....	10
2 Cíl práce a metodika	12
2.1 Kvalitativní výzkum	12
2.2 Kvantitativní výzkum	15
2.2.1 Statistický soubor	15
2.2.2 Hypotézy a statistické závislosti.....	16
3 Literární rešerše	18
4 Teoretická východiska	20
4.1 Paměť, vzpomínání a identita	20
4.2 Halbwachsovův koncept kolektivní paměti.....	22
4.3 Komunikativní a kulturní paměť	25
4.4 Místa paměti	26
4.5 Kolektivní trauma	26
4.5.1 Česko-německé vztahy prizmatem kolektivního traumatu	29
5 Praktická část práce.....	31
5.1 Klášterec nad Ohří ve víru událostí 20. století	31
5.2 Současné vyrovnávání se s „německou“ minulostí v České republice	42
5.3 Současné zpřítomňování „německé“ minulosti Klášterce nad Ohří.....	45
5.3.1 Místa paměti	45
5.3.2 Vzájemná setkání obyvatel měst	48
5.3.3 Přeshraniční spolupráce	52
5.3.4 Školství a vzdělávání veřejnosti	58
5.4 Názory a postoje obyvatelstva Klášterce nad Ohří na „německou“ minulost města dle dotazníkového šetření.....	63
6 Závěr.....	78
7 Seznam použitých zdrojů	80
8 Přílohy	90

Seznam grafů

Graf 1: Struktura respondentů dle pohlaví, věku a nejvyššího vzdělání	63
Graf 2: Zájem o historii českých zemí 20. století	64
Graf 3: Nejčastější získávání informací o dějinách 20. století	65

Graf 4: Zájem o historii města 20. století	65
Graf 5: Nejčastější získávání informací o dějinách města	66
Graf 6: Povědomí o nuceném vysídlení německých obyvatel města	67
Graf 7: Nejčastější získávání informací nuceném vysídlení.....	68
Graf 8: Povědomí o událostech předcházejících nucenému vysídlení	69
Graf 9: Nejčastější získávání inf. o událostech předcházejících nucenému vysídlení.....	69
Graf 10: Časové období příchodu rodiny respondenta/respondenta do města	70
Graf 11: Národnost předků obyvatel	71
Graf 12: Povědomí respondenta o setkáních bývalých obyvatel města.....	72
Graf 13: Znalost pamětníka, který zažil období vysídlení Němců	72
Graf 14: Povědomí o projektech proběhlých v rámci přeshraniční spolupráce.....	74
Graf 15: Schopnost respondenta vyjmenovat alespoň jeden objekt ve městě, připomínající „německou“ minulost	75
Graf 16: Názor na vybudování vlastivědného muzea, jehož součástí by byl tematický okruh shrnující česko-německou historii	76

1 Úvod

Diplomová práce se věnuje otázce zpřítomňování „německé“ minulosti v obci Klášterec nad Ohří. Podkrušnohorská pohraniční oblast byla po staletí formována německy hovořícím obyvatelstvem, její vývoj je proto přiblížen v souvislosti s dějinnými milníky soužití obou národů. Otázka česko-německých vztahů se po roce 1989 stala významným tématem sociálních a humanitních věd, pohled na současnou percepci těchto vztahů, respektive minulosti vybrané obce před rokem 1945 jejími současnými obyvateli, nabízí právě tato diplomová práce.

Z historického pohledu má česká společnost multikulturní základ. Na území českých zemí žili lidé různých národností, ti buď splynuli s většinovým obyvatelstvem, nebo jejich soužití bylo přerušeno z politických nebo válečných důvodů. Takový byl také osud českých Němců ve zkoumané oblasti. Po roce 1945 došlo ve znovuobnoveném Československu k nucenému vysídlení německy hovořícího obyvatelstva a zároveň k osidlování obyvateli zejména z vnitrozemí českých zemí.

Od konce studené války se Německo a Česká republika snažily dosáhnout určitého sladění a překonávat bariéry a překážky v jejich dlouhé a obtížné historii. Zatímco v ekonomické oblasti česko-německé spolupráce bylo překonáno očekávání, cesta v politické spolupráci se zdá obtížnější. Maastrichtské smlouvě z roku 1992, stejně jako německo-české deklaraci o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji z roku 1997, předcházela kontroverzní diskuse v obou zemích. Proces rozšíření východní Evropské unie nečinila tyto vztahy jednoduššími. Také skutečnost, že německá strana Křesťansko-sociální unie Bavorska (dále jen CSU)¹ hlasovala proti vstupu České republiky do EU v Evropském parlamentu v dubnu 2003, je jen jeden náznak toho, že česko-německé vztahy jsou i nadále problematické (Hochfeld, 2004/2005, s. 62).

Tato práce se zabývá otázkou zpřítomňování „německé“ minulosti ve vybraném pohraničním městě Klášterec nad Ohří a řeší otázku názorů a postojů k česko-německým vztahům a historie města před rokem 1945 z pozice současných obyvatel tohoto města napříč všemi generacemi. Otázka prezentace „německé“ minulosti může být nahlížena

¹ Christlich-Soziale Union in Bayern, v překladu Křesťansko-sociální unie Bavorska, je německá konzervativní politická strana. Založena byla roku 1945 a prakticky po celou dobu své existence dominuje bavorské politické scéně a od roku 1962 vládne v Bavorsku nepřetržitě. (Budge, 1987, s. 296)

nejen z hlediska hmotných předmětů, jako jsou hroby, budovy, pomníky apod., ale také prostřednictvím sledování různých kulturních akcí, společných setkání obyvatel, česko-německé spolupráce. Lze předpokládat, že hmotné pozůstatky se ve městě nacházejí, jelikož od „německé“ minulosti uplynula relativně krátká doba. Co se týče nehmotného zpřítomňování, je otázkou, zda se bývalí němečtí obyvatelé města chtějí vracet, zda tu mají nějaké vazby, a jaký je vzájemný vztah minulých a současných obyvatel města. Další otázkou, kterou by bylo vhodné se zabývat je, zda nynější občané města mají o prezentaci „německé“ minulosti zájem a jakým způsobem se podílejí na zpřítomňování této minulosti. Mohou to být obyvatelé, kteří mají určitým způsobem vazby s původním německým obyvatelstvem, nebo běžný občan, kterého se „německá“ minulost nijak konkrétně nedotýká? Ví-li občané o německých pozůstatcích ve městě, zajímají se o ně nějakým způsobem? Uvítali by, pokud by se o „německé“ minulosti mohli dozvědět více? Předkládaná diplomová práce se snaží najít odpovědi právě na tyto otázky.

Práce je členěna do několika celků. V kapitolách teoretické části budou vymezeny pojmy paměť, vzpomínání, identita, místa paměti a kolektivní trauma a další důležitá teoretická východiska související s danou problematikou. Praktická část práce již představuje výsledky vlastního výzkumu, který je založen na kombinaci kvalitativního a kvantitativního šetření. Závěrečná kapitola shrnuje a zhodnocuje dosavadní a nově zjištěné poznatky.

2 Cíl práce a metodika

Cílem této diplomové práce je na základě vlastního výzkumného šetření a teoretického ukotvení práce zjistit, zda dochází, a případně v jaké podobě, k prezentaci „německé“ minulosti v pohraničním městě Klášterci nad Ohří, a zda sami občané města mají o historii města před rokem 1945 zájem. Cesta k dosažení cíle práce byla ohraničena výzkumnými otázkami:

1. Jak je ve městě Klášterec nad Ohří v současné době prezentována „německá“ minulost? Jakým způsobem participují samotní obyvatelé Klášterce nad Ohří na zpřítomňování této minulosti?
2. Jaké mají názory a postoje obyvatelé vybraného města k jeho historii před rokem 1945, resp. 1946?

Následující podkapitoly přiblíží kvalitativní a kvantitativní metody a konkrétní postup, kterým byl výzkumný cíl řešen.

2.1 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum se snaží porozumět danému sociálnímu nebo lidskému problému, je založen na různých metodologických tradicích zkoumání. Výzkumník analyzuje texty, informuje o názorech účastníků a zkoumá problém v přirozených podmínkách. Vytváří tak komplexní a holistický obraz o problému. Výhodou kvalitativního přístupu je, že jde více do hloubky zkoumaného problému, na subjekt nahlíží individuálně a přináší netriviální nové teorie a hypotézy. Nevýhodami je neschopnost standardizace a generalizace výsledků. Nízká standardizace, která je typická pro kvalitativní přístup, přináší vysokou validitu (platnost, věrohodnost, kdy jde o takové měření, které měří skutečně to, co jsme zamýšleli měřit), ale nízkou reliabilitu (spolehlivost, takové měření, které při opakování aplikace dává shodné výsledky, pokud se nezměnil stav pozorovaného objektu) (Hendl, 2005, s. 50–52). K dosažení cíle práce bylo využito výzkumu literatury regionální povahy, včetně novin, časopisů a archivních záznamů. Sběr dat byl proveden technikou analýzy dokumentů. V oblasti kvalitativního přístupu lze považovat analýzu dokumentů za studium jakéhokoli materiálu, který je

zdrojem informací relevantních cílům práce (Hendl 2005, s. 132). Pro vyváženost tématu a k rozšíření názorového spektra byl zvolen větší počet autorů, což mělo přispět k lepšímu pochopení dané otázky. Archivní výzkum byl proveden ve Státním okresním archivu Chomutov se sídlem v Kadani, zájem se soustředil na údaje a zápisy z kronik města z fondu Městského národního výboru Klášterec nad Ohří.

Takto získaná data jsou dále obohacena o výpovědi informátorů, kteří jsou s danou problematikou určitým způsobem spjati. K tomuto účelu byly jako technika sběru dat využity polostrukturované rozhovory. Otázky se soustředily zejména na zjištění, zda se ve městě konají kulturní akce zaměřené na připomínání „německé“ minulosti. Pokud ano, účastní se jich informátoři a jaká je účast ostatních obyvatel města či bývalých německých obyvatel? Z rozhovorů mělo být dále zjištěno, zda se ve městě nachází hmotné připomínky událostí minulého století a jaký je jejich stav. Informátoři byli dotazováni na jejich vlastní názory či zkušenosti, zkoumán byl jejich pohled na současné vnímání klášterecké historie obyvateli města. Dále se dotazy soustředily na spolupráci Čechů a Němců a jejich nynější vztahy. Byl uskutečněn záměrný teoretický výběr takových informátorů, který odpovídá cíli této práce. Rozhovory probíhaly s informátory generace, která válku ani následné vysídlení již nezažila (nicméně se určitým způsobem zapojují do prezentace „německé“ minulosti ve městě), ale také s informátory, kteří se narodili před rokem 1945 a pocházeli z (česko-)německého prostředí. Dotazováno bylo celkem šest osob, z nichž dva jsou pamětníci druhé světové války nebo následných poválečných událostí, zbylí čtyři informátoři jsou obyvatelé města Klášterec nad Ohří, kteří se svým způsobem zabývají tématem předkládané diplomové práce či se ho jinak dotýkají.

Rozhovory byly transkribovány a následně vyhodnoceny. Nahrané rozhovory i přepisy jednotlivých interview se nacházejí v osobním archivu autorky diplomové práce. V empirické části jsou použity pouze jednotlivé pasáže rozhovorů, a to tím způsobem, aby nedošlo k porušení ochrany osobních údajů informátorů.

Informátoři byli před samotným interview dotázáni, zda souhlasí s nahráváním práce, s čímž všichni souhlasili. Byli také seznámeni s cílem diplomové práce a ujištěni, že sesbírané informace budou dle *Etického kodexu České asociace pro sociální antropologii* použity jen pro její účely a že v souladu s etikou výzkumu a zákonem č. 101/2000 Sb., o

ochraně osobních údajů nebudou zveřejněny jejich citlivé údaje. Informátoři souhlasili s použitím jejich křestních jmen.

Podrobněji o informátorech v následujících biogramech:

Pan Miloslav – je narozen roku 1936 v jižních Čechách. V roce 1939 se s rodinou přestěhoval do Verněřova, později do Klášterce nad Ohří. Jeho otec byl Čech, matka Němka, díky čemuž informátor ovládá plynule český i německý jazyk. Nyní je v důchodu, je ovšem velmi činný při organizování srazu bývalých německých obyvatel města i při jiných kulturních akcích města.

Pan Matouš – je bývalý student kláštereckého gymnázia, který nyní studuje religionistiku, dějiny a kulturu východního středomoří ve starověku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Zajímá se o historii a umění. Ve volném čase sbírá informace o městě Klášterec nad Ohří a jeho historii. Ačkoliv je Matouš mladý muž (narozen roku 1996), již nyní oplývá bohatými znalostmi z historie českých zemí. Účastnil se mnoha znalostních soutěží, kdy reprezentoval klášterecké gymnázium.

Paní Jitka – pracuje jako pedagog. Nejprve učila na 1. základní škole v Klášterci nad Ohří, později na kláštereckém gymnáziu, kde vyučuje do nynějška. Jako vyučující německého jazyka se angažovala při přeshraniční spolupráci škol. V rámci jejího dalšího oboru, českého jazyka, vyučuje v literatuře dějiny, proto má dobrý přehled o znalostech studentů. Díky obecně přátelskému přístupu kláštereckého gymnázia a jejich vyučujících vůči žákům není přehnané tvrzení, že studenty a jejich postoje zná také z osobního hlediska. Paní Jitka má navíc s tématem osobní vazbu, její matka byla Němka.

Paní Martina – zastupuje Městský úřad v Klášterci nad Ohří, odbor komunikace a cestovního ruchu. Pracuje v infocentru města, ve kterém byly mimo rozhovoru poskytnuty také propagační materiály města a okolí. V rámci své práce se podílí na přípravách kulturních akcí, tiskových zpráv, k informování obyvatel využívá tisk, multimédia i osobní setkání. Dále se zaměřuje na komunikaci a propagaci města v rámci České republiky i v zahraničí.

Paní Hana – narodila se roku 1952, nyní je v důchodu. V rozhovoru zmiňovala zážitky své maminky taktéž německého původu, narozené roku 1928, které od ní zná zprostředkovaně. Několik let pracovala jako správkyně sbírek a hlavní průvodce na kláštereckém zámku, má proto velice dobrý přehled o historických událostech ve městě.

Paní Kristýna – narozena roku 1985 v Mostě, v Klášterci nad Ohří žije od roku 2011. Stejně jako paní Hana, Kristýna také pracovala na kláštereckém zámku jako správkyně sbírek a hlavní průvodce. Nyní se podílí na vytváření městského muzea v Klášterci nad Ohří, zajímá se o historii a archeologii.

2.2 Kvantitativní výzkum

Kvantitativní výzkum předpokládá předvídatelnost a měřitelnost lidského chování. Využívány jsou náhodné výběry, experimenty a silně strukturovaný sběr dat pomocí dotazníků, testů nebo pozorování. Statistickými metodami se získaná data analyzují, data jsou poté explorována, popisována, případně je zjišťována pravdivost představ o vztahu sledovaných proměnných. Díky velkému souboru zpracovávaných dat dokáže kvantitativní výzkum eliminovat rušivé extrémní hodnoty proměnných a dosahuje tak vysoké reprezentativnosti a reliability výsledků, data jsou rychle analyzována. Nevýhodou může být příliš abstraktní a obecné získané znalosti, výzkumník je omezen reduktivním způsobem získávání dat (Hendl, 2005, s. 46–49). Prostřednictvím kvantitativní metody, konkrétně za využití dotazníkového šetření, je snaha zjistit, jaké mají současní obyvatelé města povědomí o historii, jaký je jejich vztah k původním německy hovořícím obyvatelům, zda znají místa paměti spjatá s „německou“ minulostí nebo zda ví o tom, že město realizuje přeshraniční spolupráci.

2.2.1 Statistický soubor

Statistické jednotky jsou základními prvky statistického souboru, v případě této práce jsou to obyvatelé Klášterce nad Ohří. Tyto jednotky lze charakterizovat určitými znaky, jako je například pohlaví, věk, původ respondenta apod. Znaky se v základě dělí na dvě skupiny: kvantitativní a kvalitativní neboli číselné a slovní vyjádření. Ty se dále dělí na diskrétní a spojitě u znaků kvantitativních, a na nominální a pořadové u znaků kvalitativních. Není-li možné pracovat s celým statistickým souborem, používáme výběrový soubor prvků, kdy výsledek později zobecníme na celou populaci. Prvky ve výběrovém souboru by měly být rozmanité a nikoli typově stejné (Hindls, 2007, s. 15).

Vztáhneme-li teorii na dotazníkové šetření v této práci, soubor respondentů měl následující vlastnosti: dotazovaní byli pouze obyvatelé města Klášterec nad Ohří, kterým bylo více než 18 let. Další charakteristiky souboru byly zjišťovány dotazníkovým šetřením.

2.2.2 Hypotézy a statistické závislosti

Základem při testování je vyslovení nulové hypotézy H_0 . Opačnou hypotézou je tzv. alternativní hypotéza, která je obvykle značena H_1 . Testování těchto hypotéz umožňuje zjistit, zda odhady před testováním byly správné. Je důležité stanovit si hladinu spolehlivosti, která se značí α a udává míru rizika, že bude nulová hypotéza zamítnuta, ačkoliv platí. Stanovuje se většinou 0,05 nebo 0,01. Dále se stanoví p hodnota, která udává mezní hladinu významnosti, kdy ještě nulovou hypotézu nelze zamítnout. Hypotéza H_0 se zamítá na hladině α , pokud p hodnota je menší než α (Svatošová, 2008, s. 73).

V úvodu práce byly definovány výzkumné otázky, na základě k nim vážících se hypotéz byl sestaven dotazník, reflektující jednotlivé cíle šetření. Mají být přijaty nebo odmítnuty následující hypotézy:

1. Respondenti, jejichž alespoň jeden předek byl německé národnosti, se zajímají o historii českých zemí ve 20. století.
2. Účast či povědomí respondentů o události Sraz vysídlených Němců závisí na výši jejich vzdělání.
3. Respondenti mladší generace nemají povědomí o tom, že v Klášterci nad Ohří probíhalo vysídlení německého obyvatelstva.
4. Respondenti, kteří byli účastníky nejméně jednoho projektu v rámci spolupráce měst Klášterec nad Ohří a Grossrückerswalde, dokáží vyjmenovat alespoň jeden hmotný objekt v Klášterci, připomínající „německou“ minulost.
5. Fakt, že respondent zná nějakého pamětníka, který zažil období vysídlení Němců, souvisí s původem jeho rodiny.
6. Zájem o vybudování muzea shrnující česko-německou historii souvisí se zájmem občanů o historii Klášterce nad Ohří ve 20. století.

7. Zájem respondentů o historii českých zemí 20. století souvisí se zájmem o historii města Klášterec nad Ohří.

Dotazník, v němž jsou kombinovány jak uzavřené, tak polouzavřené otázky, obsahuje celkem 20 otázek. Tři otázky jsou identifikační, dále dotazník obsahuje otázky dichotomické a otázky s možností odpovědi výčtem položek.

Sběr dat proběhl na území města Klášterce nad Ohří v měsíci březnu 2017, distribuce dotazníku byla provedena skrze on-line formulář dostupný na internetové stránce <http://survio.com/cs/>. Předmětem výzkumu je vztah občanů Klášterce nad Ohří k historickým otázkám města, jejich zájem o kulturní události či místa paměti spojené se zkoumaným tématem, dále především jejich názory a znalosti této problematiky. Na základě výsledků šetření mají být přijaty nebo odmítnuty stanovené hypotézy. Respondenty dotazníkového šetření jsou obyvatelé města Klášterec nad Ohří starší 18 let, kteří byli dotazováni ve svém obvyklém prostředí. Celkem se dotazníkového šetření zúčastnilo 209 respondentů, což činí přibližně 1,4 % obyvatelstva města. Celé znění dotazníku viz Příloha č. 8.

Pro zpracování a následnou analýzu získaných kvantitativních dat je využito matematických a statistických metod. Pro další zpracování a zjištění vzájemných vztahů a souvislostí bylo použito testu nezávislosti znaků. Analyzovaná data jsou následně vizualizovaná do podoby grafů a tabulek. Pro celkovou sumarizaci dat a jejich základní zpracování je využito nástrojů programu MS Excel, pro statistické analýzy prováděné v práci byly použity nástroje statistického softwaru SAS.

3 Literární rešerše

Následující kapitola je věnována nejdůležitějším publikacím, které se věnují percepci „německé“ minulosti současnými obyvateli České republiky a česko-německému soužití v českých zemích. K dispozici je velké množství odborné literatury, která se stala základem pro tuto práci. Přestože česko-německé vztahy jsou v aktuálně častým námětem pro odborné práce, jen málo z nich se věnuje přímo otázce řešené v této diplomové práci.

Přesto mnoho autorů zkoumá podobná témata, například vědecký pracovník Českého pohraničí Sociologického ústavu Akademie věd ČR **Lukáš Novotný** se zaměřuje na kolektivní paměť, znalost současné společnosti o historii českého pohraničí a také na vzájemný vztah Čechů a Němců v pohraničí a jejich vnímání hranic. V knize *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí* v kapitole tři píše o postojích a názorech Čechů vůči Němcům (Novotný, 2007). Dále se vyjadřuje k situaci německých občanů v České republice. Tuto problematiku podrobněji rozvádí v článku *Postavení německé menšiny v kontextu česko-německých vztahů*, kde se zmiňuje o různorodých údajích týkajících se počtu německé menšiny v ČR (Novotný, 2004).

Pro podrobné seznámení se s dějinným vývojem česko-německých vztahů slouží výzkumy **Tomáše Staňka**, který se ve svých publikacích věnuje zejména poválečnému nucenému vysídlení německého obyvatelstva. Podrobně a objektivně popisuje historii tohoto období a její souvislosti (Staněk 1991; 1993; 1996; 1999; Staněk, Arburg 2005; 2011).

Dnes je otázka česko-německých vztahů velmi zásadní nejen z pohledu historického a geopolitického, ale také z praktického. To popisuje například **Olga Šmídová** v knize *Češi a Němci* (2002), která usiluje o zmapování dosavadní problematiky a o vyjasnění konfliktů. Dalším autorem, zabývajícím se česko-německými vztahy a především vyrovnáváním se s minulostí, je **Ferdinand Seibt** (1996). Používá termín „Vergangenheitsbewältigung“ jako opětovné zvládnutí života po těžkých vnitřních pohromách. Situaci českých Němců po druhé světové válce dále mapuje odborný pracovník Etnologického ústavu Akademie věd České republiky **Jaroslav Otčenášek**. Ve své publikaci věnující se „německé“ minulosti vychází ze studia pramenů a z terénního výzkumu v Podještědí (Otčenášek, 2006).

V této práci je nastíněn koncept identity, tomuto tématu se věnuje ve svých pracích **František Zich**. Zabývá se především regionální identitou, staví do popředí hledisko subjektivity identity a její vnímání jakožto vztahu k určité oblasti (Zich 2003; 2007).

Jakýmsi vyplněním mezery v novodobém historickém bádání ve zkoumané obci Klášterec nad Ohří se stává kniha **Zdeňka Vachaty** *Klášterec nad Ohří – Přehled dějin města a okolí*. Kniha se stala vůbec první ucelenou a česky psanou literaturou o dějinách města. Popisuje nejen vztahy mezi obyvateli města napříč různými historickými obdobími, popisuje také správu a život města. Autor je překladatel z německého jazyka, historik, působil ve funkci ředitele Okresního muzea v Chomutově, založil a redigoval čtvrtletník *Památky, příroda, život*, podílel se autorsky na mnoha dalších publikacích o historii Chomutovska. Kniha vyšla poprvé v roce 1997 a pro velký zájem bylo 2015 přistoupeno k druhému vydání (Vachata, 2015).

4 Teoretická východiska

4.1 Paměť, vzpomínání a identita

Aby bylo možné hovořit o paměti, je nutné, aby se subjekt (osoba či skupina) dostával ke vzpomínkám, a to plynule. Vzpomínka je vlastně rekonstrukce minulosti, „*při níž pomáháme údaji vypůjčenými z přítomnosti a která je předpřipravena jinými rekonstrukcemi z minulých období, z nichž vychází již pozměněný obraz minulosti*“ (Halbwachs, 2009, s. 113). Paměť při vzpomínce zprostředkuje jedinci kontakt s určitým dřívějším dějem. Samotná historická paměť může být popsána jako opakující se akt interpretace zkušenosti či historické události, při kterém dochází k uplatnění selektivního vnímání (Bergson, 1912, s. 33). Je to tedy sociálně podmíněný výklad minulosti ve vztahu k současnosti. Jedná se o vztah a postoj k historickým faktům a jejich výklad v závislosti na historických zkušenostech dané osoby či kulturně-sociální skupiny. „*Historické vědomí představuje významný orientační faktor, ovlivňující identitu, jak národní, tak kulturní a etnickou.*“ Pojmy historie a paměť však bývají často zaměňovány. Historie je v tomto smyslu jen neúplnou rekonstrukcí historických událostí, lze o ní hovořit pouze v jednotném čísle, neboť se jedná o minulost, která nepatří žádnému společenství, tudíž je výsledkem nezajímavého pohledu zvenčí. Naopak paměť je aktuálním fenoménem vzpomínek prožívaných skrze současnost, je to pohled společenství na sebe sama jakožto na určitou kontinuitu (Novotný, 2007, s. 6–7).

Výše uvedená citace zmiňuje pojem *identita*. Identita může být nahlížena jako „*proměnlivé vědění o jiných a o nás samých*“ (Szaló, 2003, s. 18). Je formována jazykem a vědění v rámci sociálních interakcí aktérů, neexistuje sama o sobě, vždy je konstruována (Berger a Luckmann, 1999, s. 170–171). Její konstrukce probíhá nepřetržitě a je ovlivňována nejen přítomností a budoucností, ale i minulostí. Základem kolektivní identity je sdílený pocit „*My*“ spjatý s reálnými či smyšlenými znaky a prožitky mezi členy kolektivity ve vztahu k „*Jiným*“. Společně zažívané pocity a představy motivují lidi ke kolektivnímu jednání ve jménu skupiny (Snow, 2001, online) a tedy i ke kolektivnímu vzpomínání.

Společná minulost skupiny slouží mimo jiné k uvědomění si identity, je důležitá pro pěstování smyslu pro identitu a národní loajalitu, neměla by tudíž být zneužita vyšší

mocí. Zároveň ovšem slouží k obhájení ideologie či politiky dané doby. V minulosti docházelo k častému přepisování dějin, důraz byl kladen často na jiné skutečnosti než dnes a historici psali naprosto odlišným způsobem. Tzvetan Todorov (1998, s. 102) v této souvislosti téma otevírá a ptá se, jak rozlišit mezi dobrým a špatným užitím obnovené paměti, jak správně interpretovat minulé události, a konceptualizuje přitom dvě formy paměti – paměť exemplární, respektive příkladnou a paměť doslovnou. Interpretace minulosti jazykem doslovné paměti pak vyvozuje, že událost je chápána jako jediná svého druhu, nenapodobitelná a pamětníkovi vlastní. Oproti tomu exemplární paměť vykládá minulé jako jeden příklad z mnoha, jako případ existující v rámci obecnější kategorie, takže může posloužit jako model k dalšímu posouzení, k pochopení nových situací s odlišnými aktéry. Zatímco v případě doslovné paměti se často jedná o zajištění vlastní identity, exemplární paměť usiluje o vysvětlení analogií. Paměť není podle Todorova absolutním protikladem zapomnění, ale jejími dvěma kontrastními póly jsou vymazání (zapomnění) a uchování. Paměť je přitom nutně interakcí obou (Todorov 1998, s. 93). Důležitou vlastností paměti je potom její selektivita, jejíž nebezpečí se může projevit jak při odkrývání historie, tak při následném užívání preferované verze minulosti. Selektivita navíc pracuje na vědomé i nevědomé úrovni, kdy je traumatická událost zasouvána do pozadí a ve své plnosti se vyjeví až po uplynutí určité doby. Je v zásadě možné říci, že poznání historie je jen ideologickou konstrukcí, která vždy slouží konkrétním zájmům, takže dějiny lze nahlížet jako řadu mýtů ustavujících či posilujících určité skupinové totožnosti (Appleby, 2002, s. 12–13).

Bouřlivé změny 20. století na poli sociálních věd přispěly k tomu, že i konzervativní historická věda prošla výraznou reflexí svých metodologických východisek. Mezi jinými byl vyvrácen i mýtus „objektivity“ pramenů archivní provenience. Historie sice obhájila svou identitu a význam jako obor, který díky sdíleným profesním pravidlům a normám zamezuje svévolným výkladům historických jevů a účelovým manipulacím, zejména při výkladu takových fenoménů, jako například holokaust a totality 20. století, současně se však nově ustanovila jako interpretativní, metodologicky pluralitní disciplína.²

² K proměně historiografie v 2. polovině 20. století blíže IGGERS, Georg G.: Dějepisectví ve 20. století: od vědecké objektivy k postmoderní výzvě. Praha 2002. ISBN: 80-210-3222-7.

Český politolog Pavel Barša se zabývá historickou pamětí a ve svém díle *Paměť a genocida* tvrdí, že historická paměť je nástroj potvrzující kolektivní identitu, která je definovaná ve sporu s jinými identitami. Vztáhneme-li paměť na určitou skupinu, například etnikum – etnické skupiny vytvářejí v průběhu historie svůj mýtus, jakýsi legitimní příběh, a právě tato historická paměť hraje v existenci daného etnického uskupení významnou roli. Patří to mezi jeden z hlavních atributů, který vytváří etnickou identitu a rozdíl mezi „My“ a „Oni“, s čímž souvisí také hodnocení „těch druhých“ skupin v rámci předsudků a stereotypů. Pod tímto výrokem je schován jiný význam, a to ten, že paměť je, jak bylo již řečeno, selektivní a účelová. Člověk má tendenci vzpomínat na minulost v lepším světle. Jedinec také zapomíná a z minulosti si vybírá ty body, které jsou dobré pro přítomnost. To, co nezapadne do kladného sebezobrazování, je vytlačeno. To, co naopak pozitivní obraz posiluje, je proměňováno do „posvátných monumentů“ připomínajících povahu i smysl existence skupiny. Na základě paměti mají jedinci ponětí o povaze vlastní skupiny, o její hodnotě, postavení – díky tomu vzniká „My“. Tam kde vzniká „My“, tam se zákonitě objevuje „Oni“ jako reakce jedinců skupin na začleňování se. Paměť tedy především plní funkci praktickou, sdružuje znamení a ukazatele, odkud skupina pochází, kam směřuje, kým je a kým chce být. Tyto ukazatele legitimizují nároky skupin na uznání jinými skupinami a především dávají smysl rozhodnutím skupiny (Barša, 2011, s. 30).

„Záporem“ paměti je to, že je velmi nespolehlivá, i přesto že se jí její nositelé snaží předat objektivně. Paměť sama o sobě je nestálá, ba dokonce selektivní, je to diskurzivní sociální aktivita reprezentování vlastní minulosti. Právě tato selektivita je onou politikou paměti, která vybírá, které události a v jaké podobě zachová, resp. které symboly, situace nebo rituály předá dál. Zkušenost, kterou jedinec zažil, může být předána různými způsoby. S předáváním zážitku nutně dochází k jeho interpretaci a přizpůsobení prostředí, ve kterém se jeho nový vypravěč nachází, jaké jsou jeho hodnoty a postoje, ačkoli si jejich promítání do paměti nemusí uvědomovat. Proto paměť nikdy nemůže být objektivní. Paměť je „konsenzus mezi generacemi živých a mrtvých“ (Misztal, 2003, s. 95).

4.2 Halbwachsův koncept kolektivní paměti

Podrobně rozpracovaný koncept paměti uvádí již zmíněný Maurice Halbwachs, žák a pokračovatel Émila Durkheima. Dle Halbwachse jedinec může uchovávat vzpomínky

individuální a kolektivní. Individuální se vážou k jeho osobnímu životu v rámci jeho osobnosti, na druhé straně kolektivní vzpomínky jsou spjaty s jedincem jako se členem skupiny, který má svůj podíl na utváření a zpřítomňování neosobních vzpomínek. Kolektivní paměť individuální paměti obklopuje, ale nesplyne s nimi. Její vývoj probíhá za svých vlastních zákonitostí. Do kolektivní paměti proniknou individuální vzpomínky, které se ale změní, když jsou takto zasazeny do celku (Halbwachs, 2009, s. 55).

Velmi podstatná je skutečnost zprostředkování kolektivní paměti díky komunikaci a interakci s ostatními lidmi, časové a prostorové vnímání, toky myšlení a zkušeností (Erll, 2005, s. 14). Dle Halbwachse se o kolektivní paměť jedná tehdy, pokud skupina lidí ožívuje událost nahlíženou z pohledu právě té skupiny. Víra v přesnost našeho vzpomínání je samozřejmě lepší, opíráme-li se kromě našich vzpomínek také o vzpomínky ostatních. Vzpomínání je posilováno faktem, že stejnou situaci zažilo více lidí najednou. Halbwachs uvádí příklad setkání s dávným přítelem – na stejné situace oba lidé vzpomínají jinak, ale přesto dosáhnou stejného myšlení a stejných vzpomínek. Paměti lidí, spojených určitou událostí, se utvrzují tím, že se stále shodují a vykazují dostatečné množství bodů průniku – tak je možné vzpomínku rekonstruovat díky společnému základu. Rekonstrukce se tedy odehrává na bázi sdílených informací a myšlenek, nacházejících se v mysli naší a v myslích členů skupiny. Nemusí to ale znamenat, že každému jedinci vystupují nutně tytéž vzpomínky. Každá paměť je individuální a každá má jiný způsob vidění a interpretace kolektivní paměti, což se ještě může měnit v závislosti na vztazích, které osoba udržuje s ostatními prostředím a také na místě, které osoba zaujímá. Této různosti vzpomínek všech členů skupiny, pokoušíme-li se jí porozumět, vždy dosáhneme kombinace vlivů sociální povahy. Náhodné setkání s lidmi ze stejné skupiny a jejich individuální vyprávění začnou zaplňovat zdánlivé prázdné mezery, které vytvoří celek, časově i prostorově konkrétní. „Prázdné mezery“ lze chápat jako nevyhraněnou oblast, od které se naše mysl odvrátila a která byla zapsána v paměti členů, pro které byla nějakým způsobem zapamatovatelná (Halbwachs, 2009, s. 60–65).

Četná část vzpomínek se nám zjeví proto, že jsou nám ostatními lidmi připomenuta. O kolektivní paměť se ovšem jedná i v tom případě, nejsou-li členové skupiny fyzicky přítomni – je to možné proto, že vzpomínku nahlížíme právě z pozice člena určité skupiny, že je nebo byl součástí určitého společenství a tato skutečnost na něj působí i ve chvílích odloučení. Stačí, že si jedinec v duchu s sebou nese to, co mu dá možnost zaujmout

hledisko členů skupiny, vnořit se mezi ně tak, aby se cítil jakoby právě uvnitř skupiny (Halbwachs, 2009, s. 140). Prostředí, jehož je jedinec člen, na osobu vliv jednoznačně má. Halbwachs jako příklad uvádí jedince, který si přisuzuje myšlenky, úvahy či pocity, které mu vnikla skupina. Jedinec si ovšem myslí, že zdroj těchto pocitů a myšlenek vychází výhradně z něho samotného. Ve skutečnosti souznění se skupinou je v takových chvílích tak velké, že brání jedinci rozeznat, zda myšlenky vznikly v něm nebo v ostatních (Halbwachs, 2009, s. 187). Halbwachs rozeznává dva druhy paměti, niternou a vnější, kterou konkretizuje na paměť autobiografickou a historickou. Historická paměť je přirozeně obsáhlejší, ale popisuje minulost pouze schematicky a ve zkratkách, zatímco paměť autobiografická prezentuje souvislý a hutnější obraz. Vedle historie psané existuje historie živá, jinými slovy – naše paměť se neopírá o historii naučenou, ale prožitou. Kolektivní paměť je oproti historické paměti souvislý proud vzpomínek, kde přetrvává vše živé nebo schopné žít v myslích členů skupiny (Halbwachs, 2009, s. 94–96).

I přesto, že hovoříme o kolektivní paměti, stále je to síť vzpomínek individuálních pamětí. Není to paměť, ale kombinace členství člověka v nějaké skupině s jeho interpretací výsledné formy vzpomínky a jejího obsahu. To je to skutečně jedinečné, co od sebe odlišuje vzpomínky jedinců (Erll, 2005, s. 16). Kolektivních pamětí Halbwachs rozeznává neuvěřitelně mnoho. Představuje je na vyprávění při každé vzpomínce, kde jedinec vypoví vše, co o ní ví, a to ve všech skupinách, jak ve velkých (rodina, škola, univerzita, přátelé, kolegové, společenské styky, politické či umělecké společnosti), tak menších, které zaujímají jen část prostoru. Obsahem kolektivních pamětí je obraz samotné skupiny, „*paleta podobností, součást jednoho scénáře*“, obvykle nepřesáhne délku lidského života, spíše bývá ještě kratší (Halbwachs, 2009, s.133–134).

Pavel Barša (2011, s. 30) oponuje Halbwachsovi a zároveň ho doplňuje – tvrdí, že historie nemá za cíl dokazovat legitimitu přítomnosti, ale má zachycovat události minulé. Oproti tomu paměť je sdílena skupinou, která na ní staví svou existenci. Vzniká tedy rozpor mezi těmito dvěma pojmy a zároveň i skoro neslučitelnost. Historie v celé své šíři dokáže ukázat fakta z minulosti, které daná skupina vytěsnila, aby mohla lépe sama sebe legitimizovat. Existuje tolik pamětí, kolik existuje sociálních skupin, a proto je důležité překročit perspektivu vlastní skupiny a nahlížet na události z vnějšku. Výzkum zevnitř skupiny totiž bude vždy významně ovlivněn kolektivní pamětí dané skupiny.

Oproti Halbwachsovi se na problém individualizace paměti zaměřuje zejména Pierre Nora, který míní, že s nástupem moderní společnosti dochází k tomu, že původní kolektivní paměť se rozpadá kvůli probíhajícím společenským procesům a zejména v důsledku rozvoje historické vědy. Paměť tedy není již prožívána kolektivně, přesouvá se na individuální a subjektivní úroveň, dochází k její psychologizaci a atomizaci (Nora, 1992, s. 52).

Koncept kolektivní paměti byl v posledních letech rozvíjen dalšími autory, například francouzským historikem Jacques Le Goffem (Le Goff, 2007) nebo Gérardem Namerem (Namer, 1987), z německých představitelů lze vyzdvihnout rozpracování konceptu kolektivní paměti Janem a Aleidou Assmanovými (Assmann, 2001).

4.3 Komunikativní a kulturní paměť

Na Halbwachsovo pojetí kolektivní paměti navázal Jan Assmann, který paměť dále rozdělil podle odlišných kritérií na komunikativní a kulturní. Komunikativní paměť v sobě zahrnuje vzpomínky odkazující na nedávnou minulost, jedinec je sdílí se současníky. Tato paměť je biografická, zároveň je formovaná společenskou interakcí. Zatímco komunikativní paměť se opírá o živoucí vzpomínku a je realizována prostřednictvím každodenních sociálních interakcí, kulturní paměť je institucionalizovanější, distribuovaná vybranými nositeli paměti. Přejít z komunikativní paměti do kulturní se realizuje prostřednictvím médií, které jsou podmínkou toho, že pozdější generace se mohou stát svědkem dávno zašlých událostí. Média zásadně rozšiřují časový rádius a skrze materializaci dat na různých nosičích zajišťují žijícím vzpomínkám místo v kulturní paměti (Assmann, 2001, s. 24–49). Assmann v návaznosti na myšlenky Halbwachse doplňuje svůj koncept kulturní paměti, když říká, že pro kulturní paměť jsou důležité vzpomínané dějiny, nikoliv faktické. V tomto smyslu je i mýtus skutečný v té míře, v které je oslavován a připomínán. Důležitá je jeho normativní a formativní síla (Assmann, 2001, s. 50).

4.4 Místa paměti

„Vědomí kontinuity se přimyká k místům. Existují místa paměti, protože již nejsou prostředím paměti“ (Nora, 1992, s. 7). Pod pojmem místa paměti rozumíme hlavně relikt – muzea, archivy, výročí, svátky, hřbitovy, pomníky, spolky. Pojem místa paměti vzniká důsledkem deritualizace našeho světa. Místa paměti jsou produkována společenstvím, procházejícím obrodou a proměnou. Lidé mají tendenci připomínat si výročí, zavádět muzea, oslavovat minulost a to proto, že si chtějí vzpomínky neustále připomínat. Místa jsou ve trojím smyslu, materiálním, symbolickém, funkčním, všechny tři jsou přítomny současně. Pierre Nora uvádí jako příklad učebnici, s čistě funkčním smyslem, která, je-li součástí nějakého rituálu, se může stát místem paměti, stejně tak jako symbolická minuta mlčení, která zároveň získává hmotný fragment časové jednotky (Nora, 1992, s. 56). Nora tvrdí, že paměť potřebuje vnější hmotnou oporu. V určitém prostoru neboli v místech paměti, dochází k její materializaci v topografickém, ale i symbolickém smyslu. Vystává podle něj potřeba sestavit inventář míst, do nichž se tato paměť vtělila a která dnes představují její nejvýznamnější symboly. Jedná se o budovy, hřbitovy, památníky, ulice či náměstí, symbolicky spojená s výročími a slavnostmi, mohou to být také místa paměti chápaná obšírněji – zahrnující např. vzpomínkové akty nebo oficiální učebnice dějepisu. Místa paměti zhmotňují mnoho symbolických významů a Nora k nim přistupuje s myšlenkou, že je potřeba jejich zmapování a analýza procesů, v nichž se kolem nich postupně vytvářela národní identita (Šubrt, 2011, s. 139).

4.5 Kolektivní trauma

Termín trauma je většinou kladen do souvislosti s oběťmi katastrof či přírodních a jiných pohrom. Subjektem traumatu ale může být i jedinec nebo skupina viníků neštěstí či přihlížejících diváků. Kolektivní trauma se snaží porozumět dopadům traumatické události na kolektivní identitu, uchování vzpomínek v kolektivní paměti a vůbec samotnému procesu vytváření kolektivního traumatu. Tématem kolektivního traumatu se sociologové zabývají poměrně krátkou dobu. „Kulturní trauma nastává, pokud členové kolektivity pocítí, že byli vystaveni otřesné události, která zanechala nerasmazatelné stopy na jejich skupinovém vědomí, navždy poznamenala jejich paměť a zásadně a nezvratně změnila

jejich budoucí identitu“ (Alexander, 2004, s. 1). Vzpomínky mohou být příjemnou záležitostí, ale i nepříjemnou a traumatizující zátěží.³

Sociologický přístup ke kolektivnímu traumatu pokračuje ve stopách medicíny a psychiatrie. Trauma je v tomto případě asociováno s událostí, po které pacient (či společnost) nalézá dlouhodobé a destruktivní následky na těle či psychice (vědomí společnosti).

V psychiatrii trauma charakterizují psychiatrické poruchy, vzniklé v závislosti na specifických individuálních podmínkách. Jedněmi z prvních, kteří se otázce traumatu v souvislosti se studiem hysterie přiblížili, byli Janet a Charcot (Smelser, 2004) na něž bezprostředně navázal Sigmund Freud. V sociologické rovině jsou pak takovými událostmi válečné konflikty, okupace, genocida, výbuchy násilí, ekonomické a sociální krize, živelné pohromy, epidemie či vynucená emigrace. Ne však každá událost se může stát traumatem, ačkoliv traumatizující je. I když daná situace má traumatický potenciál, může být zlehčována či racionalizována (Alexander, 2004, s. 165).

Koncept traumatu, jak již bylo výše zmíněno, navazuje na individuální lékařské a psychiatrické pojetí traumatu, které se stalo aktuálním zejména v souvislosti s válkami a dalšími událostmi, ohrožujícími život a bezpečí jedince. Trauma však může mít dopad na celou skupinu. Událost, která zasáhne větší množství osob, vyvolává širší socioekonomické, politické a morální důsledky (Smelser, 2004, s. 59). Sociologie, antropologie a sociální psychologie přicházejí s pojmem kolektivní trauma. Dle Antonia Robbena je dokonce kolektivní trauma je více než suma trápení jednotlivců (Robben, 2005, s. 346). Formování kolektivního traumatu vychází ze skutečnosti, že událost, která se stala spouštěcím mechanismem traumatu, je jako traumatická zkušenost sdílena, proniká do kolektivní paměti a postupně přetváří kolektivní identitu. Následkem toho pak dochází k jevům, jako jsou eroze důvěry, kolaps významového univerza či nárůst obav z budoucnosti, které představují narušení hodnotového systému a kulturně symbolických rámců (Šubrt, 2011, s. 149). Často bývají traumatické vzpomínky jedincem odsouvané a netknuté, s nástupem další generace se ale opět citlivá témata otevírají.

³ Více o tomto fenoménu se lze dozvědět v publikacích Jeffreyho C. Alexandera (2004) nebo Bernharda Giesena (2004b).

Dále Alexander (2004, s. 12–15) identifikuje čtyři základní otázky, jejichž zodpovězení podmiňuje úspěšnost ustanovení traumatu a určení jeho významu.

- Podstata postižení – co se traumatizované skupině stalo a jaký je její vztah k majoritní společnosti, tedy jak postižení konkrétní skupiny postihuje celou společnost
- Podstata oběti – kdo byl postižen, jednotliví lidé, skupiny nebo celá společnost
- Vztah traumatizované oběti k širšímu publiku – do jaké míry je identita traumatizované skupiny svázána s identitou společnosti.
- Připsání zodpovědnosti – kdo způsobil trauma

Otázka kolektivního traumatu přímo souvisí s tématem této diplomové práce. Pohled na vysídlení německého obyvatelstva nahlíží veřejnost dvěma pohledy. Pamětníci, kteří vysídlení prožili (nebo ho prožili jejich příbuzní či blízcí) a události mají v paměti, je vnímají jako nespravedlivý vůči Němcům. Cítí soucit a odmítají princip kolektivní viny, namísto toho pracují s principem rozlišování viny individuální. Z druhého hlediska je vysídlení vnímáno jako návrat Čechů, kteří byli odsunuti po Mnichovské dohodě, do svých domovů. Shoda panuje v negativním vnímání násilí v obou pohledech (Houžvička, 1996, s. 100).

Nositeli kolektivního traumatu mohou být generace. Podle dnes již klasického konceptu Karla Mannheima (2007, s. 11) v sobě generace nosí několik podstatných rysů. Aby se skupina jednotlivců dala považovat za generaci, je nutné, aby byla zasazena ve stejném sociálním prostoru. Mohou to být tedy lidé, kteří se narodili ve stejné historické periodě a kulturní oblasti. Současně musí být osoby navzájem spojeny tzv. generační souvislostí. Toto propojení lze vyložit jako sdílení historických zkušeností a jako účast „na společných osudech historicko-sociální jednotky“. Třetí podmínka pro vymezení generace podle Mannheima je koexistence generačních jednotek v rámci společnosti. Skupiny, sdílející stejnou generační souvislost, avšak vnímající své prožitky odlišnými způsoby, představují různé generační jednotky (Mannheim, 2007, s. 31).

Kolektivní trauma je v tomto případě generační souvislostí, společným prožitkem a interpretací události, která váže aktéry dohromady v jednu generaci. Sdílená traumatická zkušenost se vtiskne ve formě vzpomínek do kolektivní paměti a stane se součástí kolektivní identity generace. V návaznosti na Mannheima používá Ron Eyerman pojem

„generační paměť“, a to k označení sdílených vzpomínek jedinců, kteří prožili určitou část životního cyklu ve stejném okamžiku (Eyerman, 2001, s. 70).

4.5.1 Česko-německé vztahy prizmatem kolektivního traumatu

Na počátku je traumatizující událost, která se stává předmětem veřejného diskursu a má potenciál k tomu, stát se základem traumatu. Podle Bernharda Giesena (2004a, s. 120) byla v poválečném Německu ustanovena tzv. koalice ticha a o nacistických událostech se nehovořilo. Důvodem pro toto mlčení byla nemožnost morálního ospravedlnění války, vlastní vina za sled událostí před válkou a nabourání světonázoru mladší generace. V Československu v poválečném období jsou patrné odlišnosti. Morální ospravedlnění nuceného vysídlení bylo pro veřejnost možné, ačkoli jeho forma ne. Na vysídlení se nahlíželo (z československé perspektivy) jako na odplatu za důsledky Mnichovské dohody a za válečné události. Vysídlení lze nahlížet dvěma perspektivami – odsun jako návrat domů pro Čechy, kteří museli uvolnit místo příchozím Němcům v době, kdy vznikl Protektorát Čechy a Morava, anebo odsun jako vyhnání z domova, který zdůrazňuje provinění pachatelů, v tomto případě Němců, kteří za svou vinu museli kolektivně krutě a nespravedlivě zaplatit (Janoušková, 2008, s. 43).

V konceptech kolektivního traumatu jsou vymezeny role obětí a pachatelů. Z tohoto hlediska můžeme rozlišit vysídlené Němce a vyhánějící Čechy. Vzhledem k tomu, že události odsunu nastaly v době těsně po válce, ve které tyto role byly na obecné úrovni opačné, je vnímání obětí a pachatelů velmi rozporuplné. Giesen (2004a, s. 121–128) demonstuje na konkrétním příkladu Německa, jak je identita konstruována v čase, jak se do její konstrukce zapojují rozdílné strategie a generace, jak se diskurz traumatu transformuje v odlišných institucionálních strukturách. Ukazuje také, jak se individuální a zároveň masové trauma Němců stalo postupně traumatem kolektivním, kulturním. Individuální vzpomínky se staly součástí veřejného diskursu a došlo k jisté konfrontaci pozic těch, kteří toto období zažili a těch, kteří jej znají jenom jako prvek konstruované kolektivní paměti.

Bývalí českoslovenští občané, vysídlení za hranice československého státu, měli bezprostředně po válce zájem shromažďovat a zveřejňovat informace o svých zážitcích a zkušenostech. V prvních poválečných letech sehrála tato snaha roli při formování

sudetoněmeckého politického života. Vzpomínky vysídlených obyvatel lze proto vnímat jako protičeskou propagandu, ale také jako jejich snahu vyrovnat se se svým osudem (Hahnová, 1999, s. 133). Mnozí Češi dodnes tvrdí, že vysídlení nebyla pomsta na Němcích, nebo jakési kolektivní potrestání. Domnívají se, že k vysídlení došlo přirozeně vývojem, a ten nelze posuzovat eticky, právně, ani politicky. Obhájci vysídlení Němců „*se odvolávají na historickou nutnost, za níž nikdo nenese odpovědnost*“ (Hahnová, 1999, s. 159). V kolektivní paměti každé společnosti hrají prim vždy „vlastní“ zkušenosti. Vzhledem k traumatickým prožitkům, jaké přinesla nacistická okupace české společnosti a na druhé straně vysídlení sudetským Němcům, je možná i pochopitelné, že se jedna společnost na druhou dívá pouze ve světle svých osobních zkušeností.

Většina Čechů a Němců se shoduje, že česko-německé vztahy musejí být budovány na principu spravedlnosti práva, rovnosti a vzájemné výhodnosti, aby byly přátelské. Dialog o odpuštění a smíření zahájili představitelé české a německé katolické církve již na přelomu let 1989 a 1990. Dějiny pro ně nezačaly rokem 1945, viděli příčinnou souvislost mezi válečnými událostmi a následujícími ději (Tuleškov, 2001, s. 14). Pohraničí se v poválečných letech stalo ukázkou toho, jak obtížně a uměle se konstruuje společnost tam, kde chybí tradiční identity, přirozené sociální vazby, i pouto mezi lidmi a krajinou, kterou obývají. Někteří museli odejít, někteří museli zůstat, zároveň přicházeli noví lidé z vnitrozemí – nebylo to ani pro jednu skupinu lidí jednoduché. Pohraničí svou identitu dodnes hledá (Krauss, 2015, s. 90).

V současnosti se v německém diskurzu dají česko-německé vztahy přirovnat k tělu. Postoje pravicových politiků jsou takové, že „rány“ existují na dvou různých „orgánech“, zatímco levicovní politici chápou českoněmecké vztahy jako jedno „zraněné tělo“ (Stoiber, 2004). Podle tohoto metaforického užívání rány existují pouze na jedné, a to německé straně, nebo alespoň to jsou jediné rány, o které se konzervativní politici zajímají. Česká republika a Německo jsou dvě různá těla. Jejich hlavním zájmem je samozřejmě léčit „své“ tělo. Rány na „tom druhém těle“ nejsou důležité, protože jejich léčení nemá žádný vliv na hojení ran straně druhé (Koschyk, 1995). Na druhé straně, zástupci zbývajících stran užívají obrázek ran nebo zranění jako reprezentace špatných vzpomínek; pocity nespravedlnosti, pomsta, nebo rezervace proti sobě, které existují na obou stranách (Bury, 2003).

5 Praktická část práce

5.1 Klášterec nad Ohří ve víru událostí 20. století

Město Klášterec nad Ohří leží Klášterec na severozápadě České republiky v Ústeckém kraji v Podkrušnohoří mezi krajskými městy Chomutov a Karlovy Vary (mapa viz Příloha 1). Město patří do oblasti, která byla řazena do tzv. Sudet a po staletí byla formována především německy hovořícím obyvatelstvem.⁴ Pohlédneme-li do dějin dvacátého století, bezesporu významnou událostí, která zasáhla do životů místního obyvatelstva, byla první světová válka. V roce 1916 se uváděly Kadaňsko, Přísečnicko, Vejprtsko a Chomutovsko jako oblasti, na které měla válka velmi tíživý dopad. Oblasti tížil nedostatek základních potravin a reakcí na tuto situaci se stávaly hladové demonstrace obyvatelstva. První světová válka pro Klášterec znamenala ztrátu 104 povolanců záložníků (Vachata, 2015, s. 167). V tomto období také poskytlo město velké částky na válečné půjčky. V zimě na přelomu let 1915/1916 se zhoršila zásobovací situace ve městě, od jara 1917 postupně stoupaly ceny základních životních potřeb, projevoval se trvalý hospodářský rozvrat státu (Vachata, 2015, s. 32)

Po skončení první světové války, 28. října 1918 byla vyhlášena Československá republika, avšak o den později vznesli němečtí poslanci protest proti připojení území, kde žila německá minorita, k ČSR a požadovala, aby tyto oblasti byly připojeny k Rakousku nebo k Velkoněmecku. Tato území byla rozdělena do čtyř provincií, z nichž nejvýznamnější byla provincie *Deutschböhmen*. Byl to úzký pruh severozápadní hranice ČSR. Součástí této provincie byly také tehdejší tři okresy Chomutov, Kadaň a Přísečnice. Obyvatelstvo této provincie však věnovalo velkou pozornost snaze o získání potravin a šatstva, navíc průmysl, dopravní síť i zásobování bylo odsud vázáno na vnitrozemí. Koncem roku 1918 sem proto byly vyslány jednotky čsl. armády, načež provincie *Deutschböhmen* zanikla (Okresní národní výbor Chomutov, 1990, s. 4–5). V době konce války bylo také klášterecké zastupitelstvo zásadně proti vytvoření samostatného

⁴ Problematický pojem „Sudety“ rozebírá Arburg a Staněk (2010, s. 31–32). Na Sudety lze nahlížet z geografického nebo z demografického hlediska. V roce 1936 bylo pod vlivem ohrožení ze strany hitlerovského Německa ustaveno tzv. pohraniční pásmo, k němuž náleželo 77 politických okresů. Místy toto území tvořilo až 100 km široký okrajový pás kolem jádra českých zemí. Významná část německy hovořícího obyvatelstva žila také v Praze či Brně. Od roku 1938 do přelomu let 1945/1946 byla tímto územím myšlena ta oblast, která byla posléze odpojena a přiřazena k Třetí říši. Sudety byly z podstatné části osídleny převážně německy hovořícím obyvatelstvem.

československého státu a usilovalo o vytvoření provincie *Deutschböhmen*, kterou by později začlenilo jako autonomní jednotku do přístihu Německého Rakouska. Proto v Klášterci vznikl ozbrojený oddíl lidové obrany. Koncem listopadu roku 1918 československá armáda započala likvidaci sudetoněmeckých provincií, obsazen byl i Klášterec. Protičeskoslovenské demonstrace německých obyvatel, kdy docházelo ke střetům s českou armádou, vyústily v sousední obci Kadaň kulometnou střelbou, označovanou jako *kadaňský masakr*, při níž bylo zabito 25 demonstrujících obyvatel (Vachata, 2015, s. 32–34). Podle některých pramenů znamenal tento incident začátek druhé světové války – tato událost byla později využita jako protičeská provokace nacistických představitelů a propagandistů koncem třicátých let v předvečer druhé světové války (Wolf, 2009a).

V prvních letech existence ČSR se zakládaly německé nacionalistické strany, jako například extrémně nacionální strana *Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei* (DNSAP) a jiné, údajně mimo politickou sféru byly založeny spolky (ovšem s prvky nacistické ideologie) jako například Svaz německých měst a okresů, Svaz Němců v Čechách nebo Deutscher Kulturverband. Zásahem ve vývoji ČSR byl nástup Adolfa Hitlera k moci v sousedním Německu (v lednu roku 1933 se stal říšským kancléřem a v Německu byla nastolena fašistická diktatura) a vznik Sudetoněmecké strany, která vyvolávala v českém pohraničí protičeské nálady. Německá menšina, zfanatizovaná nacistickou propagandou, se stala „*nástrojem při realizaci plánů na likvidaci ČSR*“ (Okresní národní výbor Chomutov, 1990, s. 6–8).

Sled událostí dalších desítek měsíců vedly k další události, která výrazně ovlivnila vztahy mezi Čechy a Němci a která vůbec měla globální dopad – ke druhé světové válce. Ta začala invazí Německa do Polska, načež Velká Británie, Francie a Austrálie vyhlásily Německu válku. Na podzim roku 1939 v Československu došlo k perzekuci českých studentů, masovým demonstracím proti německé okupaci a došlo k uzavření vysokých škol Adolfem Hitlerem (Lippman, 1998–2012, online).

V souvislosti se vznikem Velkoněmecké říše vyzval Henlein k „národní jednotě Němců“ v Československu. Německo požadovalo československé pohraniční území obývané sudetskými Němci. Pražská vláda měla snahu jednat se Sudetoněmeckou stranou o možné úpravě postavení Němců ve státě, ovšem neochota henleinovců a jejich stupňující

se požadavky rozhodně jednání neulehčovalo. Henleinovci o jednání neměli zájem, v opačném případě by byly ohroženy plány Berlína. Ten se chystal na úplné zničení Československa a čekal jen na podnět k agresi, která měla být poskytnuta sudetskými Němci a jejich údajným “národnostním útlakem“ v pohraničí, kde byly vyvolávány nepokoje. V polovině března 1938 Adolf Hitler k Německu připojuje Rakousko. V dubnu 1938 byly schváleny plány útoku na Československo. Pátého září 1938 prezident Beneš přijímá sudetské požadavky, což Hitlerovi nestačí, sudetské Němce brání a haní Československo a Beneše. Hitler ve svém projevu v září téhož roku dával Československu za vinu, že brání právu na sebeurčení sudetoněmeckého obyvatelstva. Na mnoha pohraničních místech se konaly demonstrace henleinovců, některé byly doprovázeny i ničením židovského majetku a antisemitistickými projevy. Těmito akty bylo usmrceno 110 Čechů a dalších 2 029 českých občanů bylo odvečeno za hranice do Říše. Ve veřejném mínění měl vzniknout dojem, že původci konfliktů jsou Čechoslováci. Západní mocnosti (představitel za Francii Édouard Daladier, italský diktátor Benito Mussolini, premiér Velké Británie Neville Chamberlain) si uvědomují, že útok na Československou republiku by patrně rozpoutal evropskou válku. 23. září vyhláší prezident Beneš mobilizaci, kdy jsou Češi ve značné početní nevýhodě. Dne 29. 9. 1938 byla Hitlerem, Daladierem, Mussolinim a Chamberlainem podepsána Mnichovská dohoda, dle některých českých zdrojů zvaná “Mnichovská zrada“ – celé pohraničí s veškerým průmyslem a opevněním měla ČSR do deseti dnů přenechat Německu. Češi na jednání přizváni nebyli. Beneš podepisuje a posléze abdikuje (Arburg, 2010, s. 45–51; Krušina, 2012, online).

Na území Československa z roku 1937 přišlo o život více než 300 000 lidí, z nichž asi 260 000 bylo umučeno kvůli židovskému vyznání, židovské národnosti či židovským předkům. O rok později bylo z českého pohraničí vysídleno z domovů 200 000 lidí (z půl milionu Čechů, kteří v pohraničních oblastech bydleli) a ostatní se přes noc stali buď „plnoprávními“ občany Třetí říše, anebo cizinci bez občanství (Hahnová, 1999, s. 131).

Po mnichovské konferenci a odstoupení pohraničních území s většinovým německým obyvatelstvem hitlerovskému Německu, byl 1. 10. 1938 jmenován „říšským komisařem pro sudetoněmecká území“ (*Reichsstaathalter der Gau Sudetenland*) Konrad Henlein (LeMO, 2017, online). Přijetím Mnichovské dohody bylo Československo donuceno odstoupit Sudety Německu za Hitlerův příslib, že již žádné další československé území nezabere. Také v důsledku toho rostla během následné válečné okupace českého

území nevraživost Čechů vůči Němcům. V březnu roku 1939 však obsadil německý Wehrmacht zbytek Československa, přeměněného na Protektorát Čechy a Morava. Tzv. protektorátní statut z 16. 3. 1939 zahrnuje české země do Německa, autonomie je od počátku fikcí (Arburg, 2010, s. 45–51).

V polovině března roku 1939 bylo nacisty okupováno celé území českých zemí, tento stav trval 6 let. Mnozí „rasově nečistí“, zejména Židé, Romové, dále také političtí oponenti režimu či tělesně postižení, přišli o život v koncentračních táborech nebo byli nacisty násilně zavražděni. Byl uplatňován tvrdý teror proti odpůrcům režimu, věznění v koncentračních táborech, ponižování a fyzické napadání obyvatel. V počátcích českého druhého odboje odcházeli mnozí bojovat do zahraničí. Manifestace 28. října 1939 využili nacisté i ke střelbě do lidí. Zastřelen byl student Jan Opletal, jeho pohřeb se stal další protinacistickou demonstrací. Odpovědí Němců bylo uzavření vysokých škol, zastřelení několika studentských představitelů, pozatýkání přes tisíc studentů, jež poslali do koncentračních táborů. V Němcích zrály plány na vysídlení, vyhubení a germanizaci českého národa. Násilnosti wehrmachtu a SS proti civilnímu obyvatelstvu vrcholily ve dnech českého květnového povstání na českém a moravském venkově a v Praze. Nacistické smýšlení se ani přes stále se zvyšující počet německých porážek nezměnilo. Násilí a hromadné vraždy začátkem roku 1945 vedly bezprostředně po konci války k odvetě české strany (Macháček, online; Okresní národní výbor Chomutov, 1990, s. 9; Antikomplex, 2010, s. 45).

Také o situaci v Klášterci nad Ohří ve válečných letech existují informace, sebrané jsou převážně z městské kroniky. V Krušných horách probíhala výstavba opevnění již od roku 1936. Pevňůstky tvořily poměrně řídkou obrannou čáru. Dne 5. října 1938 armáda obsadila také Klášterec nad Ohří, prováděla zde domovní prohlídky, při nichž hledala zbraně. Vojáci byli ubytováni na zámku, v hotelích a restauracích, ve školách a stodolách. Město také muselo přijmout a ubytovat válečné zajatce. Jakýkoliv styk s ruskými zajatci byl zakázán, *„každý Němec měl nejen právo, ale i povinnost zadržet Rusy na útěku nebo bezohlednou a účinnou silou k tomu přispět. Upozorňuje se, že průměrný Rus je schopen každého zločinu“* (Vachata, 2015, s. 172). V době okupace dle zápisu v klášterecké kronice čeští občané *„udržovali stálý styk s francouzskými a belgickými zajatci, internovanými v tábore u nádraží v Miřeticích. Docházeli pravidelně do tábora a se zajatci si vyměňovali informace – zejména o situaci na frontách. Nejlepší styky ovšem udržovali s ruskými*

zajatci. Ti pracovali v tehdejší Sumagu za podmínek velmi špatných, neboť i zde se vybjela germánská nenávist vůči všemu slovanskému“ (SOkA Chomutov se sídlem v Kadani, fond Městský národní výbor Klášterec nad Ohří, 1945–1959). Ve zmíněném Sumagu (firma na výrobu součástek do německých letadel) bylo s Rusy zacházeno velmi špatně. Vykonávali ty nejtěžší práce a pracovali až 16 hodin denně, byli bez dostatečné stravy (SOkA Chomutov se sídlem v Kadani, fond Městský národní výbor Klášterec nad Ohří, 1945–1959). Dokládá to výpověď Květoslava Slapničky z ledna roku 1946, vystupujícímu proti Antonínu Panhansovi, majiteli firmy Sumag, který zajatcům přiděloval práci a stravu. Proti českým dělníkům nemohl vystupovat Panhans tímto způsobem, ale nechával je špehovat a na základě výpovědí špehů zatýkat. *„V továrně bylo všeobecně známo rčení: Hitler – Panhans – Bůh, což samo o sobě dokazuje, jaký Panhans byl.“* (Okresní národní výbor Chomutov, 1990, s. 82–86; SOkA Chomutov se sídlem v Kadani, fond Městský národní výbor Klášterec nad Ohří, 1945–1959).).

Na sklonku války bylo město napadeno hloubkovými nálety spojeneckých letců, byl zničen jeden dům a zasažena firma SUMAG. Dále klášterecká kronika zmiňuje, že 5. května, poté, co se z rozhlasu ozvala zpráva o tom, že český lid povstal a hodlá se chopit vlády, uchopili československou státní vlajku a vyvěsili ji na kláštereckou radnici klášterečtí občané Ludvík Kabát a Jiří Borovec. Ostatní Češi zatím fungovali jako prozatímní policie. Do večera toho dne byla vydána vyhláška, že se Němci ve městě nesmí zdržovat po desáté hodině večerní. V ranních hodinách ve městě vznikla přestřelka mezi již svobodnými ruskými zajatci a Němci. Zastřeleno bylo asi třicet německých vojáků a dva Rusové. Dle zápisu v kronice dorazilo 18. května do Klášterce 38 vojáků, majících za úkol plnit pořádkovou službu. Ubytováni byli v měšťanské škole, která byla již tak přeplněna německými uprchlíky. Hned další noc vojáci zatýkali příslušníky SS. *„Vojenská jednotka byla neustále v činnosti. Vojáci ani nespali, ... měli službu na poště, na dráze, v továrnách, střežili mosty a zatýkali. Za dne pak sbírali střelivo a zbraně, které ležely na ulicích nebo je měli ještě místní Němci“* (SOkA Chomutov se sídlem v Kadani, fond Městský národní výbor Klášterec nad Ohří, 1945–1959).

Po skončení války se dle záznamů v kronice v obcích Chomutovska ujaly moci národní výbory. V Klášterci zahájily svou činnost 12. května 1945 a předsedou se stal již zmíněný klášterečan Jiří Borovec. Těsně po osvobození Československa neexistovalo žádné spojení pohraničí s vnitrozemím. Prvním kontaktem byl obrněný vlak „Železo“,

který měl získat základní údaje o poměrech v pohraničí, byl vyslán z Prahy a projížděl také Chomutovskem. Původní počet obyvatel okresu vzrostl o osvobozené zajatce ze zajateckých táborů, o dělníky, o rodiny německých uprchlíků, které sem utekly před postupující frontou z východu, nebo byli evakuováni z bombardovaných německých měst (Mertová, 1989, s. 9).

V české společnosti na konci druhé světové války převládal názor, že se českoslovenští občané německého původu provinili. Na základě tohoto přesvědčení byla odvozena forma jejich trestu: ztráta občanských práv a majetku a vystěhování většiny z nich za hranice československého státu (Hahnová, 1999, s. 133). Zároveň s koncem války po porážce Německa začal tzv. divoký odsun. Během vysídlování Němců z českého území se projevila dlouhodobá frustrace Čechů z válečné okupace podpořená prezidentskými dekrety, dle kterých byla většina československých Němců zbavena občanských práv, přičemž byl uplatňován princip kolektivní viny. Vyvrcholením byla násilná msta na německém obyvatelstvu, která byla legitimizována a v některých případech i přímo řízena Československou vládou. Během „divokého odsunu“ zemřelo asi 20-30 tisíc Němců (Spurný, 2012, online; Staněk, 2005, s. 15; Staněk, 1996, s. 95).

Po skončení války bylo s německými obyvateli pohraničí včetně města Klášterec zacházeno špatně, nebyl nikdo, kdo by jim mohl poskytnout ochranu. „*Mezi porcelánkou a pivovarem pod velkým stromem leželo mnoho mrtvých. Šli jsme tam a našli jsme mrtvé ženy a děti. Všichni byli usmrceni střelou do srdce*“ (Höllt, 1978, s. 246). Nucené vystěhování v roce 1945 bylo chápáno jako chaotické, koncem tohoto roku a v roce dalším však bylo díky zlepšující se funkci ministerstva vnitra a Veřejné bezpečnosti (jako organizační složky celé akce) zřetelně lépe zvládnuto – excesů z české strany ubývalo, ovšem úmrtnost mezi Němci ve sběrných táborech a věznicích příliš neklesala. Část Němců řešila povolání do sběrných táborů a k vystěhování sebevraždou (Otčenášek, 2006, s. 27).

V rozporu s výše uvedeným tvrzením je Směrnice k provádění soustavného odsunu, kde je psáno, že vysídlování musí probíhat humánním a spořádaným způsobem. „*Soustavný odsun Němců řídí ministerstvo vnitra a provádí jej svými oblastními orgány za spolupůsobení okresních národních výborů, úřad národní bezpečnosti, místních národních výborů, SNB, úřadů ochrany práce a případně vojenské správy. Konečný odsun*

soustředěných osob za hranice provádí po stránce technické čsl. Vojenská správa, která soustředěné osoby převezme a předá je spojeneckým armádám na území německé říše. Všechny orgány při provádění odsunu zúčastněné jsou povinny dbáti toho, aby odsun byl prováděn způsobem spořádaným a lidským.“ (SOkA Chomutov se sídlem v Kadani, fond Městský národní výbor Klášterec nad Ohří, 1946). Oficiální archivní dokumenty bývají však většinou psané z jednoho úhlu pohledu, kdy jsou ovlivněny propagandou, zesilují či zeslabují dané informace, často dochází k zamlčování.

V letech 1944–1950 přibylo do poválečného Německa na 12 milionů německy hovořících lidí (Krauss, 2015, s. 31). Ihned po válce byla v Německu sebrána osobní svědectví z řad sudetských Němců, která vyšla v Mnichově roku 1952 pod názvem *Dokumente zur Austreibung der Sudetendeutschen*. V této publikaci o svém osudu vypovídal také klášterečan Josef Jugl.

Rozhovor s panem Miloslavem přinesl subjektivní pohled na válečné a poválečné události. Informátor jakožto pamětník v rozhovoru mimo jiné zmiňoval své vzpomínky na minulost; vypráví, jak vysídlení ve městě probíhalo. *„Ty první momenty, říkali tomu rudá garda, to byli vlasovci, kteří bojovali za Německo, potom se přidali k Rusákům, a to byla ta první várka, která přišla sem do pohraničí, říkali taky tomu rabovací garda. Protože ti plenili, co museli. Rádio, kolo, šicí stroje jsme museli označit, chodili po barákách a zlato, hodinky, a podobně a během měsíce přišlo obsazovací na byty a baráky a začínal odsun, tak to bylo taky takový divoký odsun napřed, až potom to bylo zorganizovaný, kam šly který transporty, některý šly už tehdy na americkou zónu a hodně jich šlo do východního Německa, kde byla ruská zóna.“*⁶

Obyvatelstvo německé národnosti bylo od ostatního obyvatelstva odlišeno bílými páskami na ruku. Podle pana Miloslava docházelo ke mstě na Němcích: *„To bylo taky takový krutý, jsem to zažil ve Vernéřově, jednomu říkali koňskej bičík, protože ten chodil po vesnici a jak někdo neměl pásku, tak to zmydlil. Bylo to tím, je to zase něco za něco, protože i ti Ukrajinci, který trpěli náporem Němců, když začala válka na Rusko, tak se mstili Němcům, tak i střelba, která tady byla, nakonec i dost pochovaných tam bylo, protože tady lítali hloubkaři a napadali vojenský transporty, kteří šli hlavně tady na západ,*

⁶ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

protože to vojsko před Rusákama prchalo na západ, k americký zóně, protože čekali, že to bude přeci jenom humánnější než na ruský zóně.“⁷

Němci se stávali oběťmi násilí a nespravedlností, informátor ale zmiňuje, že do roku 1945 nebyly v obci mezi Čechy a Němci nejmenší problémy. *„Nejhorší na tom bylo to, že ty třeba henleinovci nebo esesáci, tak ty prchali a nakonec to odnesli Němci, který s tím opravdu neměli nic společného. V tom válečném období tak ty sedláci z Verněrova museli taky všechno odevzdávat, chlapi šli na vojnu, ženský museli na poli to udržovat, tak jeden tam prohlásil: “Gott sei Dank, dass die Tschechen wieder zurück komme!“ Zaplat pánbůh, že se ty Češi zase vrátí. No tak ty Češi ho postavili ke zdi a chtěli ho odstřelit, protože našli u něho ve stodole pistoli od vojáku, který prchali pryč, takže s tímhle tím byly ty potíže.“⁸* V této části rozhovoru bylo cítit z informátorova vyprávění určité rozčarování. Z jeho vyprávění a vzpomínek na své zážitky vyplývá, že není zastáncem principu kolektivní viny.

Malá část německé menšiny měla na českém území i nadále zůstat. Jednalo se o přibližně 200 000 lidí. Šlo především o občany ze smíšených manželství, obyvatelstvo, které bylo oficiálně uznáno za antifašisty, či o potřebné specialisty: *„Potvrzujeme tímto, že XY jest u nás zaměstnán a je specialistou ve svém oboru. Proto je uveden v seznamu osob, jež mají býti z odsunu vyňaty. Ve smyslu směrnic Státního úřadu osidlovacího v Praze nesmí tedy býti zařazen do odsunu až do konečného rozhodnutí v této záležitosti. Bude-li o něm rozhodnuto kladně, budou současně upraveny jeho životní podmínky a jeho pracovní postavení v rámci všeobecné úpravy postavení osob, jež budou trvale, nebo dočasně z odsunu vyňaty. Zároveň prosíme, aby tito zaměstnanci byli až do konečného vyřízení této záležitosti, jednak vyňati z odsunu, jednak ponecháni ve svých bytech“* (SOKA Chomutov se sídlem v Kadani, fond Městský národní výbor Klášterec nad Ohří, 1946).

O tom, že po roce 1945 tu mohla zůstat část německého obyvatelstva, která byla v Čechách profesně potřeba, hovoří pan Miloslav: *„Stejně jsem dělal chyby, že jsem odpovídal, já byla, já viděla a vždycky mi říkali, ty si kluk a musíš odpovídat já byl, já šel a podobně; čili toto jsme zažívali my, kteří jsme tu mohli zůstat, to jsem nebyl sám. Byli to i další lidi z Verněrova – protože v pětáctýřicátém roce tu mohli zůstat Němci, kteří byli potřeba třeba jako paliči třeba v porcelánce – nebo jedny lidi z Verněrova, tak ten pán byl*

⁷ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

⁸ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

v Prunérovský cihelně jako vrchní palič, tak než šel do odsunu, zůstal tady a vykonával tam tu práci. Zůstávali tady i specialisti v porcelánce v Klášterci, proto je to tu ještě trochu promíchaný, že jsou národností Němci, který jsou tady u nás.“⁹

V době vysídlování Němců byl pan Miloslav a jeho rodina ponechána na území, jejich příbuzní se ale odsunu nevyhnuli. *„Protože jsme ale byli Češi po tátovi, maminka byla sice Němka národností, ale příslušnost česká, tak jsme mohli tady zůstat, ostatní příbuzenstvo šlo do odsunu, napřed do lágru do Kadaně a pak do odsunu.“¹⁰* Jiný osud potkal rodinu paní Hany: *„Otcí po válce dům s cukrárnou vzali a poslali ho do Jáchymova. Po propuštění směl bydlet v domě, ale musel platit státu nájem. V devadesátých letech v rámci restituce dům dostal zpět. A v něm bydlíme doted.“¹¹*

Spolu s vysídlováním německých obyvatel probíhalo také osídlování. Pohraničí se plnilo lidmi z republiky i ze zahraničí, přišlo velké množství Slováků, Rusínů, Maďarů, Rumunů, Romů či Volyňských Čechů a dalších reemigrantů (Spurný, 2011, s. 63) Mnoho bylo také těch, kteří do pohraničí přišli, a jejich pobyt zde neměl dlouhého trvání, např. ve městě Vejprty se v roce 1946 přihlásilo k pobytu 1553 osob, ale zanedlouho se jich 1279 odhlásilo (Mertová, 1989, s. 11).

Pod tlakem celkové poválečné situace se mnozí z Němců, kteří zůstali v Československé republice, ke své národnosti nehlásili, někteří se dokonce přikláněli k národnosti české či slovenské. Dle regionálních výzkumů či vyprávění pamětníků byly vztahy Čechů k těmto zůstavším Němcům rozporuplné – obecná nenávisť a touha po mstě, pocit vítězství, podezíravost, na druhou stranu ale také soucit. Češi a Němci se přeci jen na mnoha místech po dlouhá léta znali, uzavírali mezi sebou sňatky či přátelství. Nově příchozí Češi většinou hanili tyto smíšené rodiny, chtěli je „odněmčit“. Tak bylo postupně zjištěno, že mnohdy větším rizikem jsou nově příchozí. To samozřejmě budilo nevraživost mezi novými osídlenci (Krauss, 2015, s. 83). Čeští novoosídlenci si vybírali domy k bydlení nejen prázdné, ale i ty, ve kterých ještě žili Němci čekající na vystěhování. Obvykle Češi umožnili Němcům zůstat ve sklepech či v podkroví – vedle shovívavého přístupu Čechů k Němcům se projevoval ale také silný despekt, projevující se urážkami, občas psychickým či fyzickým týráním. Pro některé Čechy-starousedlíky bylo takovéto

⁹ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

¹⁰ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

¹¹ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 26. 2. 2017 s paní Hanou.

chování značně znechucující, a proto byla v těchto případech někdy patrná snaha svým německým sousedům pomoci (Otčenášek, 2006, s. 32).

Jednání o vysídlení Němců z Klášterce proběhlo v říjnu roku 1945 proběhlo v německých městech Annabergu a Marienbergu. Němci museli v nedalekých Vejprtech a v Horním Wiesenthalu přecházet vždy v úterý a v sobotu pěšky po 125 lidech do desáté hodiny dopolední. Nesměly být zpřetrhány jejich rodinné svazky, podmínkou byla také strava na 8 dní, s sebou bylo povoleno vzít si majetek do 50 až 60 kg a osobní doklady. Transporty z Chomutova do Marienbergu byly početnější, třikrát za týden o počtu 1500 Němců (Mertová, 1989, s. 36–37).

V roce 1948 místní národní výbor v Klášterci ústy všech občanů shromážděných na veřejném projevu zaslal rezoluci předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi a prezidentu Benešovi. Občané Klášterce vyjadřovali obavu nad bezpečností státu chováním „*reakčních živlů*“ a nad jeho klidným vývojem a žádali, aby vláda byla doplněna „*spolehlivými zástupci lidu, kteří nám budou zárukou dalšího plnění budovatelského programu Gottwaldovy vlády.*“ Dále se občané ohrazují proti „*protidemokratickému bloku, jež je namířen proti zájmům pracujícího lidu.*“ (Mertová, 1989, s. 86–87). Již v roce 1946 bylo z příhraničních oblastí do vnitrozemí přesouváno obyvatelstvo považované za nespolehlivé (například lidé, kteří údajně spolupracovali za války s Němci), což státní orgány reprodukovaly jako získávání pracovních sil do vnitrozemí. V literatuře a mezi pamětníky bývá interpretován tento „rozptyl“ obyvatel jako komunistický útlak, ve skutečnosti toto vysídlení nemá souvislost s prosazujícím se monopolem KSČ po únorových událostech. Naopak byla to právě komunistická strana, která se snažila akci utlumovat a po roce ji ukončila. Proměna politiky vůči německé menšině shledala KSČ jako potřebnou, jelikož německé pracovní síly tvořily v některých okresech důležitou složku fungování hospodářství. Postupně byli sociálně zrovnoprávněni i Němci bez státního občanství. Důvody Němců přijmout české občanství bývaly však především důchody, možnost studovat či zjednodušení uzavření manželství, nikoliv loajalita k československému státu (Antikomplex, 2013, s. 33–38).

Kvůli vysídlení ztratili lidé, kteří v obci zůstali, mnoho přátel. I přesto, že informátoru Miloslavovi bylo teprve deset a půl roku, uvědomoval si situaci – jako dítě na nastalou situaci nahlížel jinak, ale také ho vysídlení přátel či rodiny poznamenalo. Pan

Miloslav jezdíval později do východního Německa za příbuznými. K těm, které měl v západním Německu, se dostal, až když po páté zažádal o vízum. Dnes, jak vypráví, po 70 letech od vysídlování, již dost přátel či příbuzných ztratil, nejsou už naživu. „*My jsme byli děti, mě bylo deset a půl roku, takže jsme tu válku probírali jinak a když ty naši kamarádi, se kterými jsem chodil do německé školy a byli odsunutý, tak to je jasné, že když se vracely, hlavně ty rodiče nás znali jako děti. Já jsem taky jezdil ke svým příbuzným do východního Německa a teprve do západního Německa jsem se dostal, když jsem po páté zažádal o vízum, abych se mohl podívat za příbuznými, protože ty byly rozdělený. Dneska už to všechno zestárlo a vymřelo.*“¹²

Podle Staňka (2005, s. 483; 1991, s. 108) bylo celkem z Československa vyhnáno až tři milióny Němců, z nichž 2/3 směřovaly do americké a 1/3 do sovětské okupační zóny. Problémy to ovšem způsobilo především v oblasti Sudet, kde německé obyvatelstvo tvořilo na konci války drtivou většinu. V konkrétních číslech: Podle výsledků sčítání lidu z roku 1930 žilo v Československu 3 149 820 Němců. V březnu 1947 bylo v českých zemích vedeno 192 259 Němců. Jednalo se zejména o neodsunuté antifašisty a jejich rodiny. V roce 1950 se v ČSR konalo sčítání lidu, víceméně svobodným rozhodnutím každého občana bylo přiznání se k jakékoliv národnosti. K německé národnosti se přihlásilo 165 117 osob (1,3 % obyvatelstva). Zákonem č. 134/1953 Sb. získali všichni Němci, kteří v té době měli trvalý pobyt na území ČSR československé státní občanství, a to dokonce i ti, kteří o československé občanství nepožádali (Košnarová, 2010, s. 3). Šedesátá léta přinesla všem občanům republiky nový ústavní zákon o československé federaci a ústavní zákon č. 144/1968 Sb., o postavení národností v Československé socialistické republice. Jeho článek 1 uváděl: „*Československá socialistická republika, jako společný stát českého a slovenského národa a národností žijících na jeho území... zabezpečuje maďarské, německé, polské a ukrajinské (rusínské) národnosti možnosti a prostředky všestranného rozvoje.*“ (Česko, 2017). Toto ústavní vybočení mělo v praxi však jen úzký prostor k naplňování. Mimo jiného umožnilo též vznik Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti (KSONN). Jeho základ byl položen v červnu roku 1969, jedna z poboček sdružení vznikla také v nedalekém Chomutově a Vejprtech. Další desetiletí byla ve znamení pokračujícího asimilačního procesu. Během sedmdesátých a osmdesátých let počet osob hlásících se k německé národnosti postupně klesal, při sčítání lidu v roce 1991 oznámilo německou

¹² Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

národnosti 48 556 občanů Česka, v roce 2001 už jen 39 238 lidí, což činí 0,4 % občanů Česka (Staněk, 1998, s. 92; Tuleškov, 2001, s. 3).

5.2 Současné vyrovnávání se s „německou“ minulostí v České republice

Místa pro otevření otázky působení Němců v českých zemích se dostalo v České republice teprve po pádu komunismu, do té doby patřilo k tématům tabuizovaným. Až po listopadu 1989 po procesu demokratizace zahájil rozpravu o vysídlení Němců Václav Havel, který hovořil o vysídlení jako o nemorálním činu (Kreisslová, 2016, s. 285).

Krokem ke smíření a základem česko-německých vztahů se stala smlouva z roku 1992 o dobrém sousedství a přátelské spolupráci. Sjednání této smlouvy bylo v mnohem větší míře středem pozornosti naší veřejnosti a hromadných sdělovacích prostředků. Smlouva se věnuje úpravě vztahů zaměřených na současnou a budoucí spolupráci partnerů, sdílejících společné hodnoty a sledujících společné cíle evropského integračního procesu. Historické tragické události, dokonce ani Mnichovská dohoda, nejsou klíčovými problémy dnešních československo-německých vztahů, a tedy ani této smlouvy. ČR i Německo vycházejí z přesvědčení, že přenesení se přes bolestné kapitoly minulosti nemůže zaručit žádná smlouva, ale pouze spolupráce a kontakty co nejširšího okruhu lidí obou stran, jejich vzájemné prohlubující se porozumění a poznávání. Články smlouvy jim dávají dostatečný prostor ve všech oblastech a na všech úrovních. Cílem preambule smlouvy je poukázat z morálně politické perspektivy na to, že oba státy si jsou vědomy historicky podmíněných předsudků a problémů, které přežívají dodnes a ani jedna ze stran je nemůže obejít nebo se tvářit, jako by o nich nevěděla (Kopecký, 1992, s. 11). Dle Vladimíra Handla (1993, s. 9) *„z celého kontextu smluvního ujednání totiž vyplývá, že strany podepsaly smlouvu se záměrem nevznášet majetkové nároky (perzekuční nároky samozřejmě trvají i nadále). To vyplynulo z přípravných jednání a z celkové dikce smlouvy.“*

Projev Václava Havla *Češi a Němci na cestě k dobrému sousedství* ze dne 17. 2. 1995 přinesl nový impuls. Havel se v něm ohradil proti snahám sudetských Němců znovu otevírat podle něj již uzavřenou kapitolu společné historie a snažit se z ní vyvodit majetkoprávní nároky. Vyzval k definitivnímu vyřešení této otázky. Německý ministr zahraničí Klaus Kinkel ve svém projevu ve spolkovém sněmu pozitivně hodnotil Havlovo gesto, ale ty pasáže, kde český prezident zasazuje bezpráví spáchané na sudetských

Němcích do širšího kontextu dějin, kritizoval. Tato krize ve vztazích ovlivnila i nadcházející volby v ČR. Průzkumy veřejného mínění prokázaly, že 86 % voličů by nehlasovalo pro politickou stranu chystající se v budoucnu omluvit sudetským Němcům (Bruner, 2012, s. 22).

Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji je dalším významným dokumentem, který definuje vztahy ČR a Německem. Dne 7. prosince 1996 byla Deklarace předčasně zveřejněna v médiích, konkrétně německou veřejnoprávní televizní stanicí ARD, také pro česká média byla tématem, kterému věnovala mimořádnou pozornost (Bruner, 2012, s. 27). Deklarace byla po zdlouhavých a problematických vyjednáváních podepsána v Praze 21. ledna 1997. Oba státy ukázaly, že jsou schopné ustoupit ze svých vyjednávacích pozic a dospět ke kompromisům. Signatáři byli tehdejší premiér Václav Klaus a spolkový kancléř Helmut Kohl. Deklarace není právně závazná, nicméně na základě shody obou států nadefinovala společné vztahy a vytvořila pro ně pevnější rámec. Má ve vzájemných vztazích s Německem svou důležitost, jelikož se stručně a jasně vyjadřuje k minulosti, česká strana vnímala Deklaraci zcela jistě jako poslední tečku za minulostí. Oba státy jasně vyjadřují vůli orientovat své vztahy do budoucnosti a vyjádřily lítost nad nešťastnými historickými událostmi. Důležité pro českou stranu bylo, že minulostí nebudou zatěžovány vzájemné vztahy a byla připravena tento argument použít v případě hlasů z Německa, které by požadovaly otevření jakýchkoliv sporných otázek. Nejdůležitější důsledky Deklarace jsou následující: byla otevřena cesta k odškodnění obětem nacismu, byla konstatována situace, že oba státy mají odlišný právní názor a že své názory budou vzájemně respektovat, byl zřízen *Česko-německý fond budoucnosti*, který finančně podporuje různé projekty soustředící se na spolupráci mezi oběma státy a dále také ustavena *Koordinační rada česko-německého diskusního fóra*, která nezávazně jedná o sporných otázkách (Straková, 2013, s. 41). Otevřena byla také otázka ohledně navrácení restitucí, k čemuž ovšem nikdy nedošlo. Ani přes všechna pozitiva, jako například zřízení Fondu budoucnosti nebo Diskusního fóra, nedokázala Deklarace z roku 1997 odstranit všechny problémy. Deklarace a její interpretace českou vládou vyvolala u sudetských Němců nové emoce, připomínající důsledek vyhnání.

Na základě výzkumu Václava Houžvičky z let 1996–1999 (2000, s. 94) lze prohlásit, že pokračuje dlouhodobý trend kladného hodnocení vzájemných vztahů jak na mezistátní, tak i občanské úrovni. Zejména v pohraničních oblastech příznivě působí aktivity v rámci programu PHARE, partnerské vztahy škol a institucí, výměny mládeže, partnerství měst a obcí a poměrně intenzivní je také podíl německých ekonomických subjektů. Z výzkumů česko-německých vztahů na lokální a regionální úrovni (výzkum intenzity meziobecní spolupráce na česko-saské hranici) je ale patrné, že očekávání optimistických výsledků spolupráce jsou na české straně výrazně vyšší než na straně německé. Tento skepticismus ze strany Němců poněkud koriguje oficiální optimismus šířený sdělovacími prostředky.

V roce 2015 ministři zahraničí Lubomír Zaorálek a Frank-Walter Steinmeier v Berlíně podepsali deklaraci o česko-německém strategickém dialogu. Na jejím základě chtějí oba státy prohloubit spolupráci v devíti oblastech, jako je evropská a zahraniční politika, věda, výzkum a vzdělávání, energetika, doprava nebo boj proti drogám. Deklarace navazuje na předchozí dokumenty z let 1992 a 1997. Součástí debaty o zahraniční politice má být i diskuze o lidských právech (ČTK, 2015, online). „*Dialog je primárně nastaven jako mezivládní spolupráce, ale ve své podstatě je otevřen všem aktérům relevantním pro česko-německé vztahy ve 21. století s cílem posilování vzájemné důvěry a budování česko-německého sousedství coby jednoho z pilířů evropské stability*“ (MZVČR, online). V loňském roce však česko-německé vztahy zasáhlo odlišné vnímání migrační otázky.

V občanské rovině existují jedinci a instituce, které měli a mají snahu se aktivně vyrovnávat s minulostí společného soužití Čechů a Němců. Takovou organizací, která se zabývá osudem Sudet po druhé světové válce, je sdružení Antikomplex, založené roku 1998. Sdružení se hojně vyjadřuje k tomu, jak byla přetvořena krajina v pohraničí po druhé světové válce a k tomu, jak nucený odsun vnímali Němci. Tato organizace je velmi veřejně činná, na sociální síti Facebook má stránka sdružení Antikomplex přes 2,5 tisíce sledovatelů. Antikomplex vydává publikace v českém i v německém jazyce, pořádá výstavy, semináře a exkurze pro školy. Členové sdružení jsou Češi, kteří si za své hlavní cíle kladou zejména kritickou reflexi české minulosti a osvětu mezi veřejností (Antikomplex, 2017, online).

Snahou této organizace je podnítit diskuzi. Někdejší ředitel Antikomplexu Ondřej Matějka uvedl: „*Myslím, že se diskusi podněcovat daří. Vždy jsme vycházeli z toho, že pokud chceme podněcovat diskusi o citlivých tématech, jako je třeba nucené vysídlení Němců,*

musíme se sami naučit být otevření a spíše předkládat zajímavá témata než radikální teze. Mnohem důležitější věci se odehrávají přímo v pohraničí, kde se konkrétně pracuje s německým kulturním dědictvím. Tam je potřeba o spoustě věcí mluvit. Jinak je dost těžké poměřovat přímo vliv Antikomplexu na veřejnou diskusi o tomto tématu u nás.“ (Janda, 2012, online).

5.3 Současné zpřítomňování „německé“ minulosti Klášterce nad Ohří

5.3.1 Místa paměti

„Německá“ minulost je ve městě na hmotných objektech prezentována v hojně míře. Jedná se ve většině případů o stavby, pomníky, hroby. Důležitá místa paměti jsou také církevní památky, ve městě se nachází dva kostely. Kostel Panny Marie Utěšitelky, o kterém byla nalezena nejstarší zpráva již z roku 1352 a kterému se říkalo kostel „pro svatá mrtvá těla“, se nachází u hřbitova. Kostel byl opraven roku 1967. Druhým kostelem, který ve výzkumu zaujímá výraznější postavení, je již zmíněný Farní kostel Nejsvětější trojice (Vachata, 2015, s. 240). Ten byl postaven za vlády hraběcí rodiny Thunů.¹³ Mimo jiné se v jeho sklepní části jako připomínka nachází hrobka rodiny Thunů, přístupná návštěvníkům v rámci prohlídkového okruhu kláštereckého zámku. Není to ovšem jen minulost kostela, která je spjata s prezentací minulosti, i v současné době je zde vyvíjena aktivita. Na pořízení nového vybavení do kostela Nejsvětější trojice jsou vybírány finance, a to právě za podpory německých partnerů. Finančně bylo přispěno na nový zvon, aktuálně také stále ještě probíhá sbírka na varhany. Nyní, když Němci bývalí obyvatelé města přijedou, nechají zde podle pana Miloslava příspěvek na kulturní akce nebo na obnovu památek. Zvon byl sponzorován skrze věřící, kteří sem přijíždějí. *„Vždycky, když jsou tady, tak na kostel dali vždycky nějaké peníze, čili farnost měla potom možnost dát to na výrobu zvonu, což dělalo město.“*¹⁴ Starý zvon byl tedy nahrazen zvonek z evangelické farnosti v Milspe-Rüggeberg nedaleko Wuppertalu, který sem byl dopraven díky iniciativě současného kláštereckého faráře R. D. Artura Šciány v únoru roku 2015. Nový zvon, který

¹³ Za správy Thunů Klášterec rozkvétal – Michael Oswald Thun dal obnovit zámek, zhotovit Salu terenu v nově založeném anglickém parku. Jednak vznikla manufaktura na výrobu porcelánu pod tehdejším vedením Karla Veniera, čímž se město pyšní dodnes, jednak se započalo s těžbou, stáčením a distribucí minerálního pramenu Evženie, objeveného Josefem Fickertem, tamějším zemědělcem.

¹⁴ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

se rozezněl poprvé začátkem dubna 2015, má jméno Michael Stejná informace byla poskytnuta také od pana Matouše: „*Ano, Němci pomáhají, byla sbírka na kostel, pan Hans Sattler. Vím, že jsou i zájezdy bývalých sudetských Němců v kostele. Také tu byl jednou praprapravnuke pana Fickerta, který tu objevil pramen Evženie.*“¹⁵

Mimo kostelů se ve městě nachází několik památek připomínající historii města v různých historických obdobích, některé však nejsou udržované. Informátor Matouš vypráví například o pozůstatku pomníku Hanse Kudlicha, poslance, který zrušil robotu. „*Ale ten se zničil před válkou, a potom někdo z toho sundal železnou desku a už tu není, každopádně v polích by měl být kámen. Měl by být směrem na Šumnou.*“¹⁶

Dále je v obci pamětním místem „německé“ minulosti spjatým se začátkem porcelánové výroby plaketa Karla Veniera, který je v domě číslo popisné 68 (viz Příloha 2 a Příloha 3). Připomínkou „německé“ minulosti jsou i samotné budovy v obci. Za zmínku zde stojí Weberův dům. Jan Mikuláš Weber byl spoluzakladatel klášterecké porcelánky, jeho dům stojí v historické části města u zámku, je součástí památkové zóny města. V posledních letech zde sídlila pobočka Správy chráněné krajinné oblasti, nyní je ale neobydlený a nevyužitý.

Připomínkou nedalekého bývalého města Přísečnice je Mariánský sloup, stojící v parku pod kostelem Nejsvětější trojice. Tento sloup stával na přísečnickém náměstí. Přísečnice bývala nedaleké svobodné královské horní město, proslavila se výrobou krajek a pěstováním hudby. Po válce město ale chátralo, řada obyvatelů prošla výslechy, internacemi, nastal rozvrat ustálených životních hodnot, probíhala divoká fáze odsunu. Pozdějšího doosídlení město ale nedosáhlo a nakonec muselo ustoupit stavbě přehrady, která nyní zásobuje pitnou vodou část Ústeckého kraje. Úředně bylo město zrušeno roku 1974. Trosky zámku a řady domů na náměstí putovaly do přehradní hráze (Antikomplex, 2015, s. 336). Kvůli přehradě mimo města Přísečnice zanikly také další obce – Rusová, Dolina a Kotlina. Mariánský sloup byl postaven Johannem Heydem na počest Panně Marii a sv. Janu Nepomuckému v roce 1699 s vyrytým textem: „*Tento den, 17. června léta 1699 jsem já, Johann Heyd, nechal postavit tento sloup k počtě Bohu a jeho požehnané matce Panně Marii, a poté svatému Janu Nepomuckému, aby kolemjdoucí přiměl k pravé zbožnosti.*“ Renovace sloupu proběhla v roce 1867 (Fricová, 2014).

¹⁵ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 11. 8. 2016 s panem Matoušem.

¹⁶ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 11. 8. 2016 s panem Matoušem.

Památku v podobě pomníků nalezneme na hřbitově, celkem se zde nachází pomníky tři. První u zadního vchodu, který se označuje jako hromadný hrob obětem první světové války s nápisem „*Vlast svých hrdinů*“ z roku 1923. Do jeho podstavce byl zazděn pamětní spis s uvedením všech 104 obětí války (viz Příloha 4). Další dva pomníky nalezneme při hlavním vstupu na hřbitov. Jeden z nich je věnován obětem druhé světové války, nese název „*Našim osvoboditelům čest*“ (viz Příloha 5), druhý potom o pár metrů dále s nápisem „*Obětem válek a násilí*“ (viz Příloha 6). V rámci setkání bývalých obyvatel Klášterce nad Ohří se tyto památky pravidelně uctívají, o čemž hovoří paní Martina: „*Koná se to (srazy Němců – pozn. autorky) v Perštejně a v Kadani, schází se Němci také vždycky u příležitosti pietního aktu, kdy pokládají věnce k památníkům padlých, k památníkům oběti obou dvou válek a je tam doplněno i vysídlených Němců.*“¹⁷

O tzv. pietním aktu vypráví také paní Hana. Zmiňuje, že během války a po válce tamní hrobky chátraly, později na jejich opravy přispívali bývalí vysídlení občané: „*Památníků, pomníků a hrobů je v Klášterci hojně, většinou na místním hřbitově. Jsou tam památníky, pomníky z 1. světové války a ze 2. světové války. Udržuje to město a dobrovolníci, každý rok se uskutečňuje pokládání věnců památce padlých. Hrobky na hřbitově z dob předválečných a válečných jsou z většiny nefunkční, některé zbourané. Nikdo se o ně nestaral, propadla doba nájmů. Na opravy památek v Klášterci Němci přispívali, několik oprav proběhlo.*“¹⁸

Hojně do Klášterce jezdí bývalí němečtí obyvatelé města mimo jiné za účelem návštěvy společného hrobu – kdy ve městě v roce 1945 došlo k popravě asi 26 sudetských Němců, na což vzpomíná pan Miloslav. „*Bylo asi 25, 26 Němců zastřelených a nebylo nikdy určeno, v kterých místech to je. Nakonec se zjistilo, že to je v horním hřbitově nahoře, jak jsou ty pomníky, Rudoarmějců a pomník. Když jsem byl v radě, tak hodně Němců sem jezdilo a divili se, že se dávaly věnce k památníku Rudoarmějců, tak se potom udělalo to, že jsme doporučili kámen a bylo tam napsáno: Obětem války a násilí a dneska když Němci přijíždí a prochází hřbitovem, tak já když je provádím, tak oni hledají třeba hroby, ale ty už dávno zmizely, protože je nikdo dál neudržoval, tak jsme ten pomník nazvali tímto způsobem, takže tam vždycky pokládají Češi i Němci věnce.*“¹⁹

¹⁷ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 1. 7. 2016 s paní Martinou.

¹⁸ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 26. 2. 2017 s paní Hanou.

¹⁹ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

V kapitole 5.1 je zmíněn tzv. kadaňský masakr. Nejen kadaňští, ale i klášterečtí obyvatelé mají zájem památku obětem události uctívat. Dne 25. září 2009 na kadaňském hřbitově v místech, kde jsou uloženy oběti této události, byly odhaleny pamětní desky s nápisem „*Bývalí a současní obyvatelé Kadaňska si navzájem podávají ruce ke smíření v očekávání pokojné budoucnosti*“. Zároveň byl akt smíření ztvrzen *listinou smíření*, kterou podepsali tehdejší starosta města Kadaně a zástupce německého krajanského sdružení z bavorského Weissenburgu. Členy sdružení jsou němečtí obyvatelé vysídlení po roce 1945. Starosta Kadaně pronesl přání, aby se projevy nenávisti mezi oběma národy již nikdy neopakovaly (Wolf, 2009b).

V historické části Klášterce nad Ohří se dále nachází zámek²⁰, který je svým způsobem také připomínkou „německé“ minulosti (viz Příloha 7). Zámek obývala více než 300 let hraběcí rodina Thunů z jižního Tyrolska, která se zasloužila o výrobu porcelánu ve městě či o nynější podobu zámeckého parku. Thunům byl po roce 1945 majetek zkonfiskován, dnes patří zámek městu. V prostorách zámku se nyní nachází muzeum porcelánu a další expozice.

5.3.2 Vzájemná setkání obyvatel měst

Město se pravidelně zapojuje do aktivit, které vedou ke spřátelení obyvatel České republiky a Německa. Zapojilo se například do spolupráce na projektu *Svátek vlasti v Poohří – Egertal-Heimatfest 2014* v datu 22. května do 25. května 2014. Svátek vlasti v Poohří se konal v Perštejně, byl vyhotovený sdružením Ortsbetreuung Klösterle und Umgebung a v programu byly následující aktivity: Příjezd krajanů a hostů, ubytování na hotelu, večerní setkání návštěvníků, návštěva známých nebo účast na prohlídce města Klášterec a památek v okolí, túry po Doupovských horách, vzpomínání na zemřelé předky a oběti obou světových válek a odsunu u památníku obětem válek na hřbitově (Ortsbetreuung Klösterle und Umgebung, 2014).

Další podobnou akcí bylo *Heimattreffen 2016* s podobným programem. Co je ale již tradicí, je setkání bývalých obyvatel města – každoročně je pořádán na Selském dvoře

²⁰ Za Kryštofa Fictuma zhruba kolem roku 1512 došlo k výstavbě panského domu na levém břehu řeky Ohře, což byl základ dnešního zámku, průkazně přesné datum je rok 1546. Zámek zažil několik požárů, poslední v roce 1856, následně Josef Oswald Thun dal zámek přestavět do podoby, jakou má nyní (Kadner Heimatbrief, 1996).

v Perštejně sraz vysídlených Němců. Informátorka Hana podává informaci o začátcích této akce; srazy se začaly pořádat po revoluci v devadesátých letech a pravidelně se obnovovaly. Byli k nim sezváni obyvatelé, kteří v městě bydleli, chodili do školy, do práce, udržovali korespondenční styky či se navštěvovali. První srazy se uskutečňovaly v kláštereckém hotelu Slavie, později pro velký počet zájemců v kulturním domě a také v přilehlých obcích. „*Druhý květnový víkend navštíví Klášterec nad Ohří němečtí občané, kteří byli po druhé světové válce odsunuti do Německa. Tohoto tradičního setkání se mohou zúčastnit také zájemci z řad klášterecké veřejnosti, kteří by se rádi od těchto pamětníků neformální cestou dozvěděli něco o životě před a během druhé světové války*“ (Hodicová, 2015). Dle informací ve výše citované tiskové zprávě jsou občané upozorňováni na to, že bude sraz probíhat a také jsou na akci zváni. Občané Klášterce, alespoň ti, kteří sledují média či tisk, by dle informátorky z městského úřadu měli o těchto srazech vědět: „*O tom, že se tady schází Němci, určité povědomí je. My jsme je i zvali, jsme dělali pozvánku v médiích, že pokud se chtějí zúčastnit, tak můžou, právě toho využilo gymnázium s těmi studenty.*“ Paní Martina potvrdila, že i širší veřejnost, které se téma osobně nemusí dotýkat, se na akce dostavuje. „*Zúčastňují se akcí, vnímají to... Pokud jsem mluvila asi s dvěma nebo třema lidma, kteří se těchto akcí zúčastnili, vždycky šlo o silné emoce, vždycky to v nich zanechalo určitou emoci.*“²¹ Pravidelné účastnice ale pozorují pokles účastníků: „*Během let počty pamětníků řídly a dnes je jich jen pár, někdy přijíždějí jen rodinní příslušníci. Moje maminka se takovýchto akcí, spolu s naší příbuznou zúčastňovaly. Posledních 10 let už ne – pro vysoký věk.*“²²

Událost bývá spojena s přednáškami, s kulturními akcemi, s návštěvou různých památek a okolí. Paní Martina hovoří o bohatém programu: „*takže ti Němci tady vlastně prožijí docela zajímavý týden, je to i s bohoslužbou většinou spojeno, dokonce jsme šli před dvaceti lety, tak se tu konalo padesátileté výročí svatby v kostele na hřbitově, vlastně to byla poslední, bylo to zajímavé, protože to šlo o poslední německou svatbu, která tady ještě před tím odsunem byla v tom kostele, potom se tam už svatby nepořádaly.*“²³

Organizaci těchto setkání si bere na starost pan Miloslav. Jelikož vysídlování Němců z pohraničí zažil a jeho matka byla národností Němka, není divu, že se dodnes

²¹ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 1. 7. 2016 s paní Martinou.

²² Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 26. 2. 2017 s paní Hanou.

²³ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 1. 7. 2016 s paní Martinou.

velmi angažuje na akcích, jako je setkání vysídlených Němců v Klášterci nad Ohří a další.

V tomto směru je pan Miloslav činný již přes dvacet let. Po roce 1989 byl politicky aktivní na místní úrovni jako nezávislý účastník, dostal se do rady města. Městu tak byl nápomocný hlavně tím, že organizoval srazy s Němci. „*Takže sem první 4 roky byl v radě tady v Klášterci za předsednictví Zdeňka Šroubka a tak tím, že jsem uměl německy, tak jsem navazoval kontakty, takže přijížděli na návštěvu víc Němců, tak jsem tlumočil, ať to bylo úředně. Tady si dávali sraz východní a západní Němci, protože oni se navštěvovat moc nemohli, to byla pořád taková ta politika, takže se scházeli v Klášterci, co jsou dneska lázně, tak tam byli dřív takový dřevěný boudy, dětský dny jsme tam pořádali a podobně. Pak se ty srazy rozšířily, čím dál, tím víc, začínal nějaký pán Júgel, který pocházel z Útočiště, ten byl takový aktivní, a tak to dával dohromady, byla možnost přes město, že si dali srazy a byl plný kulturní dům a viděli, jak to prochází po té komunistické stránce až dneska jak to bylo privatizované ty byty a baráky, bylo vidět každým rokem, jak to město prokouklo víc a víc.*“²⁵

Německé návštěvy nepřijížděly do města jen za účelem společných setkání. Začínalo přibývat návštěv Němců, kteří měli zájem podívat se do domů, kde dříve bydleli, což jim pan Miloslav zprostředkoval. Poslední návštěvou v Klášterci byli Němci z východního Německa, kteří si prohlíželi dům ve Vodní ulici, „*ty mladý lidi je tam vzali, takže si to prohlédli. Ale to oni už nezažili, protože se narodili venku, ale chtěli to vidět, protože měli pradědy a ten vztah k tomu místu mají, tak sem jezdí pravidelně.*“²⁶

V prvních letech, když srazy teprve začínaly, přespávali němečtí hosté u příbuzných, u známých, nebo ve dvou kláštereckých restauracích či v lázních. „*Zkraje byli u příbuzných, koho tady ještě měli, u mě třeba byli celý týden, nebyli to moji příbuzný, ale sousedi, který bydleli tady v Klášterci. Když viděli, jak upravujeme dole po rodičích ten byt, tak mě požádali, jestli by si nemohli dát tady ten sraz a zrovna to byla rodina z východního a jedna ze západního Německa, tak se tady celý týden scházeli, třeba 10, 15 lidí.*“²⁷

Dnes si již někteří lidé z generace vysídlených Němců, kteří byli v období vysídlování děti, pro vysoký věk netroufají cestovat z Německa sami. Vozí je proto synové

²⁵ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

²⁶ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

²⁷ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

nebo vnuci. Tak získá kontakt i další generace, což je velké pozitivum. Akce jsou proto koncipovány tak, aby zaujaly návštěvníky napříč věkovou strukturou. Mladší generace se prý také ráda dozví zážitky od starousedlíků a těch, kteří nebyli vysídleni. *„Dělaly se zájezdy autobusem do Terezína, do západočeských lázní a podobně. Hráli jsme i hudbu v kulturáku a tam to taky už kleslo, tak dneska se scházejí v menší skupině kolem 50-60 lidí, to bylo naposledy v Perštejně, někteří byli ubytovaní tam, někteří tady v Astorii. Většinou si program dělají oni, jejich vedoucí naplánují zájezdy. V Teplé jsme byli v kostele, mladší, ty mají pochody třeba do Doupovských vrchů. Nebo navštěvují památky, které jsou tady v okolí, ať je to Hasištejn nebo Kadaň, hodně sem jezdí do Kadaně na svatého Václava na vinobraní. Jak probíhalo údolí Ohře v Chebu, tak oni dělali i za války takový srazy povodí Ohře, bylo to v Klášterci, Karlových Varech, Kadani, Žatci, takže tam se scházeli ty Němci.“*²⁸

Mimo těch osob, které zažili vysídlení, a to buď zprostředkovaně, nebo „na vlastní kůži“, se o setkání vysídlených Němců zajímá také mladší generace českého obyvatelstva. Pan Matouš byl také účastníkem. *„Ano, asi jednou nebo dvakrát jsem se účastnil, to byl sraz bývalých rodáků, nějaký Heimatverbande, konaný na Selském Dvoře. Tam se vždycky sejdou, pobesedují. To byli Němci, co se tu narodili a museli odejít. To byla ta nejmladší generace většinou, někdy jezdí i jejich synové. Zajímají se o Klášterec.“*²⁹

Pan Miloslav přebírá funkci jakéhosi průvodce města a okolí pro návštěvy z Německa. Například prováděl vnuky Němců, kteří vlastnili Hotel Svoboda a podnik na výrobu cihel v Kadani, prohlédli si výrobu, hotel a zemědělskou školu. *„Oni byli nadšený, tak si to fotili. Tím získáváme sympatie, není jen všechno špatné mezi Němci a Čechy a de facto jsou to už vnuci bývalých majitelů.“*³⁰ Při jiné příležitosti se pan Miloslav ujal návštěvy, když před pěti lety přijeli do Klášterce nad Ohří autobusy s Francouzi a s Němci, kteří byli nasazení za války v Sumagu a chtěli podnik znovu vidět. *„Byli nadšený, protože ještě starý stroje tam poznali.“*³¹

Mimo srazů v českém pohraničí probíhají srazy také v Německu. Pan Miloslav je aktivní nejen v Klášterci, vypráví rovněž o tom, jak byl zván na srazy v Německu, kde se aktivně chopil iniciativy a přednášel o politice. *„V Klášterci to pokračovalo dál tím, že*

²⁸ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

²⁹ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 11. 8. 2016 s panem Matoušem.

³⁰ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

³¹ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

jsem byl nápomocný městu, co se týče srazů, tak jsme pro ně dělali. Oni potom se tady scházeli, to byl celý kulturák, tak jsme hráli a dělali muziku, pak jsem byl pozvaný taky do Německa na ty jejich srazy, co byli Vernéřováci nebo Klášterečáci. Byl jsem už v šestnáctkrát v Bad Kissingenu, kde se schází Kadaň a okolí, vyjednal jsem tam, byl tam pan Šroubek jako starosta pan Houška, Stehlík, tak prostě to seskupení, já tam měl přednášku o komunální politice před a po revoluci, jak to vypadalo, už šestnáctkrát jsem tam byl, takže Klášterec znají a tím jsme navázali na kontakty s Němci.“³²

5.3.3 Přeshraniční spolupráce

Přeshraniční spolupráce se v první řadě dá chápat jako aktivní účast občanů anebo celých sociálních skupin na utváření společných hodnot, na budování přeshraničního společenství (Novotný, 2005, s. 195). Je to cílevědomá, institucionalizovaná činnost (např. v podobě partnerských obcí či jiných partnerství), ale může být i neinstitucionalizovaná, při které dále dochází ke vzájemnému poznávání, ke snaze o pochopení toho druhého a k získávání důvěry. Přeshraniční aktivity lze interpretovat jako jakýsi pokus o minimalizaci role hranice. Přeshraniční spolupráce má snahu potlačit jednostrannou orientaci měst a regionů směrem do vnitrozemí, snaží se tedy odstranit omezení státní hranicí v každodenním životě. Podoba a intenzita přeshraničních vazeb je determinována různými faktory, například původem hranice a její funkcí (jako předěl společenských systémů nebo jako prostor intenzivní kulturní i jiné výměny) (Jeřábek, 2004, s. 33–44).

Evropská rámcová úmluva o přeshraniční spolupráci definuje pojem přeshraniční spolupráce následovně: „*jakékoliv dohodnuté jednání, jehož cílem je posílit a rozvíjet sousedské vztahy mezi územními společenstvími nebo úřady dvou nebo více smluvních stran, a uzavírání jakýchkoli dohod a smluv nezbytných k tomuto účelu.*“ (Česko, 2000b, online).

Přeshraniční spolupráce vzniká z důvodu postupného stírání hranic a propojování důvěry a vztahů mezi dvěma cizími zeměmi či dvěma zahraničními městy. Hranice jsou sice fyzicky vytvořenou „dělicí čarou“, ale kromě odlišností kultury dvou zemí, vytvářejí i

³² Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 22. 10. 2016 s panem Miloslavem.

určitou mentální hranici, kterou by tato spolupráce měla narušit. Spoluprací mezi zeměmi vznikají výhody, kterých mohou využívat obě země.

Snahy o jakousi spolupráci mezi zeměmi na občanské úrovni se objevily již v devadesátých letech – po roce 1989 zaznamenal rozvoj tzv. domovský turismus (*Heimattourismus*) bývalých německých obyvatel Sudet, kteří individuálně či organizovaně navštěvovali a stále navštěvují svá rodiště. Častým jevem bylo pozvání Německých rodáků k různým aktům kolektivního vzpomínání (pamětní akce, poutě, výstavy) a jejich vzpomínková vyprávění posloužila případným zájemcům při rekonstrukci předválečné minulosti dané pohraniční lokality. Také renovace drobných sakrálních památek, kostelů či německých hrobů probíhala často za spolupráce s německými partnery (Kreisslová, 2016, s. 287).

Partnerskou obcí Klášterce nad Ohří v rámci příhraniční spolupráce se stala obec Großrückerswalde. Je to město ležící v Krušných horách, v oblasti Saska, v distriktu Chemnitz, konkrétně v okrese Erzgebirgskreis. Je to menší obec, kde žije přibližně 3500 obyvatel. Od Klášterce nad Ohří je obec vzdálena necelých 43 km (Grossrückerswalde, 2017, online).

Spolupráce města Klášterec nad Ohří s německou obcí Grossrückerswalde, která intenzivně probíhá od roku 2011, je oficiální, ale také přátelská a mnohdy spontánní. Díky finanční podpoře Evropského fondu pro regionální rozvoj se od zahájení spolupráce se zrealizovalo několik projektů, které nastartovaly další spolupráci mezi školami, sportovními oddíly nebo hasiči. Projekty jsou z velké části financovány z Evropské unie a z Evropského fondu pro regionální rozvoj, a to z Programu spolupráce Ahoj Sousedé/Hallo Nachbar. Výhoda těchto finančních příspěvků spočívá v podpoře turistického rozvoje města Klášterce nad Ohří (Klášterec, 2016, online).

Jedním z konkrétních projektů ve školství je projekt *Dny bez hranic*. Tento projekt měl oběma partnerským obcím a jejich obyvatelům nabídnout příležitost k prohloubení vzájemného poznání a oboustranné výměně zkušeností. V projektu však nebyli zapojeni jen studenti, ale také senioři a starostové měst (Klnoviny, 2016, online). Spolupráce se utužuje i menšími akcemi, například společnou přípravou kulturních událostí. Letní hudební festival Klášterecké hudební prameny se i posledně tradičně konal v prostorách zámku v Klášterci nad Ohří začátkem července. Již po dvanácté se uskutečnila série

unikátních koncertních projektů, které poskytly nevšední hudební zážitky, první koncert se ale zcela netradičně konal v protestantském kostele v partnerské obci Grossrückerswalde v Německu, kde Jaroslav Svěcený představil ve společném programu špičkového českého klavíristu Václava Máchu v hudbě L. van Beethovena, A. Dvořáka a dalších autorů.

Zájem obou zemí roste a chuť se potkávat také. Je to potvrzení úspěšnosti spolupráce a lze to považovat za pozitivní výsledek. Do budoucna by obě města ráda ve spolupráci pokračovala a navazovala na již probíhající projekty a vytvářela projekty nové. Projekty by se měly týkat aktivit studentů, ale i běžných občanů či seniorů, rozvoje cestovního ruchu, kulturu a dalších. Občané navazují kulturně-poznávací vztahy, tisknou se materiály s informacemi o městě v češtině a němčině, klášterecké gymnázium také spolupracuje s partnerskou německou školou. Ohledně spolupráce se informátorka Jitka vyjádřila takto: *„Teď se hodně rozjelo gymnázium v Klášterci, máme patronát nad Grossrückerswalde – to je vesnice, sdružení pěti obcí v Německu, je to blízko, kolem 40 kilometrů, takže se schází jak základní školy, tak gymnázium, sportovci, hasiči, důchodci, ty vařili Němci Eintopf a Češi zase knedlíky. Když je tu pan Svěcený a má tu týden hudby, tak první den se vždycky jede do Grossrückerswalde do kostela, tak tam má koncert, to je to narvaný, je to hodně populární a zase z Německa přijíždí sem do zámku.“*³³

Program spolupráce ČR – Svobodný stát Sasko 2014–2020

Kláštepec nad Ohří společně s partnerským městem Grossrückerswalde v současné době zřizuje vlastivědné muzeum ve Weberově domě mapující historii města Klášterce nad Ohří a jeho okolí s důrazem na společné česko-německé soužití. Cílem projektu je podpora vzdělanosti a regionální identity, do čehož spadá například zvýšení informovanosti obyvatel a návštěvníků města o česko-německé historii města Klášterce nad Ohří či zlepšení informovanosti návštěvníků muzea v partnerské obci Grossrückerswalde. Zřízení a provoz plánovaného vlastivědného muzea zastrešuje město, resp. jeho příspěvková organizace Zámek Kláštepec nad Ohří, která disponuje zkušenostmi s provozem muzea porcelánu. Podmínkou zřízení muzea byly nezbytné stavební úpravy objektu (externí i interní), dále pořízení vnitřního zařízení (vitríny, vybavení kanceláře apod.) a v neposlední řadě pořízení exponátů. Paní Kristýna, kurátorka muzea zodpovědná za návrh a tvorbu

³³ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 15. 7. 2016 s paní Jitkou.

expoziční, hovoří: „Vzniklo to tak, že se ozývali občané města Klášterce nad Ohří, s tím, že tady v Klášterci postrádají vlastivědné muzeum. Něco, co by se týkalo bezprostředně historie města a nejbližšího okolí, a to byl dlouhodobý nátlak v podstatě na město a město nakonec na to přistoupilo, nebo nápad se mu líbil, takže na tom začali pracovat. S tím, že tedy se to muzeum zřídí, pokud se seženou dotace. Protože přece jen by to byl velký náklad na to muzeum.“³⁴

Nedílnou součástí expozice je česko-německá historie města, s důrazem na poválečný vývoj, město spolupracuje s partnerským městem Grossrückerswalde. Oba projekty jsou zatím v počáteční fázi, jak zmiňuje paní Kristýna. „V Grossrückerswalde také vytvářejí projekt – infocentrum s knihovnou, jak to bude vypadat, co se týče stavebně, expozičně, tak se dává vše dohromady. Chceme spolupracovat, měli jsme vzájemné setkání, řekli jsme si, co od toho očekáváme, co si představujeme do budoucna a zatím pracuje každý na svém projektu, který stoprocentně potom dáme dohromady, ale zatím ta spolupráce není úplně úzká.“³⁵

Při zřizování muzea je čerpáno ze zkušeností německého partnera, který provozuje dvě muzea, z toho jedno s přeshraničním rozsahem (Pressnitzalmuseum). Na projektu spolupracují čeští i němečtí historikové. Po zprovoznění kláštereckého muzea bude následovat intenzivní spolupráce všech třech muzeí, kde bude docházet například k pořádání putovních výstav, besed a workshopů, ke společným publikačním činnostem. Zároveň se tak podle paní Kristýny bude realizovat reklama, kdy jedno město bude prezentovat druhé: „Budeme mít reklamu už jen tím, že je to protiprojekt s partnerským městem Grossrückerswalde, který bude budovat infocentrum s knihovnou, což je protiprojekt k našemu muzeu, tam jde o tu přeshraniční spolupráci, a právě i spolupráci do budoucna, co se týče zprostředkování informací, co se týče reklam, nabízení jeden druhého a společných projektů, výstav, workshopů, čehokoliv.“³⁶

Cílem muzeí na české i německé straně je zlepšení nabídky návštěvníkům z obou zemí – dvojjazyčné popisky, propagační materiály, průvodcovské služby, odborné publikace apod. (Kláštrec, 2014). Dle vyjádření paní Kristýny je výzvou pro organizátory muzea možnost dosáhnout všeobecně vyššího cestovního ruchu propojením kláštereckých

³⁴ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 2. 12. 2016 s paní Kristýnou.

³⁵ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 2. 12. 2016 s paní Kristýnou.

³⁶ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 2. 12. 2016 s paní Kristýnou.

památek. „Jednak to bude propojené s tím Grossrückerswalde, ale zároveň bychom to rádi propojili s památkama tady v Klášterci, se zámekem a s ostatníma památkama, aby se to nějakým způsobem propojilo, aby návštěvníci nechodili jen do jedné z památek.“³⁷

Muzeum by mělo být zpřístupněno nejen Čechům či Němcům, ale díky audioprůvodcům také dalším cizojazyčným návštěvníkům. Mimo turistů by se mělo muzeum také zaměřit na podporu školství místních žáků. „Rádi bychom nabízeli více jazyků, úplně nejlépe použít audio průvodce, které jsou schopné pojmut neskutečné množství jazyků, tak to zprostředkovat i touto formou cizincům, aby je to zaujalo, nalákalo, aby nikdo nebyl jazykově omezený. Když se to takto všechno propojí, tak si myslím, že by tam návštěvníci přijít mohli, nebo měli. Zároveň to bude také orientované hodně na školy, na výuku ve školách, kdy tam budou žáci chodit místo hodin dějepisu, zároveň to muzeum tím, že by bylo multimediální, tak my tam ty informace můžeme upravovat dle potřebných témat, takže stejně tam se to dá přímo na míru vytvořit podle těch stanov, co ty školy mají ve výukovém plánu a mít tam to téma, které zrovna potřebují probírat a vycházet si tak vstříc a pojmut to takovouto formou tu výuku.“³⁸

Historicky cenný Weberův dům leží v historickém centru Klášterce nad Ohří a je majetkem města. V devadesátých letech byl zrekonstruován a pronajímán k provozování drobných služeb. V současné době není dům využíván, ze strany majitele objektu neexistuje žádný návrh k jeho dalšímu využití, které by zabránilo chátrání domu a které by bylo vzhledem k významu tohoto objektu důstojné. Vzhledem k tomu se plánuje využít jako prostory k zřízení muzea – hlavní důvody jsou shrnuty následovně:

- a) Klášterec nad Ohří nemá vlastivědné muzeum, které by zachycovalo historii města, významné osobnosti a zajímavosti z okolí
- b) zřízením muzea města se nejen zvýší nabídka v oblasti cestovního ruchu, ale zlepší se také podpora vzdělanosti a regionální identity místního obyvatelstva
- c) Weberův dům je objekt, který je vzhledem ke svému historickému významu, umístění i dispozičnímu řešení pro navrhovaný způsob využití vhodný
- d) v neposlední řadě je důvodem i tlak odborné i laické veřejnosti, která je přesvědčena o smysluplnosti tohoto kroku z dlouhodobé perspektivy (Klášterec, 2015).

³⁷ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 2. 12. 2016 s paní Kristýnou.

³⁸ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 2. 12. 2016 s paní Kristýnou.

Kurátorka muzea paní Kristýna vyjadřuje jakési shrnutí záměru muzea: „*Nechceme klasické obyčejné muzeum, kam přijdou jen místní obyvatelé a dál už se do něho nikdo nepodívá, žádné muzeum, kde jsou jen vitríny, halda popisků a stůl a tím to končí. Chtěli bychom to nabídnout široké veřejnosti, s tím, že musíme akceptovat dnešní moderní trendy vzniku muzeí, i u takto malých muzeí, tak bychom ho chtěli udělat zčásti multimediální, přilákat všechny věkové kategorie, od těch nejmladších po nejstarších, aby si tam každý našel to své a zároveň právě aby to bylo poutavé, tak bych to chtěla pojmut jako příběh – zkrátka, že to návštěvníka vtáhne do děje, prostřednictvím příběhů a nejen vyloženě naučnou, nezáživnou formou.*“³⁹

Vzhledem k dispozičnímu řešení Weberova domu a ucelené formě expozice bylo navrženo šest tematických okruhů (Pracovní skupina pro využití Weberova domu, 2015):

- Historie města a okolí
- Řemesla a výroba, zemědělství
- Lidé ve městě a okolí – nedílnou součástí třetího okruhu bude kromě významných osobností pocházejících nebo působících v našem městě v minulosti i v současnosti také historie českého a německého osídlení, problematika vysídlení německého obyvatelstva a stav současné přeshraniční spolupráce.
- Příroda a okolí
- Příležitostné expozice, workshopy, besedy
- Venkovní expozice

Téma historie obyvatel v pohraničí bude jedním z okruhů muzea, organizátoři chtějí téma koncipovat nahlížením z obou perspektiv – jednak z pohledu českých obyvatel, kteří opustili své domovy a jednak následným vysídlením německých obyvatel po válce: „*Jedno z těch témat, jak jsem říkala, bude odsun sudetských Němců, spíš odsun obyvatel pohraničí, jednak to nechci brát jen z jedné strany, ale z obou pohledů. Jak z pohledu Čechů, kteří někdy po té Mnichovské dohodě, kdy bylo Němci zabráno pohraničí, museli Češi opustit své domovy a pak samozřejmě Němci po válce museli opustit své domovy. Ani jeden odsun nebyl příjemný, ani jeden odsun nebyl čistě humánní, takže my bychom rádi*

³⁹ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 2. 12. 2016 s paní Kristýnou.

poukázali na obě dvě strany a právě že dřív než vznikne muzeum, protože to je v horizontu ještě několika let, tak bychom rádi začali pracovat na některých těch tématech, jako je právě téma odsun z pohraničí, a je tady možnost vytvořit výstavu, nejlépe putovní výstavu, která by pak mohla putovat po všech koutech republiky a klidně i přes hranice, na toto téma, s tím, že potom by se to využilo jako součást muzea, že by zakotvila tam v muzeu.“⁴⁰

Půjde-li průběh tvorby muzea podle plánu, mělo by muzeum být otevřeno v roce 2019. Obyvateli města bude jistě oceněno interaktivní prostředí, blízké hlavně mladším generacím. Pro město bude tento krok první větší iniciativou z hlediska odkrývání minulosti. Přínos muzea bude spočívat – kromě větší informovanosti obyvatel či turistů o dějinách Klášterecka – zejména v tom, že díky spolupráci obou měst na projektu v otázce společné minulosti by mohlo dojít k utužení či prohloubení kooperace v rámci přeshraniční spolupráce.

5.3.4 Školství a vzdělávání veřejnosti

V kláštereckém gymnáziu probíhá spolupráce s německými partnery, spolupráce měst v rámci školství má ale hlubší kořeny. Paní Jitka hovoří o počátcích kooperace škol, kdy na začátku stála především snaha zlepšit jazykové vybavení žáků. Jednalo se o činnost první základní školy v Klášterci nad Ohří. *„Dvacet dva let jsme měli partnerskou školu v Hesensku. To se psal rok 1996, hodně se v tom zapojovala jedna pedagožka z první základní školy, protože ta tenkrát hledala nějakou partnerskou školu, přece jenom byl boom toho, učit se jazyky po revoluci, takže dala nějakou výzvu a ozvala se jedna škola, jednoho dne prostě přijeli, zastavili u jejich dveří, kolegové z Biebergemünd se to jmenuje, je to středisková obec, má kolem 6-7 obcí, mají tam nádhernou školu, a tak se zastavili a že by měli zájem o spolupráci.“⁴¹* V roce 1997 byli němečtí studenti v Klášterci nad Ohří poprvé s představou, že nejprve se budou navštěvovat jeden týden v roce – jeden rok Němci v Čechách a další rok Češi v Německu, následně ovšem spolupráce nabyla takových rozměrů, že obě školy uznaly za vhodnější scházet se dvakrát ročně. *„Nakonec to dopadlo tak, že se stanovil květnový termín, v květnu přijížděli Němci sem, to bývalo buď druhý, nebo třetí týden v květnu, ten výměnný pobyt trval vždycky od pondělí do neděle, a*

⁴⁰ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 2. 12. 2016 s paní Kristýnou.

⁴¹ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 15. 7. 2016 s paní Jitkou.

bylo to tak, že studenti navštěvovali školu, ale nebylo to tak, že by seděli ve třídě, ale vždycky se pro ně nějaká aktivita připravovala, tak těch prvních pět dnů zajišťovala program škola, a šestý den v sobotu zajišťovala program rodina. A v neděli se odjíždělo domů, takže šest intenzivních dní. A v září kolem 20. září vyjžděli naši studenti zase ven. Někdy se účastnilo celého projektu až 70 dětí, takže 35 Čechů a 35 Němců, ale v těch posledních letech těch výměnných pobytů bylo hodně.“⁴²

Klášterecké studenty výměnné pobyty velmi zajímaly. Lákavá pro ně byla především jazyková a kulturní výměna, rádi vycestovali do větší země. *„Ten zájem ze strany Čechů byl velký, spíš se potýkal s problémy kolega v Německu, Thomas Gutermut, který to tam všechno zaštiťoval po celou dobu, byl vlastně i takovým garantem, takovým tím člověkem, který to fakt všechno rozjel a ten říká, že oni mají problém hlavně v tom, že pro ně není Česká republika není – nebo čeština – pro ně není jazyk, který by se chtěli učit.“* Pro české studenty je bezesporu výhoda v přímém a intenzivním užívání německého jazyka – *„on si to nikdo neuvědomuje, ale ono se říká, že jeden měsíc v cizině vydá za jeden rok ve škole a řekla bych, že tady to hodně pomohlo. My jsme se snažili opravdu moc nepřekládat, i když jsme věděli, že s sebou máme skupinu kvalitních dětí, tak jsme se snažili, aby si překládaly, aby se snažily to pochopit, no a když to nešlo, tak jsme jim pomohli samozřejmě.“⁴³*

Mezi městy panuje vzájemná vstřícnost a bezproblémová spolupráce mezi partnery. Největší výhodou přeshraniční spolupráce bývá mimo poznání jazyka vnímáno především poznávání nových lidí. A to poznávání nejen svých vlastních sousedů a obyvatel stejné obce v rámci různých aktivit, ale také jiné kultury cizí země. Vzájemně se od sebe mohou učit a inspirovat se. Vzniká tak větší pochopení a prostor pro toleranci. Studenti i profesori navázali velmi cenné kontakty a spolupráci si pochvalují. Vzájemné návštěvy vedly k porozumění a poznání se. Paní Jitka hovoří o velmi pozitivních zkušenostech. *„Hodně cenné zkušenosti, zajímavé. I jejich přístup, jednak to ještě trvá na té bázi učitelské, protože se navštěvujeme nadále, dokonce ta kolegyně, u které jsem vždycky bydlela, tak sem jezdí pravidelně na klášterecké prameny, na pana Svěceného, a letos hodlají celá ta skupina těch učitelů, kteří jsou dneska třeba už v důchodu, přijet letos na podzim, takže ta návaznost a vztahy dál trvají, sice ne na úrovni těch dětí, i když je možné, že i děti se*

⁴² Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 15. 7. 2016 s paní Jitkou.

⁴³ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 15. 7. 2016 s paní Jitkou.

schází, ale to nevím.“ Zpětnou vazbu dostávala také německá strana. „Ty zkušenosti byly hodně cenné, ale i oni se tu dost obohacovali a co je pro ně hodně pozitivní, když se setkáváme, tak oni zjišťují, jak se ta společnost za těch 25 let, ač se nám to nezdá, tak jak se vyvinula.“⁴⁴

Pro studenty býval připraven bohatý program – výlety, návštěva německých měst, kromě vzdělávacích aktivit to byly také aktivity kreativní, tvořivé, například divadlo. *„Byly to nádherné projekty, z té německé strany to bylo perfektně připravený, i my jsme se teda snažili. Tak snad se to dařilo. Mrzí mě to, že ty výměnné pobyty skončily, ale prostě takový je život. Tak se teď na gymnáziu podařilo obnovit něco jiného.“⁴⁵*

Na jaře roku 2014 byla zahájena spolupráce kláštereckého gymnázia s Evangelische Oberschule „*Eduard und Rudolf Mauersberger*“ v Grossrückerswalde, kterou navštěvují žáci od páté do desáté třídy. Cílem prvotní návštěvy bylo poznat partnerské městečko Klášterce nad Ohří a samozřejmě se pokusit navázat partnerskou spoluprací. Studenti byli velmi srdečně přijati tamější zástupkyní školy paní Birgitt Berberich a jejím týmem (Cvrčková, 2014a). O několik dní později dorazili žáci z Německa na klášterecké gymnázium. Německá návštěva ocenila velmi dobrou znalost německého jazyka a jazykovou pohotovost českých studentů (Cvrčková, 2014b).

V rámci připomínání „německé“ minulosti však kooperace škol není tolik činná. Aktuální spolupráce, především z německé strany, se nechce vracet k česko-německé minulosti a nechce připomínat situaci, která probíhala v období války a těsně po ní. Ze strany české školy byla snaha, kterou ale německá strana zamítla, dle slov paní Jitky: *„Jednou byl zajímavý postřeh, já jsem nabízela těm mým kolegům, že bychom děti vzali do Terezína. A na to mi ten Thomas Gutermut reagoval hele, u nás je to pořád ještě, ač ta generace neměla s tou dobou nic společného, tak je to, ne žhavý téma, ale že z toho on jako učitel měl strach. Takže nakonec jsme Terezín nebrali, nevím, možná, že bychom byli překvapeni, protože, myslím si, že ta mladá generace si tohle hodně uvědomuje, a že i sami Němci pro to dělají poměrně dost, aby se jejich děti dozvěděli, co je nacismus, co to byl fašismus a podobně.“⁴⁶*

⁴⁴ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 15. 7. 2016 s paní Jitkou.

⁴⁵ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 15. 7. 2016 s paní Jitkou.

⁴⁶ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 15. 7. 2016 s paní Jitkou.

Iniciativu klášterecké gymnázium vzalo do rukou také u příležitosti setkání bývalých německých obyvatel města v roce 2014. Bývalí klášterečtí Němci vyplňovali dotazník sestavený pracovníci kláštereckého městského úřadu. Tato vyprávění si pak zapůjčilo klášterecké gymnázium na hodiny německého jazyka, při kterých je studenti překládali. Zpět do rukou města se vrátily na konci loňského roku. Cílem tohoto výzkumu bylo získat co nejvíce informací o samotných respondentech, o minulosti, kterou prožili a také o jejich subjektivním vnímání událostí, kterými prošli.

Spolupráce je pro studenty i pedagogy přínosem, nebýt této aktivity, vědomosti o dějinných souvislostech studentů by byly rozhodně na nižší úrovni. Současným problémem dle informátorky Jitky je to, že se nevěnuje v hodinách historie dostatečný prostor událostem dvacátému století. Vědomosti z historie jsou propojeny s dalšími předměty, jako je literatura, společenskovědní základ. „*Televize a filmy, napomůžou tomu samozřejmě hodně, pokud se o tu dobu člověk zajímá, tak samozřejmě může si hodně sám zjistit, nastudovat, ale ve školách by to mělo být odvykládané, probrané, měly by být různé projekty na to, aby právě probrali tu dobu, tu druhou světovou válku, ale i ta pětadesátá léta u nás, rok 89, mnoho lidí vůbec netuší, co bylo, všechno jim splývá.*“⁴⁷ Dle paní Jitky souvisí tento problém také s účastí obyvatel u voleb a vůbec reakce na politickou situaci v republice: „*Lidé nevnímají současnost přes to, co by znát o historii tohoto státu, světa a Evropy měli. To je velký problém.*“⁴⁸

Paní Hana se naopak domnívá, že nejen žáci, ale i současní dospělí obyvatelé znalosti o historii města mají: „*Myslím si, že znalosti žáků ve škole, jejich rodičů, prarodičů jsou určitě značné, aspoň těch z gymnázií a i ze základek. Na zámku v Klášterci probíhaly v minulých letech různé soutěže týkající se znalosti z historie a minulosti našeho města. Soutěž byla poměrně obsáhlá, kdy si děti v různých institucích vyhledávaly informace sami. Několik studentů gymnázia úspěšně studují historii a určitě byl k tomu podnět, že se u nás nachází takové kulturní památky s krásnou historií.*“⁴⁹ Výpovědi informátorek se zde rozcházejí, možná v důsledku odlišného vnímání toho, co by obyvatelé měli znát. Dalším důvodem může být to, že paní Jitka se nachází ve školním prostředí mezi studenty, kteří díky svému nízkému věku většinou nemají zájem dozvědět se více o

⁴⁷ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 15. 7. 2016 s paní Jitkou.

⁴⁸ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 15. 7. 2016 s paní Jitkou.

⁴⁹ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 26. 2. 2017 s paní Hanou.

historii, naopak paní Hana se obklopuje lidmi, kteří se o historii zajímají. V souvislosti s připomínáním minulosti se „*do dnes v době sezóny konají divadelní představení v místním zámku, před Salou terrenou, u hrobky, v zámeckém parku a v historické části města. Divadelní představení jsou hojně navštěvovány místními i turisty, přijíždějícími do našeho města*“⁵⁰, dodává informátorka.

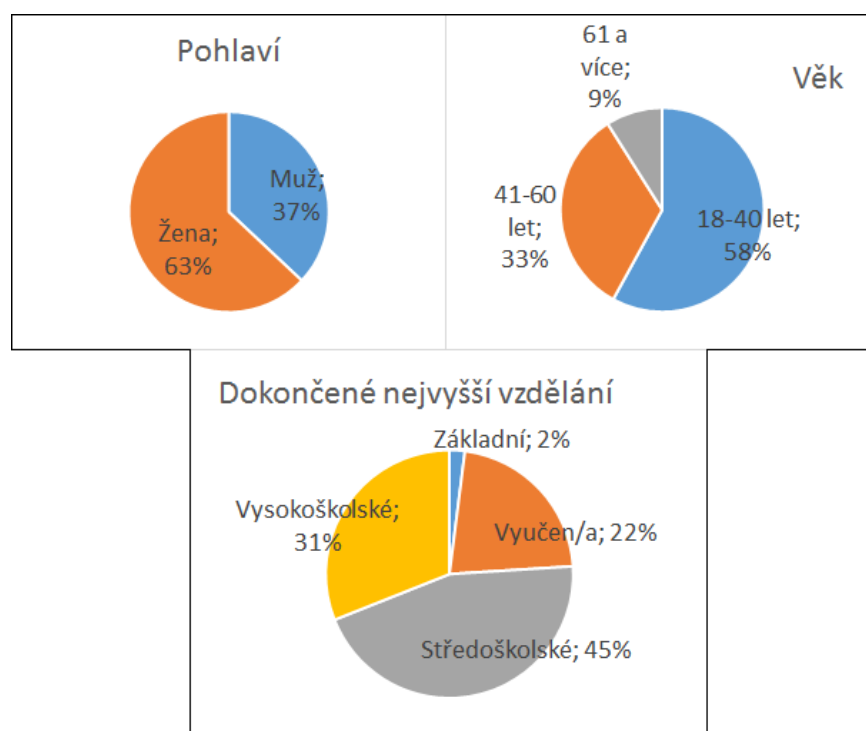
Kulturu zaměřenou na vzdělávání občanů Klášterce v oblasti historie spjaté s „německou“ minulostí podporuje ve městě divadelní spolek KLAS, který několikrát ročně představuje hru s názvem *Tajemství klášterecké minulosti*. Spolek zve návštěvníky na místa, kam se běžně nedostanou, a odhaluje různá zajímavá fakta o městě. Další iniciativou na tomto poli působnosti bývá další představení zvané *Thunové se vrací*, tyto scénky patří k prohlídce muzea porcelánu, kdy shrnují jak produkci porcelánu ve městě, tak i život rodiny Thunů v historických souvislostech. V rámci vzdělávání občanů města se také v zámeckém parku u každého stromu nachází tabulky s označením každé dřeviny. Již po roce 1876 došlo za vlády Thunů k revitalizaci zámeckého parku pod vedením zahradníka Čenka Stibala. Jednotlivé stromy označil porcelánovými tabulkami s názvem latinským a německým. Během války a krátce po válce park nebyl udržován. Nyní se v kláštereckém parku nachází kolem 200 druhů dřevin (Chomutov, 2007, s. 17–18). Další revitalizace poté probíhala až roku 2014. Došlo k revitalizaci a prořezu zeleně, rekonstrukci cest, instalaci osvětlení a obrubníků. Již zmíněné porcelánové tabulky z 19. století, které byly zničeny a odstraněny, byly v rámci obnovy zeleně znovu vyrobeny a nyní je jimi opět každá dřevina označena.

⁵⁰ Rozhovor veden autorkou práce v Klášterci nad Ohří dne 26. 2. 2017 s paní Hanou.

5.4 Názory a postoje obyvatelstva Klášterce nad Ohří na „německou“ minulost města dle dotazníkového šetření

Dotazník, jenž se věnoval názorům a postojům k minulosti města Klášterce nad Ohří před rokem 1945, vyplnilo celkem 209 respondentů, z toho 131 žen a 78 mužů. Více než polovina dotazovaných byli respondenti mezi 18 a 40 roky, celá třetina potom lidé ve věku 41 až 60 let a 19 respondentů bylo starších 61 let. Z hlediska nejvyššího dokončeného vzdělání je necelá polovina respondentů vzdělání středoškolského (94 dotázaných), za nimi stojí lidé vysokoškolsky vzdělaní (65 dotázaných), vyučených respondentů je 45 a 5 dotázaných má nejvyšší základní vzdělání. Procentuální zastoupení je pro přehlednost uvedeno v následujících grafech.

Graf 1: Struktura respondentů dle pohlaví, věku a nejvyššího vzdělání

Zdroj: Vlastní zpracování

Prvními otázkami mělo být zjištěno a porovnáno, zda obyvatelé města projevují zájem o historii 20. století ze tří úhlů pohledu – zda se zajímají o dějiny českých zemí, o dějiny města a nakonec o vysídlení německých obyvatel v Klášterci nad Ohří. Každá

z těchto otázek měla zároveň podotázku, která zjišťovala, jakým způsobem respondenti čerpají informace o daném tématu. Procentuálně téměř shodná byla odpověď *Ano* u dotazů zjišťující zájem o historii 20. století v českých zemích (58 %) a o historii Klášterce (60 %). Poměrově podobně mají u otázek dále odpovědi *Ne* a *Nevím/nedokážu posoudit*. Co se u těchto otázek liší, je způsob získávání znalostí o daném tématu.

Graf 2: Zájem o historii českých zemí 20. století

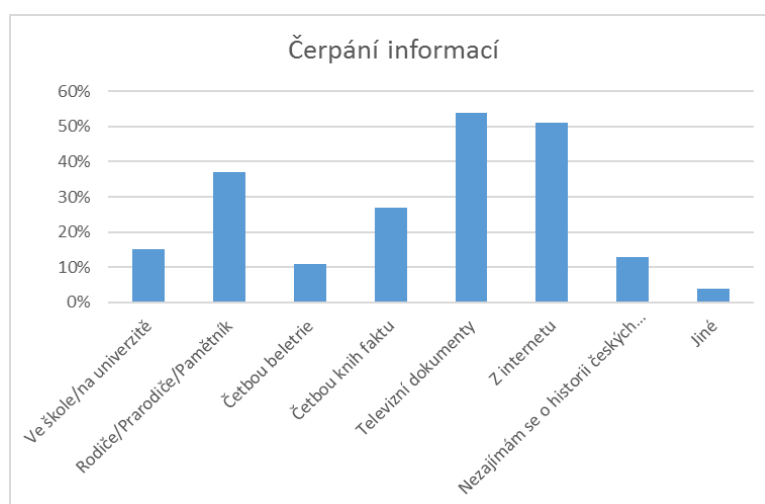

Zdroj: Vlastní zpracování

U otázky zjišťující zájem o historii v českých zemích 20. století měli respondenti v podotázce o čerpání informací možnost zvolit více odpovědí, jasně zde vede možnost *sledování televizních dokumentů*, těsně za ní se stává zdrojem informací pro respondenty *internet*. Jako třetí největší zdroj je pro respondenty možnost *od rodičů/prarodičů/pamětníka*. Televize a internet, jako dvě největší média dnešní doby, mají největší vliv na obyvatelstvo, dokonce větší, než je ústní přenos z generace na generaci. Nejmenší podíl dostala možnost *četbou beletrie*. *Četba knih faktu* je téměř o polovinu hlasů nižší, než možnost *z internetu*. Toto zjištění zřejmě souvisí s tím, že dochází k postupnému vytěsňování knižních zdrojů, které nahrazuje internet. Ten má samozřejmě své výhody, jako je rychlost či dostupnost téměř odkudkoliv, lze zde nalézt nepřeberné množství informací o jakýchkoliv tématech. Otázkou ovšem zůstává, zda jsou tato data, která může na síti vyvěsit kdokoli, skutečně správná. Zajímavý je také počet odpovědí u volby *na škole/na univerzitě* – ačkoliv měli respondenti možnost označit

několik odpovědí, tato možnost získala pouze 26 responzí. Jak již bylo zjištěno výzkumem v kapitole 5.3.4, zde se pouze potvrdilo, že školství zřejmě nedává dostatečný prostor k předávání základních a přitom tak důležitých informací, jako jsou dějiny českých zemí v posledním století.

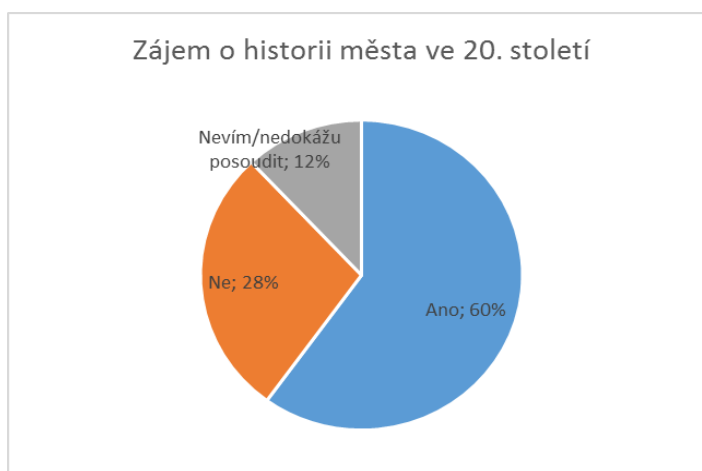
Graf 3: Nejčastější získávání informací o dějinách 20. století

Zdroj: Vlastní zpracování

Jde-li o otázku vztahující se k historii města Klášterce ve 20. století, zájem o toto téma byl již výše zmíněn a porovnán s historií českých zemí, grafické vyjádření je tedy téměř stejné. I zde byly odpovědi ohledně čerpání informací o tomto tématu podobné.

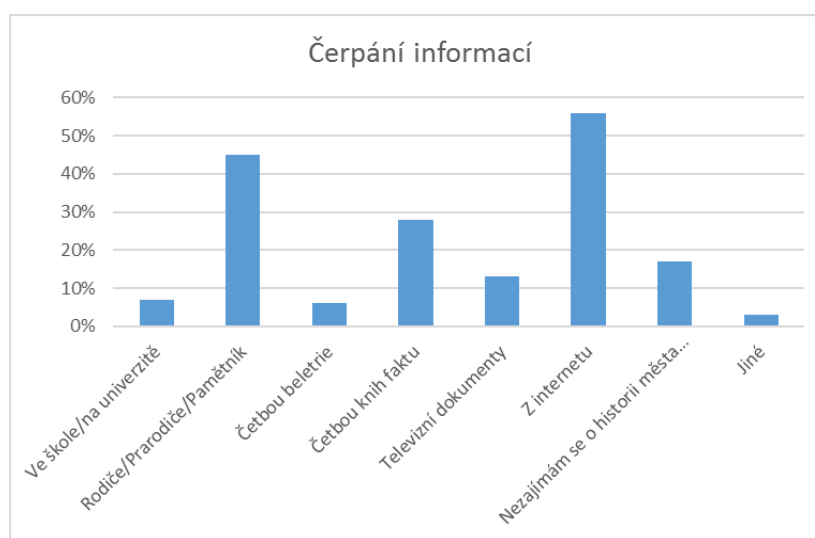
Graf 4: Zájem o historii města 20. století

Zdroj: Vlastní zpracování

Největším zdrojem informací o historii města se stal opět podle více než poloviny dotazovaných *internet*. Na internetu nalezneme informace o historii přímo na stránkách města, dalším internetovým zdrojem se může stát facebooková stránka Klášterec nad Ohří – otevřené fórum. Je to stránka s více než 5500 členy, z nichž někteří pravidelně přidávají fotografie města z různých časových období, videa, články, mimo jiné také události současné – pozvánky na kulturní akce apod. Oproti čerpání informací u historie českých zemí je v této podotázce více responzí u možnosti *od rodičů/prarodičů/od pamětníka*. Zajímá-li se respondent o dějiny města, je pravděpodobnější, že informace bude hledat přímo v místě svého bydliště, nejčastěji tedy od rodičů či pamětníků. Zde právě sehrávají roli občané, kteří jakožto zástupci nejstarší generace ve městě předávají mladší generaci své zkušenosti a zážitky, jsou to vlastně ti, kteří „historii prožili“. Dalším velkým zdrojem informací je infocentrum města, které je však obecně vnímáno jako poskytovatel informací převážně pro turisty. V infocentru je ale k dispozici nepřeborné množství informací o památkách města, okolí, historii, je také možnost obátit se s dotazy na kvalifikované pracovníky. Velmi málo respondentů získává znalosti o tématu skrz volnočasové aktivity jako je *sledování televizních dokumentů* (pouze 22 hlasů), ještě nižší počet hlasů získala možnost *četba beletrie* (společně s možností *ve škole/na univerzitě*). V tomto případě je nízký počet odpovědí u sledování televizních dokumentů pochopitelné, protože jich mnoho nebylo natočeno, stejně tak jako nebylo o tomto tématu napsáno mnoho beletrie.

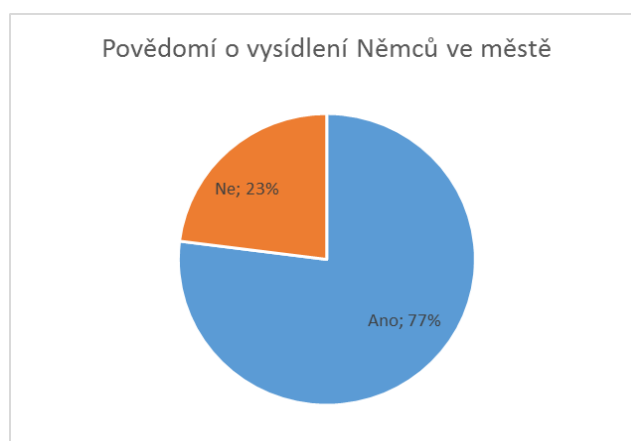
Graf 5: Nejčastější získávání informací o dějinách města

Zdroj: Vlastní zpracování

Poslední otázka ze zmíněné trojice je dotaz zjišťující to, zda mají respondenti povědomí o tom, že v Klášterci docházelo k nucenému vysídlení německého obyvatelstva. Zde odpovědělo 161 respondentů *Ano*, téměř čtvrtina dotázaných (48 respondentů) zvolila možnost *Ne*. Dalo se předpokládat, že možnost *Ne* zvolí ti dotázaní, kteří se nezajímají o historii města Klášterce, což se potvrdilo. Avšak téměř dvakrát více respondentů, které historie města nezajímá, označilo možnost *Ano*. Tento fakt je velmi překvapující a lze se jen domnívat, proč tomu tak je. Respondenti se o vysídlení německého obyvatelstva nemuseli dozvědět svým vlastním zájmem, proto nemají zájem zkoumat souvislosti a odkrývat historii; nebo jsou to respondenti, kterých se vysídlení nějakým způsobem mohlo bezprostředně dotknout a nemají nyní zájem si události zájmem o historii připomínat.

Graf 6: Povědomí o nuceném vysídlení německých obyvatel města

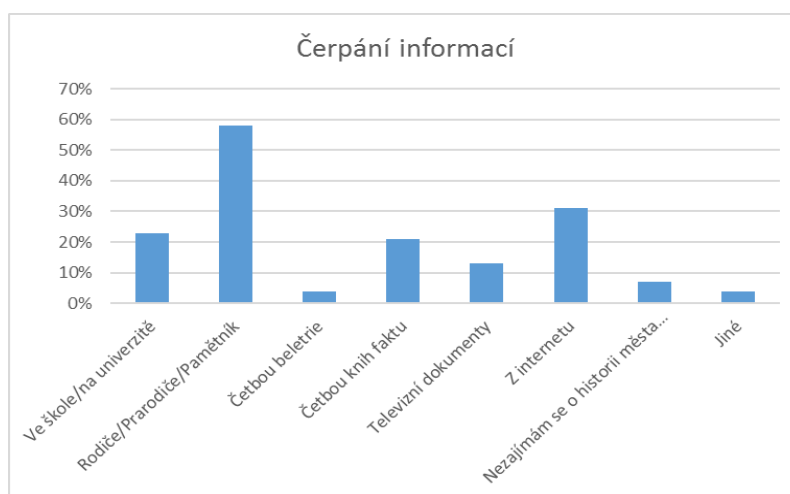

Zdroj: Vlastní zpracování

V podotázce zjišťující zdroj této vědomosti zvolila více než polovina (104 respondentů) možnost *od rodičů/prarodičů/od pamětníka*, potvrzuje se tedy zmíněný přenos informací ze starší generace na mladší ústním předáváním zážitků a zkušeností. Druhým největším zdrojem se stal opět *internet* s 31 %. Existuje zde domněnka, že povědomí o vysídlení německého obyvatelstva závisí na věku respondenta. Vybrána a porovnána byla skupina dotázaných do 40 let se skupinou respondentů nad 61 let. Testem této hypotézy bylo potvrzeno, že neexistuje souvislost mezi věkem dotázaných a povědomí o vysídlení Němců z města.

Překvapující je ovšem to, jak málo respondentů se dozvědělo informace o dějinách českých zemí, města i o nuceném vysídlení Němců z města v rámci vzdělávání. Jak již bylo zmíněno, i zde dotazník jen potvrdil domněnku od informátorky Jitky, která hovořila o nedostatečném prostoru v hodinách dějepisu pro probrání učiva z nedávné minulosti. Zvýšení informovanosti studentů či obyvatel pravděpodobně do budoucna přinese vlastivědné muzeum, které interaktivně pomůže návštěvníkům seznámit se s historií města. S těmito otázkami souvisí hypotéza, která si kladla za cíl zjistit, zda je zájem o historii českých zemí spjat se zájmem občanů o dějiny města. Test ovšem souvislost nepotvrdil. Není tedy nutností, že respondent, zajímající se o dějiny českých zemí, bude mít zároveň zájem o historii obce a naopak. Zajímá-li se respondent o historii města, je pravděpodobnější, že bude mít hlubší znalosti o dějinách českých zemích ve 20. století, výsledek ovšem tuto hypotézu nepotvrdil.

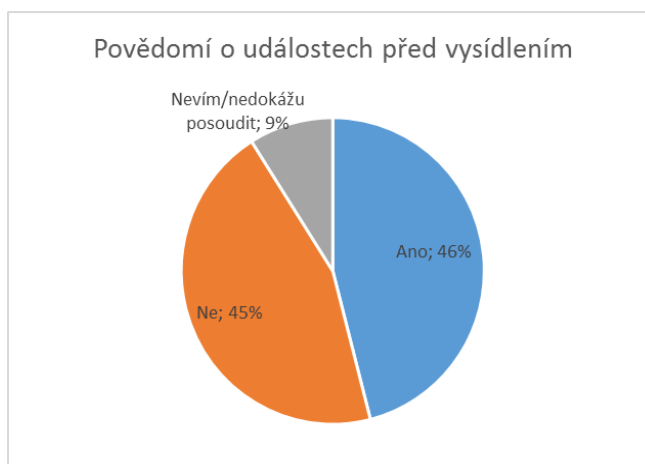
Graf 7: Nejčastější získávání informací nuceném vysídlení

Zdroj: Vlastní zpracování

S otázkou vysídlení souvisí také povědomí respondentů o tom, co mu předcházelo. Zde se odpovědi *Ano – Ne* liší pouze o jedno procento, a to téměř v polovině, zbývajících 18 respondentů zvolilo možnost *Nevím/nedokážu posoudit*.

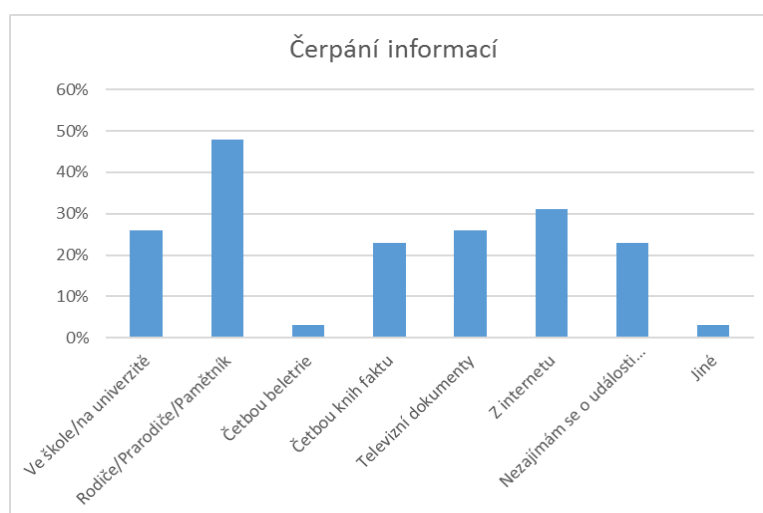
Graf 8: Povědomí o událostech předcházejících nucenému vysídlení

Zdroj: Vlastní zpracování

O těchto událostech čerpají informace opět *od rodičů/prarodičů/pamětníků*, dále velmi podobné počty hlasů získala média (*četba knih faktu, sledování televizních dokumentů, internet*). Vědomosti respondentů jsou získané především díky přenosu z generace na generaci. Přesto je ale povědomí o událostech nedávné minulosti relativně nízké a by bylo dobré jej podpořit vhodně postaveným systémem výuky dějin či četbou knih faktu.

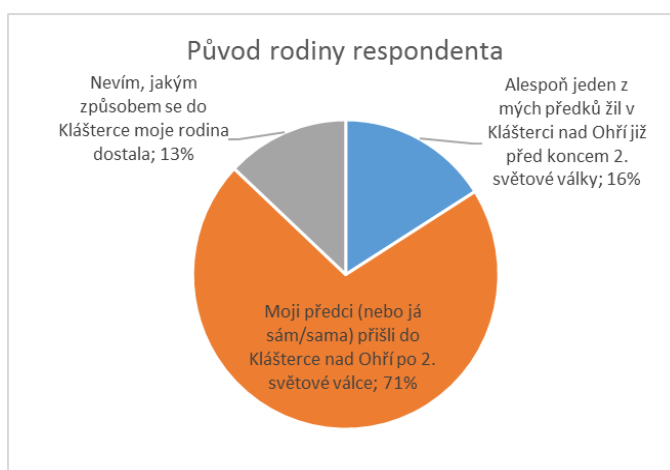
Graf 9: Nejčastější získávání informací o událostech předcházejících nucenému vysídlení

Zdroj: Vlastní zpracování

Následující otázka se váže k původu rodiny respondenta. 148 respondentů či jejich předci přišli do Klášterce nad Ohří po 2. světové válce, 28 dotazovaných neví, jak se do města rodina dostala. V případě, že alespoň jeden z předků dotazovaných žil v pohraničí již před válkou, měli respondenti uvést, jaké byli národnosti. Tito dotazovaní pak jsou považováni za starousedlíky v pravém slova smyslu, kterých bylo ve výzkumu 16 %, odpověď *Alespoň jeden z mých předků žil v Klášterci nad Ohří již před koncem 2. světové války* označilo 33 respondentů. Dalo se předpokládat, že starousedlíci budou mít větší povědomí o historii města a o zpřítomňování „německé“ minulosti vůbec, případně i přehled o aktuálním dění v oblasti spolupráce s bývalými německými obyvateli. Analýza jejich odpovědí tuto domněnku potvrdila – jejich odpovědi na otázky s tímto tématem spojené se opravdu ve většině případů lišily od odpovědí respondentů, jejichž rodiny se do města přistěhovaly až po 2. světové válce.

Graf 10: Časové období příchodu rodiny respondenta/respondenta do města

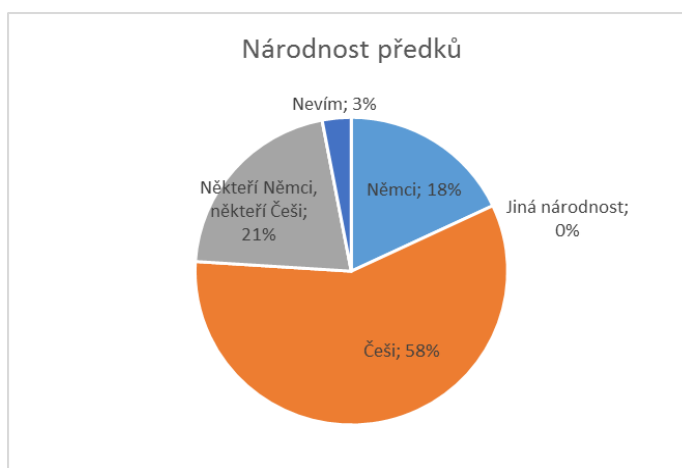

Zdroj: Vlastní zpracování

Podotázka zde byla pro respondenty, jejichž rodina žila ve městě již před koncem války, v tomto případě tedy pro 33 osob. Jeden respondent neví, jaké byla rodina národnosti, převažuje odpověď *Češi*, kterou označilo 19 respondentů, odpověď *Němci* označilo 6 respondentů, možnost *Někteří Češi, někteří Němci* označilo 8 respondentů. Lze se domnívat, že předkům respondentů německého původu bylo vysídlení z nějakého důvodu prominuto, případně byli vysídlení a následně se do svého „domova“ v Klášterci

nad Ohří vrátili. K otázce původu respondenta se váže hypotéza, která dává do souvislosti původ dotázaného a jeho zájem o historii českých zemí. Respondenti s německým původem mohou mít větší povědomí o historických událostech, byl-li některý jejich předek s minulostí konfrontován, mohou nyní projevovat větší zájem o historické souvislosti. Na základě výpočtu byla přijata hypotéza, která tvrdí, že tyto dvě proměnné spolu souvisí. Zájem respondenta o historii českých zemí je vyšší, pokud jeho předci byli německé národnosti.

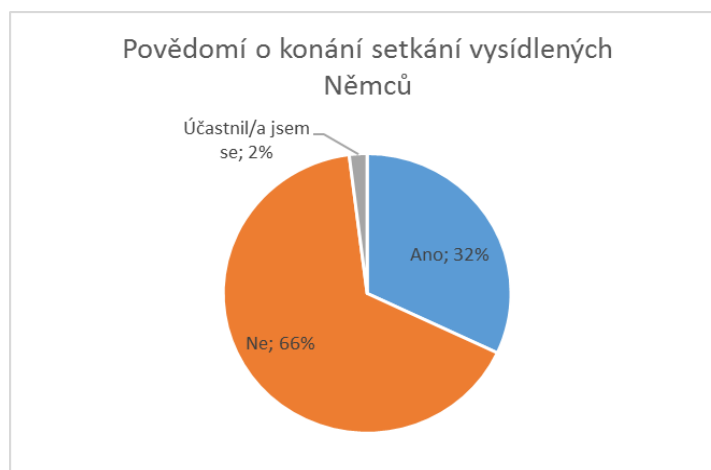
Graf 11: Národnost předků obyvatel

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka číslo 14 si kladla za cíl zjistit, zda občané ví, že se ve městě či v okolí pořádá sraz odsunutých Němců – setkání bývalých obyvatel města. Zde byla velmi překvapující skutečnost, že 138 dotázaných o pořádané akci neví. 66 respondentů odpovědělo *Ano* a 5 dotázaných se akce alespoň jednou zúčastnilo. Jak bylo zmíněno v kapitole 5.3.2, informace o konání těchto akcí se objevují v městském tisku i na internetu. Proč je povědomí o konání setkání tak malé a také proč je nízká účast? Nabízí se otázka, zda zde hraje role vzdělání respondentů. Pro testování hypotézy byli respondenti rozděleni na skupinu s vysokoškolským vzděláním a na skupinu s nižším vzděláním. Hypotéza, že účast či povědomí o setkání vysídlených Němců nezávisí na výši jejich vzdělání, byla výpočtem potvrzena. Kritériem bude spíše původ občanů a jejich vlastní zájem.

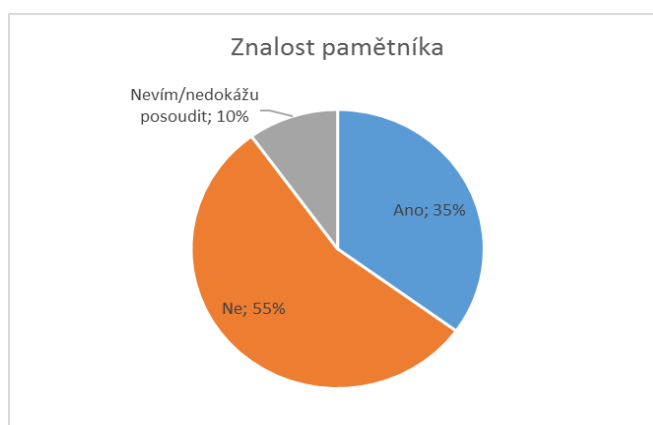
Graf 12: Povědomí respondenta o setkáních bývalých obyvatel města

Zdroj: Vlastní zpracování

Další otázkou mělo být zjištěno, kolik respondentů zná nějakého pamětníka, který zažil období vysídlení Němců. Více než polovina dotázaných nikoho takového nezná, možnost *Ano* zvolilo 74 respondentů, možnost *Nevím/nedokážu posoudit* označilo 20 respondentů. K tomuto dotazu byla vztažena hypotéza, která se ptá po souvislosti původu respondenta a faktu, že bude znát pamětníka, který zažil období vysídlení Němců. Výpočtem bylo zjištěno, že to, zda respondent či jeho rodina žila na českém území před nebo po druhé světové válce, nesouvisí se znalostí pamětníka.

Graf 13: Znalost pamětníka, který zažil období vysídlení Němců

Zdroj: Vlastní zpracování

Zážitky pamětníků respondenti z větší části neznají (61 % respondentů). Ti, kteří znají (39 % respondentů), ve stručnosti sdělují, o čem pamětníci vyprávěli, například o

„rozdělení rodin, nelehkém postavení německých antifašistů, o kolektivní vině, rozkrádání majetku Němců.“ Pamětníci tak předávají své vlastní zkušenosti na mladší generaci, vesměs jsou odpovědi ovšem podobné. Objevují se zde negativní reakce na klášterecké Němce, pár příkladů za většinu: „*Vlastní zkušenosti. Němci byli fašistického ražení a udavačství. V našem městě byl takový každý Němec*“, nebo: „*Klášterečtí Němci udávali Čechy Gestapu. Mého tatínka popravilo gestapo za to, že byl jenom Čech*“, „*Mohli si za to sami. Slepě věřili Hitlerovi*“, „*Cítili se ukřivděni, a rychle zapomněli na to, jaké příkoří páchali na české menšinu*“, „*Jak ty Němce hnali, až jim za patama prášilo, po tom, co tu Hitler napáchal*.“ Tyto odpovědi je velmi obtížné souhrnně interpretovat, neboť nejenže záleží na původu pamětníka, kterého daný respondent znal, ale také na jeho subjektivním vnímání, vztahu k pamětníkovi, pamětníkovo rodinných vazbách a podobně. Odpovědi, které nejsou emocionálně zabarvené, hovoří obecně o prožitích pamětníka: „*Průběh 2. světové války jeho očima, prožívání mladí v bídě*“, „*Ano, moje maminka vyprávěla, co předcházelo, odsun a následné osídlení města v Německu*“, „*Neznám detaily, jen některé útržky*.“ Vyprávění pamětníků dle respondentů v některých případech nebývá dlouhé, pamětníci o zážitcích mluvit nechtějí: „*Moji rodiče, ale nechci se o tom tady rozepisovat, byly to prý velmi ošklivé časy*“ nebo „*Babička byla v té době velmi malá a o odsunu nechce příliš mluvit*.“ Vzhledem ke stručnosti odpovědí v dotazníku nelze vyvozovat konkrétní závěry.

Mluvíme-li o povědomí obyvatel o existenci partnerské obce města Klášterce Grossrückerswalde, zde občané o obci ví, poměr je 80 ku 20. Navazující otázka ohledně znalosti projektů obou měst dávala respondentům možnosti výběru – téměř polovina má alespoň nějaké povědomí o projektech, nedokázala by ale konkrétně určit, jaké proběhly nebo probíhají, čtvrtina dotázaných o nich neví, možnost *Ano, znám* zvolilo 18 % respondentů a 11 % respondentů, což činí 21 osob, se dokonce některého z projektu zúčastnilo. O spolupráci měst a probíhajících projektech hojně informují nejen klášterecké noviny, ale například také webové stránky města a gymnázia a informace se lze dozvědět také v infocentru města.

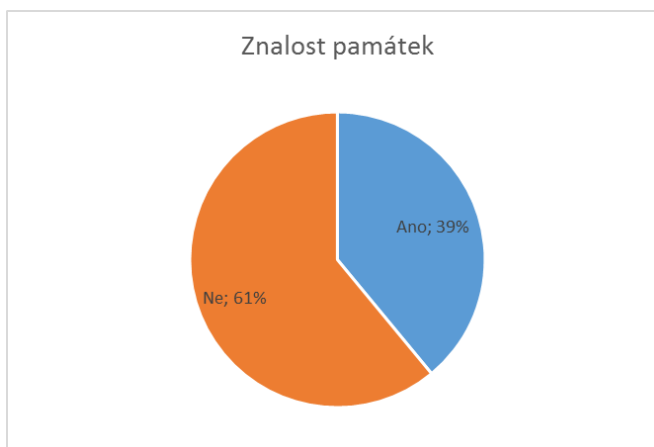
Graf 14: Povědomí o projektech proběhlých v rámci přeshraniční spolupráce

Zdroj: Vlastní zpracování

Předposlední otázka zjišťovala schopnost respondentů vyjmenovat alespoň jedno místo paměti, doslova hmotný objekt v Klášterci, připomínající „německou“ minulost (budovy, pomníky, hroby, sochy, pamětní desky...). Překvapující bylo, že 128 respondentů, což činí 61 %, nedokázalo vyjmenovat ani jeden takovýto objekt. Právě polovina respondentů, kteří zvolili možnost *Ne, neznám*, se zároveň nezajímají o kláštereckou historii, většina z nich také nemá povědomí o událostech probíhajících před vysídlením. Lze předpokládat, že respondenti, kteří se účastnili nejméně jednoho projektu v rámci přeshraniční spolupráce, dokáží vyjmenovat alespoň jeden hmotný objekt připomínající „německou“ minulost. Hypotéza vychází z faktu, že v rámci programu spolupráce partnerských měst účastníci navštěvují památky města a seznamují německé hosty s městem, jeho krajinou či kulturou. Výpočet hypotézy potvrdil, že závislost mezi těmito veličinami skutečně existuje.

Graf 15: Schopnost respondenta vyjmenovat alespoň jeden objekt ve městě, připomínající „německou“ minulost

Zdroj: Vlastní zpracování

V případě kladné odpovědi v předchozí otázce měli respondenti uvést nejméně jeden příklad památky. Zmiňují nejčastěji hroby na hřbitově a památník padlým. Dále například budovy, nejčastěji domy, ve kterých mimo jiné někteří respondenti bydlí, dále zámek a park, porcelánku, ale také továrny nebo tzv. *sídlunk*, což je oblast v části Klášterce nad Ohří zvané Miřetice, kde najdeme několik desítek domů po Němcích, v dnešní době již zrekonstruovaných a obydlených novými majiteli.

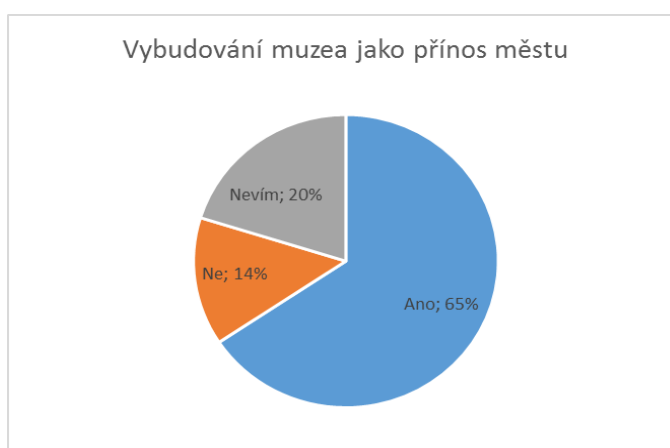
Poslední otázka zjišťovala názor respondentů na zřízení vlastivědného muzea, jehož součástí by byl tematický okruh shrnující česko-německou historii. Dotazovaní měli stručně vyjádřit důvod své odpovědi. 136 dotázaných (65 %) by shledalo muzeum jako přínos pro město, 30 hlasů získala možnost *Ne* (15 %), *Nevím* označilo 43 osob (20 %). U odpovědí byl ponechán respondentům prostor k vyjádření, proč zvolili právě svou odpověď. V těchto otevřených odpovědích byly zjištěny 3 různé kategorie. První tvoří občané, kteří zvolili odpověď *Ano* a ve svých rezponzích uvádí, že by vybudování muzea pro město bylo pozitivum. Zastávají názor, že historie města je důležitá a že dějiny rodného města by měl každý občan znát, vidí muzeum jako dobrý zdroj informací pro „mladou“ generaci. V těchto odpovědích převažuje názor, že mladí občané nemají o dějiny zájem, a že vybudování muzea by v tomto ohledu mohlo mladým lidem – a to nejen občanům města, ale i turistům, či lidem z okolí – rozšířit povědomí o událostech druhé světové války. Tvrdí, že události blízké minulosti, jak „dobré“, tak i ty „špatné“, by měly

být připomínány. „Nemělo by se na nic zapomínat z naší historie a bohužel pamětníci vymírají.“ „Myslím si, že historie se musí stále připomínat, aby jsme si z ní nesli ponaučení.“ „Pro uchování paměti. A abychom se přenesli přes nepřátelství, které tu v určitých dobách bylo.“

Druhou kategorií tvoří respondenti, kteří označili odpověď *Nevím*. Tito dotázaní si nejsou jisti, zda by o toto téma projevil občané či turisté zájem. Zároveň se jim nápad vybudování muzea jeví jako příliš velký krok, zařadili by jej spíše do kláštereckého zámku jako doplněk k ostatním expozicím. „Považuji vše za uzavřenou kapitolu, která kdyby se začala rozebírat, mohlo by dojít k tomu, že to odnesou někteří lidé, kteří s tím nemají nic společného.“

Třetí kategorií tvoří lidé s výběrem odpovědi *Ne*, kteří argumentují svou odpověď názorem, že by se dnes o toto téma zajímalo jen velmi málo lidí. Nevidí zkrátka důvod, proč historii připomínat a považují téma za uzavřené. V jednom případě byl také vyjádřen velmi negativní názor na klášterecké Němce. „Dnes to zajímá minimum obyvatel, je taková špatná doba.“ „Myslím, že už toho bylo všude řečeno dost.“

Graf 16: Názor na vybudování vlastivědného muzea, jehož součástí by byl tematický okruh shrnující česko-německou historii

Zdroj: Vlastní zpracování

Zájem o vybudování muzea ve městě by mohl souviset s tím, jak se obyvatelé zajímají o historii města. Dle výpočtu této hypotézy zde existuje závislost. Z odpovědí

samotných respondentů, kteří se zajímají o dějiny města vyplývá, že by uvítali zřízení muzea. Především z důvodu přenosu informací na další generace, pro připomínání minulosti a lepší vzdělanosti obyvatel o této problematice.

6 Závěr

Po nuceném vysídlení obyvatel německého původu z města Klášterec nad Ohří zároveň započalo osidlování současným obyvatelstvem, které má nyní potomky, jedná se tak o relativně mladou společnost. Navzdory nesouladu v dějinném vývoji vzájemných vztahů mezi Čechy a Němci se ukazuje, že obyvatelé města se k „německé“ minulosti nestaví nijak negativně. Současná situace vzájemných vztahů, zpřítomňování minulosti a také postoje občanů byly předmětem výzkumu této práce.

Hlavním výzkumným cílem byla odpověď na otázku, jak je ve městě prezentována „německá“ minulost a jaké názory a postoje k ní mají samotní obyvatelé města. Z provedeného výzkumu vyplývá, že povědomí o historických událostech města spjatých s druhou světovou válkou a následném nuceném vysídlení Němců obyvatelé města mají. Jsou to ale většinou ti jedinci, kteří zde měli například německého předka, znají vyprávění pamětníka, který válečné události zažil, nebo mají sami zájem aktivně vyhledávat informace o dějinách. Zbylí občané, jak vyplývá z dotazníkového šetření a rozhovorů, mají o dějinách města většinou pouze povrchní znalosti.

A to přesto, že počet hmotných předmětů znázorňujících „německou“ minulost města není malý. Jako největší a zároveň nejvíce navštěvovaný pozůstatek historie lze uvést zámek. Nyní je v interiérech zámku zřízeno muzeum porcelánu a především v letních měsících přijíždí za účelem návštěvy muzea do města mnoho turistů jak z České republiky, tak z Německa. Další památkou, o které mají obyvatelé povědomí, jsou hroby a pomníky na hřbitově, věnované památce obětem válek a násilí. U tohoto místa paměti se každoročně schází jak vysídlení občané, tak obyvatelé města, aby uctili památku pokládáním věnců, tzv. pietním aktem. „Německá“ minulost je dále ve městě prezentovaná v souvislosti s kostelem Nejsvětější trojice u náměstí, kam přijíždí věřící bývalí občané města – ti na opravu vybavení kostela poskytují finanční prostředky.

Uvážíme-li kulturní prezentaci minulosti města, bezpochyby na první místo lze zařadit pravidelné a často také spontánní návštěvy německých sousedů. Jedná se jak o bývalé německé občany Klášterce nad Ohří nebo jejich potomky, tak také o turisty, kterých především v letních měsících do města přijíždí mnoho. Je to díky muzeu porcelánu a lázním, které chtějí navštívit. Lze očekávat, že návštěvnost německých turistů ve městě bude ještě vyšší s otevřením městského muzea. Významným faktorem hrajícím roli ve

zpřítomňování minulosti města je také iniciativa kláštereckého gymnázia, která spočívala ve spolupráci s městským úřadem a týkala se vyprávění a vzpomínek německých vysídlených obyvatel.

Samotní občané Klášterce nad Ohří se na zpřítomňování „německé“ minulosti podílejí účastí na akcích pořádaných česko-německou spoluprací, jako je například projekt *Dny bez hranic*. Aktivní v česko-německé kooperaci jsou také studenti, klášterecká církev, občané, kteří mají vazby s původním německým obyvatelstvem, ale také běžní klášterečani, ke kterým se „německá“ minulost žádným způsobem neváže. Na druhou stranu poukázalo šetření na částečnou neznalost o historických událostech, jako bylo nucené vysídlení Němců z Klášterce nad Ohří. Nižší jsou také poznatky občanů o aktuálním stavu města, například neznalost památek či nízké povědomí o česko-německých současných aktivitách. Většina respondentů by uvítala možnost dozvědět se více o „německé“ minulosti, a to hlavně skrze městské muzeum, jehož jeden okruh by se věnoval pouze tomuto tématu. Objevily se však také negativní postoje vůči zřízení muzea, někteří respondenti neviděli důvod připomínat si česko-německou historii. Tito respondenti také většinou měli znalosti o památkách vázících se k „německé“ minulosti nebo o historii, ale nechtějí se ohlížet a je to pro ně uzavřené téma.

Zpřítomňování „německé“ minulosti v Klášterci nad Ohří probíhá za účasti vysídlených obyvatel a obyvatel města u míst paměti a prostřednictvím spolupráce nebo setkání, tímto způsobem je poskytován prostor k vyrovnávání se s traumatickou minulostí. Zvýšený zájem o česko-německé vztahy však běžní občané Klášterce nad Ohří neprojevují. Aby byl tento zájem vyšší, doporučení by směřovala k městskému úřadu či kláštereckým novinám s návrhem zlepšit propagaci v tomto směru. Dále k městskému muzeu, které aktuálně připravuje expozici o česko-německé historii s doporučením vytvořit muzeum natolik zajímavé, aby přivedlo pozornost co největšího počtu návštěvníků. V neposlední řadě by bylo také vhodné, aby se o předání informací o dějinách města i českých zemí postarali pedagogové a záživnou formou předávali tyto znalosti na své studenty a uchovali je tak pro další generace.

7 Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje:

Alexander, Jeffrey C. 2004. *Cultural trauma and collective identity*. Berkeley, California : University of California Press, 2004. ISBN: 0-520-23595-9.

Antikomplex. 2010. *Tragická místa paměti, Tragische Erinnerungsorte*. Praha : Antikomplex, 2010. ISBN: 978-80-904421-1-5.

Antikomplex. 2015. *Zmizelé Sudety - Das Verschwundene Sudetenland*. Domažlice : Nakladatelství Českého lesa, 2015. ISBN: 9788086125213.

Antikomplex. 2013. *Zůstali tu s námi. Bei uns verblieben*. Praha : Antikomplex, 2013. ISBN: 978-80-904421-7-7.

Appleby, Joyce Oldham a kol. 2002. *Jak říkat pravdu o dějinách: historie, věda, historie jako věda a Spojené státy americké*. Historická řada CDK. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. ISBN: 80-7325-003-9.

Arburg, Adrian von a Tomáš Staněk, ed. 2010. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. Středokluky : Zdeněk Susa, 2010. ISBN: 978-80-86057-68-2.

Assmann, Jan. 2001. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha : Prostor, 2001. ISBN: 80-7260-051-6.

Barša, Pavel. 2011. *Paměť a genocida: úvahy o politice holocaustu*. Praha : Argo, 2011. ISBN: 978-80-257-0368-7.

Berger, P. L., Luckmann, T. 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN: 80-85959-46-1

Bergson, Henri a kol. 2007. *Matter and Memory*. New York : Cosimo, Inc., 2007. ISBN: 978-1-60206-915-2.

Bruner, Štěpán. 2012. *Česko-německá deklarace ve vybraných českých a německých denících*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2012. Vedoucí bakalářské práce JUDr. Vladimír Handl, CSc.

Budge, Ian a kol. 1987. *Ideology, Strategy and Party Change: Spatial Analyses of Post-War Election Programmes in 19 Democracies.* Cambridge : Cambridge University Press, 1987. ISBN: 0-521-30648-5.

Bury, Hans Martin (SPD). 15.2.2003. Speech of the minister of State for Europe on the occasion of the German-Czech discussion forum. Munich : autor neznámý, 15.2.2003.

Erll, Astrid. 2005. *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen: Eine Einführung.* Weimar : Verlag J.B. Metzler Stuttgart, 2005. ISBN: 9783476018939.

Eyerman, Ron. 2001. *Cultural trauma: slavery and the formation of African American identity.* New York : Cambridge University Press, 2001. ISBN: 978-0521004374.

Fricová, Lenka. 2014. *Sakrální památky v Klášterci nad Ohří.* Oddělení vztahu s veřejností a cestovního ruchu. 2. vydání. Klášterec nad Ohří : Město Klášterec nad Ohří, 2014.

Giesen, Bernard. 2004a. *Cultural Trauma and Collective Identity.* Berkeley, California : University of California Press, 2004b. ISBN: 0-520-23595-9.

Giesen, Bernhard. 2004b. *Triumph and trauma.* Boulder : Paradigm Publishers. Yale cultural sociology series, 2004a. ISBN: 1-59451-039-3.

Hahnová, Eva. 1999. *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí.* 2. rozš. vyd. Ústí nad Labem : Albis international, 1999. ISBN: 80-86067-38-6.

Halbwachs, Maurice a kol. 2009. *Kolektivní paměť.* Praha : Sociologické nakladatelství Klas, 2009. ISBN: 978-80-7419-016-2.

Handl, Vladimír. 1993. *Současné česko-německé vztahy: konstanty a proměnné.* In: Mezinárodní vztahy. Praha, 1993, Vol 28 (1993), No 4.

Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace.* Praha : Portál, 2005. ISBN: 80-7367-040-2.

Hindls, Richard a kol. 2007. *Statistika pro ekonomy, 8. vydání.* Praha : Professional, 2007. ISBN: 978-80-86946-43-6.

Hodicová, Radka. 20. 4. 2015. *Tisková zpráva..* Klášterec nad Ohří : Klášterec nad Ohří, 20. 4. 2015.

Höllt, Leo a kol. 1978. *Aus der alten und neuen Heimat: Ernste und heitere Begebenheiten. Erzählt von den ehemaligen Bewohnern des Kreises Kaaden-Duppau.* München : Intergraphika Verlag, 1978. ISBN: 978-3791712499.

Houžvička, Václav. 1996. *Sudetoněmecká otázka v názorech a postojích obyvatel českého pohraničí.* Praha : Sociologický ústav AV ČR, 1996. Working papers. ISBN: 80-85950-08-1.

Chomutov, Oblastní muzeum. 2007. *Příroda, památky, život.* 2007, 4.

Chomutov, Okresní muzeum. 1992. *Příroda, památky, život.* Únor 1992.

Chomutov, Vlastivědné muzeum. 1969. *Příroda, památky, život.* 1969.

Janoušková, Miroslava. 2008. *Vzpomínky na odsun Němců ve světle kolektivního traumatu Čechů.* Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra sociologie, 2008. Str. 65. Vedoucí magisterské diplomové práce: doc. PhDr. Csaba Szaló, Ph.D.

Jedlowski, Paolo. 2001. *Memory and Sociology, Themes and issues.* In: TIME & SOCIETY London, Thousand Oaks, CA and New Delhi : SAGE, 2001.

Jeřábek, Milan. 2004. *České pohraničí - bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha : Academia, 2004. ISBN: 8020010513.

Kaadner Heimatbrief. 1996. Kadaň : autor neznámý, Květen 1996.

Kláštorec nad Ohří. 2014. *Projektový záměr programu spolupráce Česká republika - Svobodný stát Sasko 2014–2020.* Kláštorec nad Ohří : autor neznámý, 2014.

Klösterle und Umgebung, Ortsbetreuung. 2014. Kláštorec nad Ohří : Vedoucí oddělení pro styk s veřejností a cestovního ruchu, 2014.

Kopecký, Bedřich. 1992. *K čs.-německé Smlouvě o dobrém sousedství a přátelské spolupráci.* In: Mezinárodní vztahy. Praha, 1992. Vol 27 (1992), No 2

Koschyk, Hartmut (CSU). 1995. Speech in German parliament concerning the report of German government about the Czech-German relations. Berlin : autor neznámý, 1995.

Košnarová, Tereza. 2010. *Česká společnost a národnostní menšiny v letech 1918-2009.* Brno : Masarykova Univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra občanské výchovy, 2010. str. 50. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Marta Goňcová, CSc.

Krauss, Marita a kol. 2015. *Odchody a návraty: vzpomínková kultura a životní příběhy sudetských Němců v českých zemích a Bavorsku ve 20. století.* Praha : Antikomplex, 2015. ISBN: 978-80-904421-9-1.

Kreisslová, Sandra. 2016. „*Odsun*“ Němců v České vzpomínkové kultuře. In: Národopisná revue. Strážnice : Národní ústav lidové kultury, 4/2016. ISSN: 0862-8351

Le Goff, Jacques. 2007. *Paměť a dějiny.* Praha : Argo, 2007. Historické myšlení. ISBN: 978-80-7203-862-6.

Mannheim, Karl. 2007. *Problém generací.* In: Sociální studia 1. Katedra sociologie FSS MU. 1–2/2007. S. 11-44. ISSN 1214-813X

Mertová, Kateřina. 1989. *Chomutovsko 1945-1948: sborník dokumentů.* Praha : Tisková, ediční a propagační služba, 1989. str. 101. ISBN: 8070650125.

Misztal, Barbara A. 2003. *Theories of social remembering.* Maidenhead: Open University Press, 2003. Theorizing society. ISBN 0-335-20831-2.

Namer, Gérard. 1987. *Mémoire et société.* Paris : Méridiens Klincksieck, 1987. ISBN: 2865631788.

Nora, Pierre. 1992. *Mezi pamětí a historií : problematika míst.* In: F. a kol Mayer. Cahiers du CEFRES. N° 10, Antologie francouzských společenských věd. Praha: Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, 1992. Cahiers du CEFRES. ISBN: 80-901759-9-6.

Novotný, Lukáš a kol. 2007. *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí: sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství.* Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007. str. 148. ISBN: 978-80-7330-109-5.

Novotný, Lukáš. 2005. Česko-rakouské vztahy z pohledu občanů rakouského pohraničí. In: František Zich. *Přeshraniční vlivy působící na místní společenství pohraničí České republiky.* Sborník podkladových studií. Ústí nad Labem : UJEP, 2005.

Okresní národní výbor Chomutov, okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani. 1990. *Německý nacionalismus a fašismus na Chomutovsku: Dokumenty z let 1932–1945.* Praha : Tisková, ediční a propagační služba, státní podnik, 1990.

Otčenášek, Jaroslav. 2006. *Němci v Čechách po roce 1945: na příkladu západního Podještědí.* Praha : Etnologický ústav Akademie věd ČR, 2006. ISBN: 80-85010-92-5.

Pracovní skupina pro využití Weberova domu. 2015. *Plán využití Weberova domu.* Klášterec nad Ohří : autor neznámý, 2015.

Robben, Antonius C. G. M. 2005. *Political violence and trauma in Argentina.* Philadelphia [Pa.] : University of Pennsylvania Press, 2005. str. 480. Ethnography of political violence. ISBN: 9780812238365

Seibt, Ferdinand. 1996. *Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy.* Vyd.1. Praha: Academia, 1996, 464 p. ISBN: 80-200-0577-3.

Smelser, N. J. a kol. 2004. *Cultural Trauma and Collective Identity.* Berkeley, California : University of California Press, 2004. ISBN: 0-520-23595-9.

Spurný, Matěj. 2011. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960).* Praha : Antikomplex, 2011. str. 373. ISBN: 9788090442139.

Staněk, Tomáš. 1998. K současnému postavení německé menšiny v České republice. *Národnostní menšiny a majoritní společnost v České republice a v zemích střední Evropy v 90. letech XX. století : Sborník z mezinárodní vědecké konference.* Opava : Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě, 1998, str. 88-101.

Staněk, Tomáš. 1991. *Odsun Němců z Československa 1945–1947.* Praha : Academia, Naše vojsko, 1991. str. 536. ISBN: 8020003282.

Staněk, Tomáš. 1999. Německá menšina v českých zemích v letech 1918–1989. In: Gabal, I. et al. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace.* Praha: G plus G, 1999, s. 97 – 108. ISBN: 80-86103-23-4.

Staněk, Tomáš. 1993. *Německá menšina v českých zemích 1948–1989.* Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 1993. ISBN 80-85241-29-3.

Staněk, Tomáš. 1996. *Perzekuce 1945: perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu-srpnu 1945.* Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996. ISBN: 80-85241-99-4.

Staněk, Tomáš. Arburg, Adrian von. 2005. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění "evakuace" německého obyvatelstva (květen až září 1945).* In: Soudobé dějiny. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. Str. 50.

Staněk, Tomáš. Arburg, Adrian von. et al. 2005. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951.* Dokumenty z českých archivů Díl II (svazek I. a II.), I. vydání. Středokluky: Zdeněk Susa. 2011, 960 s., ISBN: 978-80-86057-71-2.

Státní okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani. *Obecní kronika města Klášterec nad Ohří 1945–1959.* Archiv města Klášterec nad Ohří : fond Městský národní výbor Klášterec nad Ohří, 1945–1959.

Státní okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani. *P.T. Místní správní komisi v Klášterce nad Ohří.* Klášterec nad Ohří : fond Městský národní výbor Klášterec nad Ohří. Ev. č. 18, inv. č. 23, 1946.

Státní okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani. *Směrnice k provádění soustavného odsunu - transfer Němců z území Československé republiky.* Archiv města Klášterec nad Ohří : fond Městský národní výbor Klášterec nad Ohří. Ev. č. 18, inv. č. 23, 1946.

Stoiber, Edmund (CSU). 2004. *Speech of the Bavarian Minister at the day of the Sudeten Germans.* Nuremberg : autor neznámý, 2004.

Straková, Zlata. 2013. *Česko-německé vztahy v 90. letech 20. století.* Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 2013. Vedoucí bakalářské práce: Šauer Jaroslav

Svatošová, Libuše a Kába, Bohumil. 2008. *Statistika.* Praha : Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, 2008. ISBN: 978-80-213-0746-9.

Szaló, Csaba. 2003. *Sociologie formování sociálních identit.* In: Szaló, C., Nosál, I. (eds.) *Mozaika v re-konstrukci: Formování sociálních identit v současné Střední Evropě.* Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2003. S. 13–37. ISBN: 80-210-3306-1.

Šmídová, Olga. 2002. *Němci v českém, Češi v německém zrcadle.* Šmídová, Olga. In: *Češi a Němci : dějiny - kultura - politika /* Praha : Paseka, 2002 s. 226-234. ISBN: 80-7185-482-4

Šubrt, Jiří. 2011. *Antinomie sociální paměti*. In: Sociológia 43, 2011, č. 2. S. 133–157.

Todorov, Tzvetan. 1998. *Politika paměti*. In: Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti. Cahiers du CEFRES n° 13.

Tuleškov, Ogňan. 2001. Česko-německé vztahy. *České národní listy*. Únor 2001. Křesťanskosociální hnutí, OR Klub českého pohraničí. Č. 29.

Vachata, Zdeněk. 2015. *Kláštorec nad Ohří: Přehled dějin města a okolí*. 2. Kláštorec nad Ohří : Město Kláštorec nad Ohří, 2015. str. 260. ISBN: 978-80-260-7767-1.

Wolf, Pavel. 2009b. *Kadaňské noviny*. 20, Kadaň : Město Kadaň, 16. Říjen 2009.

Wolf, Pavel. 2009a. *Soukromý regionální týdeník Nástup*. 6, Chomutov : Chomutov, Únor 2009.

Zich, František, et al. 2003. *Regionální identita obyvatel v pohraničí*. Sborník příspěvků přednesených na konferenci „Evropská národní, či regionální identita?“ Praha, 2003, 262 s.

Zich, František. 2007. Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí. In: Houžvička, V., Novotný, L. et al. *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, 148 s. ISBN: 978-80-7330-109-5.

Elektronické zdroje:

Antikomplex. 2017. O nás. *Antikomplex*. [Online] Next Generation Solution, 2017. [Citace: 20. Říjen 2016.] Dostupné z: <http://www.antikomplex.cz/o-nas.html>.

CASA, Česká asociace pro sociální antropologii. 2016. Etický kodex a etické směrnice. *Hospodářská a kulturní studia (HKS)*. [Online] 6. Červen 2016. [Citace: 10. Březen 2017.] Dostupné z: http://www.hks.re/wiki1/doku.php?do=export_pdf&rev=0&id=eticky_kodex.

Cvrčková, L. 2014b. Návštěva z německého partnerského města. *Gymnázium a SOŠ Kláštorec nad Ohří*. [Online] Gymnázium a SOŠ Kláštorec nad Ohří, 11. Listopad 2014b. [Citace: 3. Listopad 2016.] Dostupné z: <http://gymkl.cz/web/cs-s1577--nemecka-navsteva>.

Cvrčková. 2014a. Příhraniční spolupráce. *Gymnázium a SOŠ Klášterec nad Ohří*. [Online] Gymnázium a SOŠ Klášterec nad Ohří, 8. Duben 2014a. [Citace: 3. Listopad 2016.] Dostupné z: <http://gymkl.cz/web/cs-s1576--sekunda-nemecko>.

Česko. 2000b. Evropská rámcová úmluva o přeshraniční spolupráci mezi územními společenstvími nebo úřady. *Sdělení Ministerstva zahraničních věcí*. [Online] www.sagit.cz, 15. Září 2000b. [Citace: 3. Únor 2017.] Dostupné z: <http://www.sagit.cz/info/ss00094>.

Česko. 2017. Ústavní zákon č. 144/1968 ze dne 27. října 1968 o postavení národnosti v Československé socialistické republice. *Sbírka zákonů a sbírka mezinárodních smluv*. [Online] Leden 2017. [Citace: 25. Leden 2017.] Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1968&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=2>.

Česko. 2000a. Zákon o ochraně osobních údajů (Zákon č. 100/2000 Sb.). *Portál veřejné správy*. [Online] 4. Duben 2000a. [Citace: 10. Březen 2017.] Dostupné z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=101~2F2000&rpp=15#seznam>.

ČTK. 2015. Česko podepsalo s Německem dohodu o strategickém dialogu. *E15.cz*. [Online] 3. Červenec 2015. [Citace: 2. Březen 2017.] Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/domaci/politika/cesko-podepsalo-s-nemeckem-dohodu-o-strategickem-dialogu-1206196>.

Grossrückerswalde. 2017. Geografie & Fakten. [Online] Die Gemeinde Grossrückerswalde im Erzgebirge, 2017. [Citace: 3. Březen 2017.] Dostupné z: <http://www.grossrueckerswalde.de/gemeinde/gem2.html>.

Hochfeld, Katharina. 2004/2005. *Metaphors in German Discourse about Czech-German Relations*. Perspectives. 2004/2005, 12. In: ProQuest. [Online] 2004/2005. [Citace: 6. Leden 2017.] Dostupné z: <http://search.proquest.com/infozdroje.czu.cz/history/docview/215135949/fulltext/FD6A6B BEDEDB43CAPQ/2?accountid=26997>. ISSN: 1210762X.

Janda, Jakub. 2012. Rozhovor s Ondřejem Matějkou pro Moderní dějiny. *Moderní-Dějiny.cz*. [Online] Občanské sdružení PANT, 30. Červenec 2012. [Citace: 28. Únor 2017.] Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/rozhovor-s-ondrejem-matejkou-pro-moderni-dejiny/>.

Klášterec, nad Ohří. 2017. Současnost. *Oficiální stránky města Klášterec nad Ohří.* [Online] Galileo Corporation s.r.o., 2017. [Citace: 29. Prosinec 2016.] Dostupné z: <http://www.klasterec.cz/mesto/informace-o-meste-1/zakladni-informace/soucasnost/>.

Klášterec, nad Ohří. 2016. Tiskové zprávy. *Oficiální stránky města Klášterec nad Ohří.* [Online] www.klasterec.cz, 13. Květen 2016. [Citace: 12. Listopad 2016.] Dostupné z: <http://www.klasterec.cz/media/tiskove-zpravy-1/pozvanka-do-partnerske-obce-grossruckerswalde-405cs.html?ftresult=grossr%C3%BCckerswalde>.

Klnoviny. 2016. *Dny bez hranic, tentokrát v Klášterci nad Ohří.* [Online] www.klasterec.cz, 24. Srpen 2016. [Citace: 12. Listopad 2016.] Dostupné z: <http://noviny.klasterec.cz/index.php/z-mesta/item/734-dny-bez-hranic-tentokrat-v-klasterci-nad-ohri>.

Krušina, Martin. 2012. Den, kdy byla podepsaná Mnichovská dohoda (30. září 1938). *Stream.* [Online] Seznam.cz a.s., 30. Září 2012. [Citace: 24. Únor 2017.] Dostupné z: <https://www.stream.cz/slavedny/759915-den-kdy-byla-podepsana-mnichovska-dohoda-30-zari>.

LeMO. 2017. Biografie von Konrad Henlein. *Lebendiges Museum Online - Biografie.* [Online] 2017. [Citace: 28. Listopad 2016.] Dostupné z: <https://www.dhm.de/lemo/biografie/konrad-henlein>.

Lippman, David H. 1998 - 2012. *World War II Plus 55.* [Online] 1998 - 2012. [Citace: 29. Září 2016.] Dostupné z: <https://archive.is/KRqN>.

Macháček, Pavel. Česko – německé vztahy II. část. *České národní listy.* [Online] [Citace: 6. Prosinec 2016.] Dostupné z: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/cesko-nemecke-vztahy-2.html>.

MZVČR. Strategický dialog mezi ČR a SRN a schůzka Zemského shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky.* [Online] Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. [Citace: 2. Březen 2017.] Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/poskytnute_informace/strategicky_dialog_mezi_cr_a_srn_a.html.

Novotný, Lukáš. 2004. *Postavení německé menšiny v kontextu česko-německých vztahů. Česko-německé souvislosti* [Online].. 1. 1. 2004, roč. 2, číslo 2, s. 9-11. [Citace: 25. Březen 2017.] Dostupné z: <http://www.borderland.cz/cnscestina.pdf>.

Snow, D. A. 2001. *Collective Identity and Expressive Forms* [Online]. Paper 01-07, October 1, Irvine: Center for the Study of Democracy. [Citace: 22. Březen 2017.] Dostupné z: <http://repositories.cdlib.org/csd/01-07>

Spurný, Matěj. 2012. Opravdu jen excesy? Národní očista v Českých zemích po květnu 1945. *Moderní-Dějiny.cz*. [Online] 2012. [Citace: 2. Únor 2017.] Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/opravdu-jen-excesy-narodni-ocista-v-ceskych-zemich-po-kvetnu-1945/>

Ústní sdělení:

Hana. 2017. *Osobní rozhovor*. Klášterec nad Ohří, 27. Únor 2017.

Jitka. 2016. *Osobní rozhovor*. Klášterec nad Ohří, 15. Červenec 2016.

Kristýna. 2016. *Osobní rozhovor*. Klášterec nad Ohří, 2. Prosinec 2016.

Martina. 2016. *Osobní rozhovor*. Klášterec nad Ohří, 1. Červenec 2016.

Matouš. 2016. *Osobní rozhovor*. Klášterec nad Ohří, 11. Srpen 2016.

Miloslav. 2016. *Osobní rozhovor*. Klášterec nad Ohří, 22. Říjen 2016.

8 Přílohy

Příloha 1: Poloha města Klášterec nad Ohří v rámci okresu Chomutov a správního obvodu obce s rozšířenou působností Kadaň

Zdroj: <https://cs.wikipedia.org>

Příloha 2: Fotografie domu označeného plaketou Karla Veniera

Zdroj: archiv autorky

Příloha 3: Plaketa Karla Veniera

Zdroj: archiv autorky

Příloha 4: Pomník obětem první světové války

Zdroj: archiv autorky

Příloha 5: Pomník obětem druhé světové války

Zdroj: archiv autorky

Příloha 6: Pomník „Obětem válek a násilí“

Zdroj: archiv autorky

Příloha 7: Zámek Klášterec nad Ohří

Zdroj: archiv autorky

Příloha 8: Vzor dotazníku

Marcela Coufalová – Zpřítomňování německé minulosti – případová studie
Klášterec nad Ohří

Prosím o vyplnění dotazníku k mé diplomové práci. Dotazník je anonymní a výsledky budou použity pouze ke zpracování diplomové práce.

Jste

- Žena
- Muž

Jaký je Váš věk

- Mezi 18 a 40
- Mezi 40-60
- Nad 60

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

- Základní
- Vyučen/a
- Středoškolské
- Vysokoškolské

Zajímáte se o historii českých zemí ve 20. století?

- Ano
 - **Kde jste tyto vědomosti získal/a?**
 - Ve škole/na univerzitě
 - Od rodičů/prarodičů/pamětníka
 - Četbou beletrie
 - Četbou knih faktu
 - Sledováním televizních dokumentů
 - Z internetu
 - jiné: ____
- Ne
- Nevím/nedokážu posoudit

Zajímáte se o historii města Klášterce nad Ohří ve 20. století?

- Ano
 - **Kde jste tyto vědomosti získal/a?**
 - Ve škole/na univerzitě
 - Od rodičů/prarodičů/pamětníka
 - Četbou beletrie
 - Četbou knih faktu
 - Sledováním televizních dokumentů
 - Z internetu
 - jiné: ____
- Ne
- Nevím/nedokážu posoudit

Máte povědomí o tom, že v Klášterci nad Ohří docházelo k odsunu německého obyvatelstva?

- Ano
 - **Kde jste tyto vědomosti získal/a?**
 - Ve škole/na univerzitě
 - Od rodičů/prarodičů/pamětníka
 - Četbou beletrie
 - Četbou knih faktu
 - Sledováním televizních dokumentů

- Z internetu
 - jiné: ____
- Ne

Máte povědomí o událostech, které odsunu předcházely?

- Ano
 - **Kde jste tyto vědomosti získal/a?**
 - Ve škole/na univerzitě
 - Od rodičů/prarodičů/pamětníka
 - Četbou beletrie
 - Četbou knih faktu
 - Sledováním televizních dokumentů
 - Z internetu
 - jiné: ____
- Ne

Odkud pochází Vaše rodina?

- Alespoň jeden z mých předků žil v Klášterci již před koncem 2. světové války
 - Tito předci byli:
 - Němci
 - Češi
 - Někteří Němci, někteří Češi
 - Jiná národnost
 - Nevím
- Moji předci (nebo já sám/sama) přišli do Klášterce nad Ohří po 2. světové válce
- Nevím, jakým způsobem se do Klášterce nad Ohří moje rodina dostala

Víte o tom, že je ve městě každoročně pořádán sraz odsunutých Němců?

- Ano, vím o tom
- Ne, nevím o tom
- Ano, účastním se/účastnil/a jsem se alespoň jednou

Znáte nějakého pamětníka, který zažil období odsunu Němců?

- Ano
 - **Znáte jeho zážitky z tohoto období?**
 - Ano – ve stručnosti popište, jaké ____
 - Ne
- Ne
- Nevím/nedokážu posoudit

Věděl/a jste, že má Klášterec nad Ohří partnerskou obec Grossrückerswalde v Německu?

- Ano
 - **Znáte projekty, které v rámci spolupráce s obcí Grossrückerswalde proběhly?**
 - Ano, sám/sama jsem se dokonce zúčastnila nejméně jednoho projektu
 - Ano, znám
 - Nevím konkrétně, ale povědomí o tom mám
 - Ne
- Ne

Dokázal/a byste vyjmenovat alespoň jeden hmotný objekt v Klášterci, připomínající německou minulost (budovy, pomníky, hroby, sochy, pamětní desky...)?

- Ano: Jaké _____
- Ne

Bylo by podle Vašeho názoru pro Klášterec nad Ohří přínosem, kdyby se zde vybuďovalo vlastivědné muzeum, jehož součástí by byl tematický okruh shrnující česko-německou historii?

- Ano a proč ____
- Ne a proč ____
- Nevím